

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Helena Mutso

**KARISTUSE MÕISTMINE LÄHISUHTEVÄGIVALLA JUHTUMITE KORRAL,
EESTI KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜS**

Magistritöö

Juhendaja
prof. Jaan Ginter

Tartu
2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. LÄHISUHTEVÄGIVALLA KRIMINALISEERIMISE KULG EESTI VABARIIGIS ..8	
2. KARISTUSSEADUSTIKU VASTAVUS ISTANBULI KONVENTSIOONIS SÄTESTATUD KARISTUST RASKENDAVATE ASJAOLUDE LOETELULE	14
2.1. Süüteo toimepanemine riigisisese õiguse kohaselt tunnustatud endise või praeguse abikaasa või partneri vastu pereliikme, ohvriga koos elava isiku või isiku poolt, kes kuritarvitas oma võimu	14
2.2. Süüteo või seotud süüteo toimepanemine korduvalt.....	17
2.3. Süüteo toimepanemine isiku vastu, kes oli asetatud haavatavasse seisundisse konkreetsete asjaolude tõttu	21
2.4. Süüteo toimepanemine lapse vastu või juuresolekul.....	24
2.5. Süüteo toimepanemine kahe või enama koos tegutseva isiku poolt	25
2.6. Süüteo eelnev või sellega kaasnev äärmuslik vägivald.....	26
2.7. Süüteo toimepanemine relva kasutamisega või ähvardusel	28
2.8. Süüteoga ohvrile tõsise füüsilise või psüühilise kahju tekitamine	28
2.9. Süüteo toimepanija varasem süüdimõistmine sarnastes süütegudes.....	30
3. KARISTUSE MÕISTMINE LÄHISUHTEVÄGIVALLA ASJADES.....	32
3.1. Lähisuhtevägivalla asjades mõistetav karistuse liik.....	34
3.2. Lähisuhtevägivalla asjades mõistetav karistuse määär	36
3.2.1. Karistust raskendavate ja kergendavate asjaolude kohaldamine	37
3.2.1.1. Süüteo toimepanemine korduvalt ja relva kasutades.....	37
3.2.1.2. Kuriteoga kaasnenud äärmuslik vägivald ja kannatanule tekitatud tõsine füüsiline või psüühiline kahju	39
3.2.1.3. Süüteo toimepanemine pereliikme suhtes ja lapse juuresolekul	44
3.2.1.4. Armukadedus kui karistust raskendav madal motiiv.....	46
3.2.1.5. Puhtsüdamlik kahetsus ja kannatanuga leppimine	50
3.2.2. Vägivallatsemisele eelnenud kannatanu käitumine	55
3.2.3. Kuriteo toimepanemine joobeseisundis	62
3.2.4. Perekondlike suhete mõju karistusele väljaspool raskendavate asjaolude arvestamist	65
3.2.5. Üld- ja eripreventiivsed kaalutlused lähisuhtevägivalla asjades.....	68
KOKKUVÕTE	71
IMPOSITION OF PUNISHMENT IN CASES OF DOMESTIC VIOLENCE, ANALYSIS OF ESTONIAN CASE LAW	74

KASUTATUD MATERJALID81

SISSEJUHATUS

Isikute kaitsmine igasuguse vägivalla eest on rahvusvahelise õiguse üks aluskohustustest. Nii on ka Eesti õigussüsteemi lahutamatuks osaks üldisemaid inimõigusi sätestavad õigusaktid nagu ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon¹ ning inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni², mis kehtestavad mh õiguse elule, vabadusele ja isikupuutumatusel ning keelavad piinamise ja ebainimliku kohtlemise. Lisaks kohustab isikut igasuguse vägivalla ja väärkohtlemise eest kaitsma majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt³, mis nõuab riikliku strateegia välja töötamist naiste diskrimineerimise kaotamiseks, et edendada naiste õigust tervise kaitsele ja kaitsta neid koduse vägivalla eest.⁴ Samuti ÜRO konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta⁵, mis keelab soolise vägivalla ja perevägivalla kui diskrimineerimise ning nõuab efektiivset kaitset naistele sool põhineva vägivalla vastu,⁶ ja piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikut alandava kohtlemise ja karistamise vastane konventsioon⁷, mille kohaselt riik soodustab piinamist, kui ei tegele aktiivselt naistevastase ja lähisuhtevägivallaga (edaspidi LSV).⁸ Seega on isikute kaitsmine nii lähisuhte- kui ka muu vägivalla eest Eestile tulenev rahvusvaheline kohustus.

Esimene ulatuslik LSV-d käsitlev õigusakt on 11.05.2011 Istanbulis koostatud naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon⁹ (edaspidi Istanbuli konventsioon). Konventsiooni loomise ajendiks oli jõudmine arusaamale, et LSV on suurt osa ühiskonnast puudutav väga raske soopõhine inimõiguste rikkumine. Istanbuli konventsioon loodi täienduseks juba olemasolevatele piirkondlikult kehtestatud

¹ Ühinenud Rahvaste Organisatsioon. Inimõiguste ülddeklaratsioon. 10.12.1948.

² Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

³ Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt. – RT II 1993, 10, 13.

⁴ UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General Comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12 of the Covenant). E/C.12/2000/4. Publication Date 11.08.2000. Pars. 21 and 36. Arvutivõrgus: <https://www.refworld.org/docid/4538838d0.html> (17.02.2023).

⁵ Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta. – RT II 1995, 5, 31.

⁶ UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. General Recommendation No. 19: Violence against women. Publication Date 1992. Par. 24. Arvutivõrgus: <https://www.refworld.org/docid/52d920c54.html> (17.02.2023).

⁷ Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikut alandava kohtlemise ja karistamise vastane konventsioon. – RT II 2006, 26.

⁸ UN Committee Against Torture. General Comment No. 2: Implementation of Article 2 by States Parties. CAT/C/GC/2. Publication Date 24.01.2008. Par. 18. Arvutivõrgus: <https://www.refworld.org/docid/47ac78ce2.html> (17.02.2023).

⁹ Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II, 26.09.2017, 2.

nõuetele, olles senistest valdkondlikest õigusaktidest ja kokkulepetest märksa põhjalikum.¹⁰ Konventsioon sätestab neli põhimõtet, et tagada artiklis 1 loetletud eesmärgid: ennetamine (*prevention*), kaitse (*protection*), kriminaliseerimine ja menetlemine (*prosecution*) ning integreeritud lähenemine (*co-ordinated policies*).¹¹ Seejuures on konventsiooni artiklites 33-40 loetletud vägivallaaktid, mis peavad konventsiooni osalisriigis olema kriminaliseeritud. Süütekoosseisude sisseviimine siseriiklikusse õigusesse on kohustuslik ka konventsiooniga liitunud Eestile.

Eestis Vabariik ratifitseeris Istanbuli konventsiooni 20.09.2017 ning see jõustus 01.02.2018. Konventsiooniga liitumisest alates on LSV ennetamine ja selle vastu võitlemine riigile rahvusvahelisest õigusest tulenev juriidiline kohustus.¹² Tänu teadlikkuse kasvamisele ühiskonnas ja tähelepanu suunamisele probleemi tõsidusele on järjest enam jõutud arusaamale, et seni pigem varjatud nähtus olnud LSV on ka Eestis laialt levinud probleem. 2022. aastal registreeriti 3244 lähisuhtes toime pandud kuritegu, mis moodustas 13% kõigist aasta jooksul toime pandud kuritegudest ning 46% kõigist aasta jooksul toime pandud vägivallakuritegudest.¹³ Kuigi LSV kuritegude registreerimise kasv on viimastel aastatel peatunud, näitab lähisuhtes toime pandud kuritegude arv ja statistika, et tegemist on endiselt väga aktuaalse probleemiga, mille vastu võitlemine vajab mh seadusandja tähelepanu ja asjakohaseid meetmeid selle ennetamiseks.

Magistritöö eesmärk on teada saada, millistest parameetritest sõltub LSV asjades karistuse määr. Töö autor soovib välja selgitada, mis asjaolud mõjutavad LSV asjades vägivallatseja süü suurust ja talle mõistetava karistuse määra. Kuigi konventsiooniga liitumine tähendas ulatuslikke muudatusi kogu Eesti õiguskorras, täidetakse konventsioonist tulenevaid kohustusi eeskätt karistuseseadustiku¹⁴ (KarS) kaudu. Ka karistuse mõistmise regulatsioon on sätestatud

¹⁰ Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Council of Europe Treaty Series - No. 210. Publication Date 11.05.2011. Pars. 1 and 6. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/ic-and-explanatory-report/16808d24c6> (22.02.2023).

¹¹ Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 63.

¹² McQuigg, R. J. A. The Istanbul Convention, Domestic Violence and Human Rights. Routledge Research in Human Rights Law. Routledge: London 2017. Pp. 140-141. Arvutivõrgus: https://www.routledge.com/The-Istanbul-Convention-Domestic-Violence-and-Human-rights/McQuigg/p/book/9781138953673?_gl=1*5gt0vr*_ga*MjA0MzcwNDE1NS4xNjc5ODIzMzEx*_ga_0HYE8YG0M6*MTY3OTkwMjA0Ny4yLjEuMTY3OTkwMjk1MS4wLjAuMA (27.03.2023).

¹³ Kuritegevus Eestis 2022. Perevägivald ja ahistamine. Justiitsministeerium 2023. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/perevagivald-ja-ahistamine/> (25.03.2023). (edaspidi justiitsministeeriumi 2022. aasta statistika).

¹⁴ Karistuseseadustik. – RT I, 06.08.2022, 27.

just KarS-is. Istanbuli konventsioon loetleb küll vägivallateod, mis peavad konventsiooni osalisriigis kriminaliseeritud olema, kuid karistuse mõistmine on peamiselt riigi enda reguleerida jäetud. Konventsiooni artikkel 45 nõuab vaid, et konventsioonis sätestatud süüteo oleks karistatavad tõhusate, proportsionaalsete ja hoiatavate karistustega, mis arvestavad süüteo raskust. Seega ei ole osalisriikidele ette kirjutatud, mis liiki ja mis karistusraamidesse jääv karistus tuleb isikule konventsioonis sätestatud süüteo toimepanemise eest mõista. Konkreetselt karistuse määra mõjutab siiski konventsiooni artikkel 46, mis näeb ette karistust raskendavate asjaolude loetelu. Artiklis nimetatud asjaolusid peab kohtunikel konventsioonis sätestatud süütegude eest karistust mõistes olema võimalik arvesse võtta. Seejuures ei ole vahet, kas need asjaolud viiakse sarnaselt konventsiooniga siseriiklikku karistust raskendavate asjaolude loetellu (Eesti õiguses KarS §-s 58) või sätestatakse eraldi kõikide süütegude (kvalifitseeritud) koosseisudes.

Kuna Istanbuli konventsioon on suunatud just LSV-le, on ka selle karistust raskendavate asjaolude loetelu aluseks võetud LSV juhtumitele omased tunnused. Konventsioonis sätestatud karistust raskendavate asjaoludega arvestamine on vajalik konventsioonis nimetatud eesmärkide saavutamiseks. LSV eripärade arvesse võtmine isiku süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel eeldab järelikult mh KarS-i regulatsiooni vastavust konventsioonis sätestatule. Karistusmäära kujunemise ja konventsioonist tulenevate kohustuste täitmise kontekstis on seega esmalt oluline uurida, kas artikkel 46 loetelu on korrektselt Eesti õigusesse üle võetud. Töö autori hüpotees on, et kuigi konventsioon jõustus Eestis enam kui viis aastat tagasi, pole kõiki artiklis 46 sätestatud karistust raskendavaid asjaolusid tänaseni korrektselt KarS-i sisse viidud. Teiseks on tulenevalt töö eesmärgist oluline uurida, kas artiklis 46 sätestatud asjaolusid võetakse Eesti kohtupraktikas reaalselt arvesse. Kuna karistuse mõistmisel on kohtul KarS § 56 lg 1 alusel võimalik arvesse võtta ka muid süü suurust mõjutavaid asjaolusid, on viimaseks vajalik uurida, mida kohtud lisaks KarS-is ja konventsioonis sätestatule LSV asjades karistuse mõistmisel veel relevantseks peavad ning kuidas mõjutavad isikule mõistetavat karistust LSV juhtumitele iseloomulikud asjaolud.

Töö on jaotatud kolmeks osaks. Esimene ehk sissejuhatav peatükk käsitleb LSV kriminaliseerimise kulgu Eesti Vabariigis. KarS-i eri redaktsioonide kõrvutamise tulemusel on antud lühike ülevaade olulisematest KarS-i muudatustest ja täiendustest LSV vastu võitlemisel. Seejuures kajastab peatükk lisaks Istanbuli konventsioonist tulenevate kohustuste ülevõtmiseks tehtud seadusemuudatustele ka muid KarS-i korrektiive, mis pole küll tehtud spetsiaalselt LSV

kriminaliseerimiseks, kuid mis tõenäoliselt mõjutavad ka just lähisuhtes toimuva vägivalda eest vastutusele võtmist.

Töö teine peatükk on kirjutatud võrdlevat meetodit kasutades ning käsitleb küsimust, kas Istanbuli konventsiooni artikkel 46 on korrektselt Eesti õigusesse (KarS-i) üle võetud. Peatükis on üksikhaaval välja toodud kõik konventsioonis loetletud karistust raskendavad asjaolud ning analüüsitud, kas need asjaolud on konventsioonis nõutud korras sätestatud KarS § 58 karistust raskendavate asjaolude loetelus või omaette koosseisudena KarS-i eriosas. Arvestades magistr töö eesmärki piirdubki töö autor vaid artikkel 46 analüüsiga, jättes vastamata küsimusele, kas KarS-is sätestatud süüteo koosseisud on piisavad konventsioonis käsitletavate süütegude ebaõigussisu katmiseks. Teisisõnu on käesolevas töös keskendutud vaid isiku süü suuruse ja karistusmäärade analüüsiks vajaliku artikli võrdlemise ja analüüsiga.

Viimane ehk kolmas peatükk on kirjutatud empiirilist materjali analüüsides. Peatükk annab ülevaate, kas teises peatükis loetletud karistust raskendavaid asjaolusid võetakse reaalses kohtupraktikas arvesse ning mis asjaolud LSV asjades veel isikule mõistetava karistuse määra kujundavad. Peatüki kirjutamiseks on läbi töötatud alates Istanbuli konventsiooni jõustumisest Eestis ehk alates 2018. aasta veebruarist tehtud LSV asjade kohtulahendeid. Justiitsministeeriumi avaldatud statistika kohaselt registreeriti aastatel 2018-2022 maakondade arvestuses 10 000 elaniku kohta enim LSV kuritegusid Ida-Virumaal. Sama arvestuse järgi oli teisel kohal aastal 2018 Põlvamaa, aastatel 2019-2022 Valgamaa ja aastal 2023 Läänemaa.¹⁵ Seetõttu kuulusid analüüsitava kohtupraktika hulka Riigi Teatajas avaldatud Viru ja Tartu maakohutute otsused (sh apellatsioon- ja kassatsioonmenetluses tehtud otsused). Töö kirjutamiseks on läbi töötatud üle 200 LSV asjas tehtud kohtulahendi.

Tööd iseloomustavad märksõnad: perevägivald, vägivald, karistused, Istanbuli konventsioon, isikuvastased kuriteod.

¹⁵ Justiitsministeerium. Kuritegevus ja selle ennetus. Kuritegevuse statistika. Kuritegevus Eestis. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/kuritegevuse-statistika> (25.03.2023).

1. LÄHISUHTEVÄGIVALLA KRIMINALISEERIMISE KULG EESTI VABARIIGIS

Eestis lähtutakse karistusõigusliku vastutuse küsimuses igasuguste vägivallajuhtumite korral üldregulatsioonist ning eraldi lähenemine spetsiifiliselt LSV asjadele sisuliselt puudub. Istanbuli konventsioonis käsitletavat vägivallavormid on KarS-is üldjuhul kriminaliseeritud sõltumata teo toimepanija ja kannatanu omavaheliste suhete iseloomust. Sellele vaatamata on eriti viimasel kümnendil märgata seadusemuudatusi, mis puudutavad eelkõige või muuhulgas lähisuhtes aset leidvaid olukordi. Seega vaatamata seadusandja senisele otsusele käsitada lähisuhtes toime pandud vägivalda samamoodi teiste vägivallatsemistega, on riigi reaktsioon lähisuhtes toime pandud süütegudele jõustunud seadusemuudatuste kaudu järjest karmistunud. Kuigi peaaegu igasugust süütegu on võimalik toime panna lähisuhtes, keskendub töö autor sarnaselt konventsioonile vaid isikuvastastele süütegudele.

Alates Eesti Vabariigi taasiseseisvumisest 1992. aastal kuni KarS-i jõustumiseni 2002. aastal reguleeris kriminaalkorras karistatavaid tegusid ja vastutust Eesti Vabariigi kriminaalkodeksi¹⁶ (KrK). Kuigi karistatavad teod on tänaseks päevaks saanud uued põhimõteteliste muudatustega sõnastused ja KarS sätestab ulatuslikult uusi süütegusid, mida KrK ei kriminaliseerinud, olid karistatavad vägivallavormid oma olemuselt suures pildis samad. Võrreldes tänasega küll piiratud ulatuses, kui juba siis olid isikuvastaste kuritegedena karistatavad nii füüsilise, seksuaalse kui ka vaimse vägivalla kasutamine. Karistatavad vägivallavormid on sisuliselt samad olnud ka KarS-i jõustumisest alates, kuid on aja jooksul saanud täpsustavad sõnastused ja sätestatud ümber uuteks kuriteokoosseisudeks.

Kuigi KarS on oma jõustumisest alates kehtinud enam kui 100 redaktsioonis, on olulisemad ja eraldi esiletõstmist vääriavad muudatused just LSV vastu võitlemise kontekstis tehtud viimase kümne aasta jooksul. Kui konkreetselt Istanbuli konventsiooni ülevõtmiseks sisseviidud KarS-i muudatused puudutasidki ennekõike naiste ja pere vastu suunatud vägivallale reageerimist, pole teised esiletoomist vääriavad muudatused suunatud ilmtingimata LSV juhtumitele. Kuna aga tehtud korrektiivid mõjutavad eelkõige või muuhulgas ka LSV asjades vägivallatseja vastutusele võtmist, on nendel eraldi peatumine magistr töö autori arvates asjakohane.

¹⁶ Kriminaalkodeks. – RT 1992, 20, 288.

Üks esimene suuremat tähelepanu vääriv seadusemuudatus, mis avaldas konkreetsemat mõju ka lähisuhtes toimuva vägivalda eest vastutusele võtmisele, jõustus 2013. aasta lõpus. Muudatused ja täiendused olid vajalikud Eesti õiguse kooskõlla viimiseks laste seksuaalse väärkohtlemise vastu võitlemiseks loodud direktiiviga 2011/93/EL¹⁷. LSV ei hõlma ainult täiskasvanute vahel toime pandud kuritegusid. Kannatanuteks võivad otseselt või kaudselt olla ka (peres kasvavad) lapsed. Seetõttu on seoses direktiivi ülevõtmisega KarS-is sisseviidud muudatused väga olulised ka LSV vastu võitlemise kontekstis.

Muudatustega täiendati esiteks KarS §-s 58 sätestatud karistust raskendavate asjaolude loetelu. Alates KarS § 58 p 4 ümbersõnastamisest loetakse süüd suurendavaks asjaoluks sõnaselgelt ka süüteo toimepanemist süüdlase pereliikme ja süüdlasega koos elava isiku suhtes. Sellega toodi juurde uusi aluseid perekondliku sõltuvuse kontseptsiooni sisustamiseks. Alates muudatuse jõustumisest loetakse karistust raskendavaks asjaoluks ainuüksi inimeste koos elamise fakti, sõltumata sellest, kas vägivallatsejat ja kannatanut seob ülalpidamiskohustus või muu majanduslik toetamine. Näiteks lapse vastu toime pandud süüteo eest karistuse mõistmisel, kui teo toimepanija pole lapse bioloogiline vanem, kuid elab lapse ja tema vanemaga koos (nt on ühe vanema uus elukaaslane või abikaasa).¹⁸ Vaatamata sellele, et sätte täiendamine oli ajendatud laste seksuaalse väärkohtlemise vastu võitlemise direktiivi ülevõtmisest, on punkt kohaldatav kõikide pereliikmete (s.t ka täiskasvanute) ja koos elavate isikute suhtes toime pandud süütegude puhul. Kuigi punkti sõnastust täiendati hiljem veelgi, avaldas see juba 2013. aastal jõustunud sõnastuses otsest mõju lähisuhtes vägivallatsejale karistuse mõistmisel.

Täiesti uue karistust raskendava asjaoluna lisati KarS § 58 p 12, mis näeb ette karmima reageerimise olukorras, mil süütegu pandi toime alaealise suhtes mõjuvõimu või usaldust kuritarvitades. Kuriteo toimepanemine lapse pereringi või sotsiaalvõrgustikku kuuluva isiku poolt on laastava mõjuga lapse turvatundele ja teeb lapse edasiste lähisuhete loomisel ettevaatlikuks. Seega on alates punkti jõustumisest võimalik isiku karistust raskendada ka olukorras, mil last väärkohtleb tema usaldusringi kuuluv isik.¹⁹

¹⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/93/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK. – ELT L 335.

¹⁸ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. XII Riigikogu koosseis 565 SE. Lk 3. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3e5c7425-227c-4666-abe7-5563d84a7b15/> (19.01.2023).

¹⁹ XII Riigikogu koosseis 565 SE. Lk 3.

Olulised muudatused toimusid ka KarS-i seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude jaos. Uue või täiendatud sõnastuse said § 141 (vägistamine), § 143 (suguühetele või muule sugulise iseloomuga teole sundimine), § 143² (suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu mõjuvõimu kasutades), § 144 (suguühe järeltulijaga), § 145 (suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu lapsealisega) ja § 145¹ (alaealiselt seksi ostmine). Neist uue koosseisuna sätestati esiteks KarS § 143², mis tõi seadusesse esmakordselt kuriteokoosseisu elementidena mõjuvõimu ja usalduse ärakasutamise. Kui varem oli karistatav alaealise suguühetele või sugulise kire rahuldamisele sundimine tema sõltuvust ära kasutades, siis alates KarS § 143² jõustumisest on samad teod karistatavad ka alaealise suhtes saavutatud mõjuvõimu või usaldust kuritarvitades. Seejuures kaotati kuritegude koosseisust sundimise element. Ei saa välistada, et karistatav tegevus toimub alaealise enda algatusel või tema nõusolekul. Seetõttu võeti seisukoht, et igasugused sõltuvus- või usaldussuhtes toimuvad seksuaalsuhted peavad olema keelatud.²⁰ Uue koosseisuna sätestati ka KarS § 145¹, mis keelab alaealisega tasu või muu hüve eest suguühetele astuda või muu sugulise iseloomuga tegu toime panna. Sätte teise lõike alusel on kuritegu eriti raske ja karistus karmim juhul, kui sama kuritegu on toime pandud noorema kui 14-aastase isiku suhtes. Seega täiendati seadust mitme olulise alaealiste kaitseks suunatud kuriteokoosseisuga, mille toimepanemine on tõenäoline ka lähisuhtes ning millest esimene ongi suunatud eelkõige lähisuhtes tekkivale usaldusele ja isiku mõjuvõimule.

Sama seadusemuudatuse käigus korrigeeriti KarS-i 11. peatüki alaealiste vastu toime pandud süütegude jagu. KarS § 178 (lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine) sõnastuse muutmiseiga kriminaliseeriti ka nooremat kui 18-aastast isikut pornograafilises või nooremat kui 14-aastast isikut pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava teose või selle reproduktsiooni omandamine. KarS § 179 lg-s 1 (lapsealise seksuaalne ahvatlemine) lisati karistatavaks teoks nooremale kui 14-aastasele isikule seksuaalse väärkohtlemise näitamine. Uue kuriteokoosseisuna sätestati KarS § 175¹, mis kriminaliseerib lapspornole juurdepääsu taotlemise ja selle jälgimise. Viimaseks täiendati KarS § 179¹ lg 1 (lastega töötamise ebaseaduslik võimaldamine) sõnastust. Kui sätte varasem sõnastus võimaldas vastutusele võtta teo toimepanijat, kes võttis seadusest tulenevat keeldu eirates isiku lapsega töötava isikuna tööle või teenistusse, siis alates muudatustest on karistatav ka sellisele isikule muul viisil lastega tegutseda võimaldamine. Sätte kohaldamisala laiendamiseiga anti lastele seega senisest ulatuslikum kaitse, et teatud isikud nendega oma igapäevaelus ja -töös kokku ei puutuks.

²⁰ XII Riigikogu koosseis 565 SE. Lk-d 5-6.

Eelnevad muudatused puudutasid eelkõige laste kaitset erinevate seksuaalkuritegude eest, mis võivad, kuid ei pruugi olla toime pandud lähisuhtes. Esimene (ja ainuke) sõnaselgelt lähisuhet mainiv kuriteokoosseis kehtib alatest 01.01.2015. KarS § 121 lg 2 p-s 2 sätestati kehalise väärkohtlemise kvalifitseeritud koosseisuna selle toimepanemine lähi- või sõltuvussuhtes. Koosseisu lisamine oli ajendatud rahvusvahelisest soovitusel sätestada seadusesse eraldiseisev säte perevägivalla jaoks.²¹ Erinevalt KarS § 121 lg-s 1 sätestatud põhikoosseisust näeb KarS § 121 lg 2 p 2 karistusena ette kuni viis korda pikema vangistuse. Oluliselt karmim reageerimine lähi- või sõltuvussuhtes toime pandud vägivallale oli ametlik signaal ühiskonnale sellise käitumise erilise hukkamõistetavusest ning perekonna kaitse erilise väärtustamisest.

Istanbuli konventsioonist tulenevate kohustuste täitmiseks muudeti 01.01.2015 jõustunud redaktsioonis järjekordselt ka karistust raskendavate asjaolude loetelu. KarS § 58 p-s 4 sätestatud perekondliku sõltuvuse mõiste sisustamiseks toodi taas juurde täiendavaid aluseid ning punktiga hõlmati sõnaselgelt nii endiste kui ka praeguste perekonnaliikmete suhtes toime pandud süüteod. Punkti täiendamine oli vajalik artikkel 46 punkti a ülevõtmiseks siseriiklikku õigusesse. Sama artikli punktist d tulenevalt lisati uue karistust raskendava asjaoluna KarS § 58 p 13.²² Punkti alusel on võimalik karmimalt reageerida olukorras, mil isikuvastane süütegu pannakse toime alaealise juuresolekul. Arvestades lähisuhtes toime pandud vägivalla tajumise negatiivset mõju ka peres kasvavatele lastele, on raskendava asjaolu arvestamine LSV vastu võitlemise kontekstis oluline ning vajalik konventsioonis sätestatud eesmärkide saavutamiseks.

Ka mitmed järgmised KarS-i muudatused olid ette võetud just Istanbuli konventsioonist tulenevate kohustuste täitmiseks. Viimane suurem muudatus enne konventsiooni ratifitseerimist hakkas kehtima 06.07.2017. Uue kuriteokoosseisuna sätestati KarS § 118¹ (naise suguelundite sandistav moonutamine). Vajadus sellise iseseisva kuriteokoosseisu järele tekkis teatud kogukondades levinud traditsioonist lõigata naiste või tüdrukute suguelundeid. Sätte jõustumisest järgneb koosseisus kirjeldatud teole kriminaalvastutus, sõltumata selle usulistest, kultuurilistest või traditsioonilistest põhjendustest.²³ Lisaks täiendati KarS § 133 (inimkaubandus) sõnastust sundabieli keelamisega. Sätte jõustumisega anti kaitse ühe või

²¹ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. XII Riigikogu koosseis 554 SE. Lk 51. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/> (19.01.2023).

²² XII Riigikogu koosseis 554 SE II. Lk-d 6-7.

²³ Karistusseadustiku ja välismaalaste seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. XIII Riigikogu koosseis 385 SE. Lk-d 6-8. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f9a7291c-8c46-4ad8-a740-4e1c55c83964/> (20.01.2023).

mõlema poole vabatahtliku nõusolekuta sõlmitud abielude eest.²⁴ Konventsiooni mõjul tehti analoogne muudatus ka alaealistele suunatud KarS § 175 lg-s 1. Abielluma sunnitud alaealised ei saa eelduslikult aru abielu tähendusest ja sellega kaasnevatest tagajärgedest. Seepärast nõuab konventsioon lisaks täiskasvanutele ka laste kaitsmist sundabielude eest.²⁵

Konventsiooni ratifitseerimiseks oli oluline KarS-i täiendada veel kahe süütekoosseisuga. Uue väärteokoosseisuna sätestati KarS §-s 153¹ seksuaalne ahistamine. Sätte alusel on karistatav teise isiku tahte vastane, inimväärlikust alandava eesmärgi või tagajärjega seksuaalse iseloomuga tegevus. Lisaks kehtestati uue kuriteokoosseisuna KarS § 157³, mis keelab teise isiku ahistava jälitamise. Koosseisupärane tegevus hõlmab endas igasugust varjatud ja mittevarjatud jälitamist ning tahtevastast kontakteerumist, mis toimub korduvalt ja tekitab kannatus järjepidevalt hirmu.²⁶ Tegemist oli viimase ulatuslikuma KarS-i muudatusega enne konventsiooni jõustumist. Aastate jooksul nii Istanbuli konventsioonist kui ka laste seksuaalse väärkohtlemise vastu võitlemiseks loodud direktiivist tulenevate kohustuste ülevõtmine oli märgilise tähendusega LSV vastu võitlemisel Eestis. Seni pigem varjatud olnud probleemi tõsidust hakati järjest enam teadvustama ja selle vastu võitlemiseks vajalikke samme astuma.

Üks värskemaid põhimõttelisemaid muudatusi, mis võib otseselt puudutada ka lähisuhtes toime pandud kuritegusid, jõustus KarS-is 18.05.2022. Seksuaalse enesemääramise vanusepiir tõsteti seniselt 14 aastalt 16 aastale, et kaitsta alaealisi täiskasvanute pool toime pandud seksuaalkuritegude eest. Alates muudatuste jõustumisest loetakse KarS-i seksuaalkuritegude peatüki mõistes lapsealiseks alla 16-aastaseid noori. Küll aga jäeti sisse nn *Romeo ja Julia* klausel, mis tähendab, et kriminaalkorras karistatavad ei ole mitte igasugused seksuaalsuhted täisealise ja alaealise vahel, vaid suhted, kus seksuaalpartnerite vanusevahe on rohkem kui viis aastat.²⁷ Seda silmas pidades tõsteti koosseisuobjekti vanus 14 aastalt 16 aastale KarS § 145 lg-s 1 (suguuhe või muu sugulise iseloomuga tegu lapsealiselega), KarS 178¹ lg-s 1 (seksuaalse eesmärgiga kokkulepe lapsealiselega kohtumiseks) ja KarS § 179 lg-s 1 (lapsealise seksuaalne ahvatlemine).

²⁴ XIII Riigikogu koosseis 385 SE. Lk 8.

²⁵ XIII Riigikogu koosseis 385 SE. Lk 13.

²⁶ XIII Riigikogu koosseis 385 SE. Lk 11.

²⁷ Karistusseadustiku ja perekonnaseaduse muutmise seaduse (seksuaalse enesemääramise ja abiellumise eapiiri muutmine) eelnõu seletuskiri. XIV Riigikogu koosseis 478 SE. Lk 1. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/0f69b549-adb9-4c68-8e21-60c51aa02912> (20.01.2023).

Lisaks seksuaalse enesemääramise eapiiri tõstmisele korrigeeriti ka seksuaalse väärkohtlemise sätete sanktsioonimäärasid. KarS § 145 lg-s 1 sätestatud suguühte või muu sugulise iseloomuga teo ja KarS § 145¹ lg-s 1 sätestatud alla 18-aastaselt seksi ostmise eest on alates muudatuste jõustumisest teo toimepanijat võimalik karistada kuni viieaastase vangistusega, võimaldades võrreldes eelmise redaktsiooniga mõista süüdlasele kuni kaks aastat pikem vanglakaristus. Samade kuritegude eest, kui see on toime pandud alla 14-aastase suhtes, on teo toimepanijat võrreldes varasemasega võimalik karistada kuni kolm aastat pikema ehk kuni kaheksa aasta pikkuse vangistusega (KarS §-d 145 lg 1¹ ja 145¹ lg 2). Kuigi tegemist oli taaskord alaealiste kaitsmisele suunatud muudatusega, pole välistatud nende seksuaalkuritegude toimepanemine lähisuhtes. Seetõttu avaldavad igasugused alaealiste kaitseks tehtud muudatused positiivset mõju ka LSV vastu võitlemisel.

Ka KarS-i muudatused kõrvale jättes on märgata, et LSV-le on hakatud varasemaga võrreldes rohkem tähelepanu pöörama. Aastateks 2021-2025 loodi eri liiki vägivalla ennetamiseks ja tõkestamiseks vägivallaennetuse kokkulepe, mille eesmärk on kujundada vägivallavastast poliitikat ja tõhustada asutustevahelist koostööd vägivalla vastu võitlemisel.²⁸ Kokkulepe hõlmab ka LSV ennetamist ja vähendamist. Selle raames otsustati ellu viia lähisuhtevägivalla ennetamise tegevuskava aastateks 2019–2023, eesmärgiga tagada läbimõeldud ja koordineeritud kaitse ja toetus LSV all kannatanule. Lisaks üldisele teadlikkuse kasvatamisele on tegevuskava rõhk pööratud ka karistusõigusnormide sobivuse ja ajakohasuse analüüsile, et tagada kaitse vägivalla iga esinemisvormi eest.²⁹ Seega on LSV vastu võitlemisele eriti viimasel kümnendil pööratud varasemast rohkem tähelepanu. Järjest enam teadvustatakse probleemi olemasolu ning keskendutakse meetmete rakendamisele, mis suudaks arvestada LSV spetsiifilist olemust ning tagada kannatanule igakülgset kaitset vägivallatseja eest.

Lähisuhtevägivalla vastu võitlemine hõlmab ühe etapina ka vägivallatseja teole kohase karistuse mõistmist, millele käesolev magistritöö keskendubki. Järgmises peatükis on analüüsitud, mida peab Istanbuli konventsiooni järgi karistuse mõistmisel vägivallatseja süü suuruse hindamisel arvesse võtma ning kuidas need asjaolud meie KarS-i üle võetud.

²⁸ Vägivallaennetuse kokkulepe aastateks 2021-2025. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/perevagivald> (23.01.2023).

²⁹ Lähisuhtevägivalla ennetamise tegevuskava aastateks 2019–2023. Arvutivõrgus: <https://www.siseministeerium.ee/siseturvalisus-ja-sisejulgeolek/turvaline-elukeskkond/vagivalla-ennetamine> (23.01.2023).

2. KARISTUSSEADUSTIKU VASTAVUS ISTANBULI KONVENTSIOONIS SÄTESTATUD KARISTUST RASKENDAVATE ASJAOLUDE LOETELULE

KarS § 56 lg 1 esimene lause sätestab, et karistamise aluseks on isiku süü. Karistuse mõistmisel tuleb mh arvestada §-des 57 ja 58 loetletud karistust kergendavate ja raskendavate asjaoludega. Ka Istanbuli konventsiooni artikkel 46 loetleb karistust raskendavate asjaolude nimekirja, mida riik peab konventsioonis sätestatud süütegude eest karistust mõistes võimaldama arvesse võtta. Kuna tegemist on spetsiaalselt naiste ja lähisuhtes toime pandud vägivalla vastu võitlemiseks koostatud konventsiooniga, on ka karistust raskendavate asjaolude loetelu koostamisel arvestatud sellisele vägivallale omaseid tunnuseid. Seetõttu on artikli punktidega arvestamine oluline konventsioonis sätestatud eesmärkide täitmiseks. Käesolevas peatükis on analüüsitud, kas artiklis 46 sätestatud loetelu on Eesti õigusesse korrektselt üle võetud. Seejuures tuleb arvestada, et konventsioonis nimetatud karistust raskendavad asjaolud pole riigisisest sätestatud üksnes KarS §-s 58, vaid on laiali ka süütegude (kvalifitseeritud) koosseisudes. Kuna karistust kergendavate asjaolude loetelu konventsioonis puudub, käsitleb magistr töö autor vaid konventsiooni karistust raskendavate asjaolude loetelu vastavust Eesti õigusele.

Täiesti omaette ja põhjalikku käsitlust nõudev küsimus on, kuivõrd on konventsioonis sätestatud süüteod ise Eesti õigusesse üle võetud. Kuna käesoleva töö eesmärk on analüüsida karistumäära kujunemist, piirdub töö autor vaid süü suurust mõjutavate karistust raskendavate asjaolude ülevõtmise kontrolliga. Seejuures ei anna töö autor hinnangut küsimusele, kas KarS-is kriminaliseeritud süüteod vastavad ka sisu poolest konventsioonis sätestatud tegudele.

2.1. Süüteo toimepanemine riigisisese õiguse kohaselt tunnustatud endise või praeguse abikaasa või partneri vastu pereliikme, ohvriga koos elava isiku või isiku poolt, kes kuritarvitas oma võimu

Konventsiooni artikkel 46 punkt a sätestab karistust raskendava asjaoluna, kui süütegu pandi toime riigisisese õiguse kohaselt tunnustatud endise või praeguse abikaasa või partneri vastu pereliikme, ohvriga koos elava isiku või isiku poolt, kes kuritarvitas oma võimu. Sättega on hõlmatud kolm isikute gruppi, kelle poolt toime pandud süütegu loetakse süüdlase karistust raskendavaks. Esiteks kuriteo toimepanemine pereliikme poolt. Kuigi perekonna ega pereliikme definitsiooni pole konventsioonis avatud, loetakse pereliikmeks isikut, kellel on kannatanuga mingit sorti perega seotud sõltuv suhe. Konventsiooni seletuskirja kohaselt võib

sellisteks isikuteks pidada nt kannatanu lapsi, vanemaid, vanavanemaid jne. Teiseks raskendab süüdlase karistust süüteo toimepanemine ohvriga koos elavaks isiku poolt. Siia alla kuuluvad kõik isikuid, kes ei ole küll kannatanu pereliikmed, kuid kellel vaatamata sellele on mingil põhjusel kannatanuga ühine elamine. Viimaseks on punkti mõttes karistust raskendav asjaolu süüteo toimepanemine oma võimu kuritarvitanud isiku poolt. Selle alla kuuluvad nt õpetaja, tööandja või muu isik, kellel on teatav võimupositsioon kannatanu suhtes. Kõiki kolme isikute gruppi ühendab omavahelise suhtega kaasa käiv usalduspositsioon ning tekkinud usalduse kuritarvitamisega kaasnev iseäralik emotsionaalne kahju.³⁰

Eesti õiguses vastab konventsiooni punktile KarS § 58 p 4. Sätte kohaselt on raskendavaks asjaoluks süüteo toimepanemine isiku suhtes, kes on süüdlasest teenistuslikus või majanduslikus sõltuvuses, samuti süüdlase endise või praeguse pereliikme, süüdlasega koos elava isiku või süüdlasest muul viisil perekondlikus sõltuvuses oleva isiku suhtes. Säte hõlmab seega teenistuslikku, majanduslikku ja perekondlikku sõltumist. Neist esimene tähendab teenistuslikku alluvussuhet ja on seotud põhimõtteliselt ülemuse korraldustele allumisega. Selle alla saab kvalifitseerida nt konventsiooni seletuskirjas mainitud suhte tööandjaga. Majanduslik sõltuvus võib tekkida aga mõnest lepingu täitmisest, deliktilisest käitumisest, avanevast pärandist vms. Viimast ehk perekondlikku sõltuvust avab KarS § 58 p 4 kõige rohkem. Lisaks perekonnaliikme ülalpidamiskohustusele ja muudele seadusest tulenevatele perekonnaõiguslikele vastastikustele õigustele ja kohustustele hõlmab perekondliku sõltuvuse mõiste ka süüdlase endiseid või praegusi pereliikmeid ning ka süüdlasega koos elavaid isikuid.³¹

KarS § 58 p 4 nimetab otsesõnu süüteo toimepanemise süüdlase endise või praeguse pereliikme või süüdlasega koos elava isiku poolt. Artikkel 46 punktis a sätestatud süüteo toimepanemist isiku poolt, kes kuritarvitas oma võimu, KarS-i karistust raskendavate asjaolude nimekirjas sellisel kujul ei ole. Pole välistatud, et võimu kuritarvitamist on sõltuvalt olukorrast võimalik käsitada teenistuslikus, majanduslikus või perekondlikus sõltuvussuhtes toime pandud teona. Kuna aga võimu kuritarvitamine on küllaltki lai mõiste, on selle esinemisel ilmselt keeruline iga kord ühte kolmest sõltuvusliigist jaatada.

³⁰ Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 236.

³¹ Sootak, KarS § 57/7. – Karistusseadustik. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.

Eesti Keele Instituudi 2022. aasta sõnaveebi järgi tähendab mõjuvõim autoriteeti ja sellest positsioonist tulenevat võimet panna teisi isikuid midagi tegema.³² Sarnane tähendus on mõistele antud ka karistusseadustiku kommentaarides. Mõjuvõim tähendab võimet mõjutada teise isiku arusaami ja käitumist või neid oma mõjutamise tagajärjel muuta.³³ Kuritarvitamine tähendab suhtes tekkinud usalduse kasutamist usaldaja tahtele ja huvidele vastupidisel viisil.³⁴

Tänu laste seksuaalse väärkohtlemise vastu võitlemiseks loodud direktiivi ülevõtmisele on mõjuvõimu kuritarvitamine KarS § 58 p 12 alt 1 alusel raskendav asjaolu alaealise suhtes toime pandud süütegude korral. Samuti kriminaliseerib KarS § 143² täisealise isiku poolt noorema kui 18-aastasega suguuhtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise kuritarvitades mh kannatanu üle saavutatud mõjuvõimu. Võrdluseks, et KarS § 143 alusel on samade tegude toimepanemine täiskasvanute suhtes keelatud vaid nende sõltuvust ära kasutades. Vaatamata mõjuvõimu ja sõltuvuse kuritarvitamisele justkui eraldiseisvate tähenduste andmisele sätetes pole kohtupraktikas termineid niimoodi eristatud. Rääkides teo toimepanemisest sõltuvussuhtes on Riigikohus välja toonud, et sellisele suhtele on iseloomulik ühest isikust tulenev mõju teise isiku käitumisotsustustele. Tegemist on ebavõrdse suhtega, kus ühel osapoolel on teise üle tunduvalt rohkem võimu, mistõttu ei lähtu ta teisele isikule allutanuna oma käitumist juhtides enda vabast tahtest.³⁵ Selline definitsioon ei erine oma sisu poolest mõjuvõimu kuritarvitamisest. Ka sõltuvussuhet iseloomustab, et teo toimepanijal on kannatanu üle teatud võim tema käitumist ja otsuseid mõjutada. Nii tunnistab praegune kohtupraktika juriidilisel õigusel põhinevat sõltuvussuhet (nt suhted lapsevanema ja lapse, ülemuse ja alluva, õpetaja ja õpilase, treeneri ja treenitava jt vahel)³⁶ kui ka õiguslikult reguleerimata sõltuvussuhet (nt süüdistataval on kannatanut kompromiteerivaid andmeid)³⁷. Kohtupraktikas on mindud lausa seda teed, et sõltuvussuhet määratletaksegi mõjuvõimu kaudu. Nii ei piisa nt KarS § 143 koosseisu realiseerimisest üksnes sõltuvussuhte tuvastamisest, vaid tuvastada tuleb ka fakt, et tegu on toime pandud võimupositsiooni kasutades.³⁸ Ka KarS § 143² kommentaaride autor Margus Kurm on seisukohal, et praktikas on mõjuvõimu kuritarvitamise ja sõltuvussuhte ärakasutamise alternatiividel keeruline näha eraldiseisvat kohaldamisala.³⁹

³² Sõnaveeb. Eesti Keele Instituut. Arvutivõrgus: <https://sonaveeb.ee/> (04.03.2023).

³³ Sootak, KarS § 58/13.

³⁴ Kurm, KarS § 143²/3.3.4.

³⁵ RKKKo 3-1-1-109-10 (18.02.2011) p 16.1.

³⁶ Kurm, § 143/3.3.2.

³⁷ RKKKo 3-1-1-61-11 (26.08.2011) p 9.

³⁸ RKKKo 3-1-1-109-10 (18.02.2011) p 17.

³⁹ Kurm, KarS 143²/3.3.3.

Sõltuvussuhte kindlaks tegemine on vajalik teo kvalifitseerimisel KarS § 121 lg 2 p 2, § 133 lg 1 ja § 143 lg 1 järgi. Muudel juhtudel on karistust raskendavaks asjaoluks vaid ühe kolmest KarS § 58 p-s 4 sätestatud sõltuvussuhte tuvastamine. Seega olenemata kohtupraktikas viidatud eri liiki sõltuvussuhetest, mida ka konventsiooni seletuskiri artikkel 46 p-i a näidetena loetleb, pole igasuguses sõltuvussuhtes teo toimepanemine Eesti õiguses karistust raskendav asjaolu. Karistust raskendab teo toimepanemine üksnes teenistuslikus, majanduslikus või perekondlikus sõltuvussuhtes. Selline olukord on vastuolus konventsiooniga, mille kohaselt on karistust raskendavaks asjaoluks igasugune mõjuvõimu kuritarvitamine teo toimepanija poolt.

Tegelikult tekib ka küsimus, kas igasuguse mõjuvõimu tuvastamine on piisav, et jaatada ühtlasi sõltuvussuhet. Kuigi võib nõustuda kohtute käsitlesega, et sõltuvussuhtele on iseloomulik mõjuvõimu olemasolu, ei ole kindel, et mõjuvõimu tuvastamine viitab kohe sõltuvussuhtele. Ilmselt pole välistatud, et teo toimepanijal on kannatanu üle küll mõjuvõim, kuid vaatamata selle pole tegemist sõltuvussuhtega. Et jaatada teo toimepanemist sõltuvussuhtes, peab Riigikohtu hinnangul teo toimepanija olema midagi enam kui lihtsalt autoriteet.⁴⁰ See-eest mõjuvõimu olemasolu tuleb jaatada just olukorras, kus süüdlane on kannatanule suureks eeskujuks ja iidoliks, tänu millele on tal kannatanut võimalik mõjutada oma eksistentsi ja prestiižiga.⁴¹ Järelikult on mõjuvõimu olemasolu tuvastamise standard sõltuvussuhte olemasolu tuvastamisest madalam. Konventsioonist tulenevate kohustuste täitmiseks tuleb seega karistust raskendavaks asjaoluks lugeda teo toimepanemine igasuguses sõltuvussuhtes, mis teatud olukordades hõlmab ka pelgalt oma autoriteeti ära kasutades toime pandud tegusid.

2.2. Süüteo või seotud süüteo toimepanemine korduvalt

Konventsiooni artikkel 46 punkti b kohaselt on karistust raskendavaks asjaoluks, kui sama või seotud süüteod pandi toime korduvalt. Tegemist on olulise punktiga, kuna paraku on just korduvus ja süstemaatilisus LSV-le iseloomulikud tunnused.⁴² Karmimat reageerimist korduvale vägivaldsemisele õigustavad füüsilised, psühholoogilised jm laastavad tagajärjed, mis mitmel korral LSV kannatanuks langemisega kaasnevad.⁴³

⁴⁰ RKKKo 3-1-1-109-10 (18.02.2011) p 16.3.

⁴¹ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Riigikogu XII koosseis 469 SE. Lk 7. Arvutivõrgus <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/a8261a8f-3708-45bf-bafc-2234bbbf3aa2/> (05.12.2022).

⁴² Kaugia, S. Kuidas suhtuvad Eesti elanikud ja kohtunikud lähisuhtevägivalda. – Riigikogu Toimetised 42/2020. Lk 192.

⁴³ Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 237.

Erinevalt varem kehtinud KrK § 38 loetelust KarS § 58 korduvust karistust raskendava asjaoluna ette ei näe. Küll aga on korduvus tihti sätestatud süütegude kvalifitseeritud koosseisudes. Asjaolu mõjub süüd suurendavana sõltumata sellest, kas see asub raskemat karistust ettenägevas süüteo kvalifitseeritud koosseisus või võetakse seda iga kord eraldi süü suuruse hindamisel karistust raskendava asjaoluna arvesse.⁴⁴ Seega konventsioonis sätestatu täitmise mõttes ei ole vahet, mille alusel korduvust arvestatakse. Võttes KarS-is ükshaaval ette need süüteod, mille puhul peaks karistust raskendava asjaoluna arvestama korduvust, selgub tõsiasi, et vastavasisulised kvalifitseeritud koosseisud on sätestatud vaid osadel süütegedel.

Seadus sätestab erinevaid sõnastusi korduvalt toime pandud teo eest karistamiseks. Esiteks kasutab KarS 121 lg 2 p 3 kvalifitseeritud koosseis sõnastust „Sama teo eest, kui see on toime pandud korduvalt“. Seejuures ei ole oluline, kas teda on varem selle eest süüdi mõistetud või mitte, s.t koosseisu täidavad nii juriidiline kui ka faktiline retsidiiv.⁴⁵ Sätte grammatilisel tõlgendamisel võib esmapilgul tunduda, et korduvuse täitmiseks peab teo toimepanija olema mitmel korral täitnud just KarS § 121 lg 1 koosseisu. Siiski on Riigikohus leidnud, et korduvust tuleb vaadelda laiemalt. Tegu saab korduvalt toime panduks lugeda ka siis, kui varasemalt on realiseeritud süüteokoosseis, mis juba hõlmab endas kehalist väärkohtlemist. Korduvuse jaatamiseks piisab, kui isik on varem toime pannud KarS-i eriosas vägivalda sisaldava teo. Nii on korduvuse koosseis täidetud juhul, kui varasemalt on toime pandud nt tapmine (KarS § 113), mõrv (KarS § 114), raske tervisekahjustuse tekitamine (KarS § 118), vägistamine (KarS § 141 lg 1 alt 1) või muu vägivalda sisaldav tegu.⁴⁶ Seega on raskendatud kurjategija vastutust nii sama teo korduva toimepanemise eest, kui ka siis, kui varasemalt on toime pandud muu kehalist väärkohtlemist hõlmav tegu (nn seotud süütegu konventsiooni mõttes).

Peaaegu samas sõnastuses on KarS § 118¹ lg 2 p 1 alusel karistatav naise suguelundite sandistav moonutamine korduvalt. Küll aga on koosseis täidetud vaid juhul, kui tegu on toime pandud korduvalt sama isiku suhtes. Tegemist on ühtlasi ainukese KarS-i kvalifitseeritud koosseisuga, mis seostab korduvust sama isiku suhtes toime pandud teoga. See teeb erandi seni kohtupraktikas väljakujunenud üldreeglist, et tegu on toime pandud korduvalt sõltumata sellest, kas varasemalt on rünnatud samu või erinevaid inimesi.⁴⁷ Erandi sätestamine seadusandja poolt

⁴⁴ Sootak, J. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas. Läbivad muudatused eriosa sätete kohaldamiseks. – *Juridica VIII/2014*, lk 58.

⁴⁵ RKKKm 3-1-1-61-15 (26.06.2015) p 11.1.

⁴⁶ RKKKo 1-19-5146/52 (14.05.2020) p-d 9-13.

⁴⁷ Kurm, KarS § 118¹/7.2.

ei ole kooskõlas ka konventsioonis nõutuga. Ometi sai säte just Istanbuli konventsioonist tulenevate kohustuste täitmiseks KarS-i sisse viidud.⁴⁸ Kõrvalekalle üldreeglit teeb teo toimepanija vastutusele võtmise vastupidiselt konventsiooni eesmärgile hoopis keerulisemaks. Näiteks tähendab see, et naiste ümberlõikamisega tegelevat arsti ei saa korduvalt toime pandud teo eest karistada seni, kuni ta sama naist teist korda lõikab. Kuniks lõikused on tehtud eri naistele, vastutab arst sõltumata lõikuste arvust esimeses lõikes sätestatud põhikoosseisu järgi, mille eest mõistetav maksimaalne karistus on rohkem kui poole lühem.⁴⁹

Seadusandja ettekujutuse kohaselt lahendab eelnevalt tõusetunud probleemi KarS § 118¹ lg 2 p 2, mis näeb kuriteo kvalifitseeritud koosseisuna ette kahe või enama isiku suhtes toime pandud teo. Punkti 1 alla kuuluvaks olukorraks tuleb seadusandja arusaama järgi pidada nt juhtu, kui mees käsib naisel, kellel on suguelundid kinni õmmeldud, suguelundid ajutiselt sünnitamiseks lahti lõigata ning pärast sünnitamist naise tahtevastaselt taas kinni õmmelda. See-eest punkt 2 järgi saab vastutusele võtta nt arsti või muud sellist isikut, kes pakub teo koosseisule vastavat teenust.⁵⁰ Selline käsitlus ei arvesta aga karistusõiguse üldpõhimõtetega. Lisaks teobjektide paljususele peab kahe või enama isiku suhtes toime pandud tegu olema vaadeldav õiguslikus mõttes ühe teona. Teoühtsusest saab rääkida juhul, kui mitu olemuselt sarnast käitumisakti on kantud ühisest tahtlusest ja need on ajalis-ruumiliselt seotud. Käitumine peab ka kolmandale isikule tunduma objektiivselt vaadeldava ühtse ja kokkukuuluva teona.⁵¹ Järelikult arsti puhul, kes ühel päeval lõikab üht ja teisel päeval teist naist, ei saa ühtse tahtluse ja ajalis-ruumilise seose puudumise tõttu rääkida teoühtsusest ega kvalifitseerida tema tegu KarS § 118¹ lg 2 p 2 järgi. Seega vaatamata seadusandja püüdlusele sätestada korduvus kvalifitseeritud koosseisuna on KarS § 118¹ lg 2 p 1 sõnastus ebaõnnestunud ega võimalda vastutusele võtta sellise korduva teo eest, mida konventsioon tegelikult silmas pidas. Selliselt sõnastatuna ei hõlma säte ei faktilist ega ka juriidilist retsidiivsust, mis konventsiooni artikkel 46 punkti i kohaselt samuti teo toimepanija karistust peaks raskendama (vt ptk 2.9).

Kasutamata sõnaselgelt korduvuse terminit on teo mitmendal korral toime panemise eest ette nähtud raskem karistus ka muude konventsioonis sätestatud kuritegude korral. Nagu öeldud, on konventsioonis karistust raskendavaks asjaoluks sama või sellega seotud süüteo korduv

⁴⁸ XIII Riigikogu koosseis 385 SE. Lk 6.

⁴⁹ Kurm, KarS § 118¹/7.2.

⁵⁰ XIII Riigikogu koosseis 385 SE. Lk 8.

⁵¹ RKKKo 1-15-10119/80 (09.11.2017) p 27.

toimepanemine. Ka KarS lähtub põhimõttest, et mitte igasuguse kuriteo varasem toimepanemine ei raskenda karistust. Raskem karistus on ette nähtud vaid samas paragrahvis sätestatud süüteo või sellega olemuselt lähedase samaliigilise teo toimepanemisel. Samaliigiliseks süüteks võib pidada samas peatükis või jaos sätestatud süütegu. Korduv kuritegelik käitumine ja õigusvastasel viisil käitumine näitab isiku ükskõikset suhtumist õiguskorda, mistõttu raskendab korduvus süüdlase karistust süüteoliikides, kus isiku ja tema õigusvastane käitumise seos on tavapärane.⁵² Nii on tegu KarS § 141 lg 2 p 6, § 141¹ lg 2 p 6, § 143 lg 2, § 143² lg 2, 145 lg 2 ja 145¹ lg 3 kohaselt raskemini karistatav juhul, kui isik on varem toime pannud seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude hulka ehk üheksanda peatüki seitsmendasse jakku kuuluva teo. Kuna kõik eelnevalt nimetatud kuriteokoosseisud asuvad selles jaos, on ka nende tegude puhul täidetud konventsioonis nõutu kohaldada raskemat karistust olukorras, mil mitmendat korda on toime pandud sama või muu olemuselt sarnase (st seksuaalse enesemääramise vastane) tegu. Samast põhimõttest lähtub ka sundabieliu kriminaliseeriv KarS § 133 lg 2 p 10, mille järgi on kordades raskem karistus ette nähtud juhuks, kui isik on varem toime pannud §-des 133, 133¹, 133², 133³ või 175 sätestatud kuriteo.

Muude Istanbuli konventsioonis käsitletud süütegude toimepanemisel KarS korduva vägivaldse käitumise eest sõnaselgelt ei karista. Nii on korduvus sätestamata jäetud KarS § 118, § 118¹, § 120, § 125, § 153¹ ja § 157³ kvalifitseeritud süüteokoosseisuna. Iseenesest näeb KarS §-s 157³ sätestatud tegu juba oma koosseisus ette, et tegu pannakse toime korduvalt või järjepidevalt. Tegemist on ahistava jälitamise olemusliku tunnusega. Erinevalt teistest kuriteokoosseisudest kujuneb KarS §-s 157³ sätestatud koosseis pikema perioodi jooksul.⁵³ Säte eeldab aga sama kannatuga korduvat või järjepidevat kontakti otsimist, tema jälgimist või muul viisil tema eraellu sekkumist. Seega ei võimalda see karmimat reageerimist olukorras, kus sama isik on koosseisulise teo pannud toime mitme kannatanu suhtes. Järelikult on KarS-is senini omajagu konventsioonis käsitletavaid süüteokoosseise, mis korduvust kvalifitseeritud koosseisuna ei sätesta. Sealhulgas KarS §-d 120 ja 157³, mis justiitsministeeriumi viimaste aastate statistika järgi pannakse eelkõige või tihti toime just lähisuhtes. Kuigi kohtul on karistuse mõistmisel võimalik isiku eelnevaid õigusvastaseid käitumisi eraldi arvesse võtta, on korduvuse kui sõnaselgelt KarS §-s 58 sätestatud raskendava asjaolu puudumist Eestile ette heitnud ka konventsiooniga ühinenud riikide kohustuste täitmist auditeeriv organisatsioon

⁵² XII Riigikogu koosseis 554 SE. Lk 41.

⁵³ Kahu, K. Ahistava jälitamise kriminaliseerimine Eestis – kuriteokoosseisu erakordsusest ja sellega seotud probleemistikast. Õiguskeel 2018/2. Lk 2.

GREVIO.⁵⁴ Kuna aga korduvuse karistust raskendavate asjaolude nimekirjast välja jätmine KarS-is oli seadusandja põhimõtteline valik ning meie kriminaalõiguses omaks võetud seisukoha järgi pole süüteo varasem toimepanemine erinevalt varem kehtinud KrK § 38 p-st 1 enam omaette karistust raskendav asjaolu, tuleb korduvus riigile võetud kohustuse täitmiseks ükshaaval sisse viia kõigi konventsioonis käsitletud süütegude kvalifitseeritud koosseisuna.

2.3. Süüteo toimepanemine isiku vastu, kes oli asetatud haavatavasse seisundisse konkreetsete asjaolude tõttu

Istanbuli konventsiooni artikkel 46 punkti c kohaselt on karistust raskendav asjaolu süüteo toimepanemine isiku vastu, kes oli asetatud haavatavasse seisundisse konkreetsete asjaolude tõttu. Võimalikud haavatavad isikud selle sätte tähenduses on rasedad naised ja väikeste laste emad, puuetega inimesed (sealhulgas vaimsete ja kognitiivsete kahjustustega isikud), perifeersetes või maapiirkondades elavad isikud, uimastite kuritarvitajad, prostituudid, rahvusliku või etnilise vähemuse taustaga isikud, sisserändajad (sh dokumentideta sisserändajad ja pagulased), geid, lesbid, biseksuaalid, transseksuaalid, HIV-positiivsed isikud, kodutud, lapsed ja eakad. Loetellu kuuluvad isikuid suudavad ennast väiksema tõenäosusega vägivallatseja eest kaitsta ja vägivallatseja vastutusele võtmiseks vajalikke samme astuda.⁵⁵

Eesti õiguses on eelnevas loetelus nimetatud isikud kaetud osaliselt KarS § 58 p-s 3, mis loeb karistust raskendavaks asjaoluks teo toimepanemise noorema kui 12-aastase, raseda, kõrges eas või abitus seisundis ning raske psüühikahäirega inimese suhtes. Sätteid kõrvutades kattuvad kahes loetelus seega rasedad, eakad, puuetega inimesed ja osaliselt ka lapsed (Eesti õiguses kuni 12-aastased). Suurem osa konventsiooni seletuskirjas märgitud isikutest jääb aga KarS § 58 p 3 kohaldamisalast välja (laste vastu toime pandud süütegude kohta vt ptk 2.4).⁵⁶

Küsimus on, kas haavatavasse seisundisse asetatud isikut saab käsitada KarS § 58 p 3 neljandas alternatiivis sätestatud abitus seisundis inimesena. Tegemist on määratlemata õigusmõistega,

⁵⁴ Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence. GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Estonia. GREVIO/Inf(2022)32. Publication Date 17.11.2022. Pars. 195-196. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-32-engfinalreportonestoniapublication/1680a8fcc2> (10.12.2022).

⁵⁵ Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 87.

⁵⁶ Võrdluseks, et Saksa õiguses on StGB artikkel 46 lõike 2 kohaselt karistuse mõistmisel arvessevõetav asjaolu õigusrikkuja motiiv ja eesmärk, mis hõlmab seaduse tekstis sõnaselgelt ka rassistlike, ksenofoobseid, antisemiitlike või muid inimkonna põlgust väljendavaid motiive.

mis on jäetud kohtupraktika sisustada. Abitus seisundis olemiseks peetakse kannatanu objektiivset olukorda, kus isik pole suuteline vastupanu osutama või toimunud mõistma. Neist esimene hõlmab muuhulgas olukordi, kus isik loobub vastupanu osutamisest füüsilistel või psühholoogilistel põhjustel. Abitusseisundiga on tegemist veel juhul, kui iseenesest on kannatanul enda kaitsmisvõimalus olemas, kuid ka objektiivse vaateleja silmis ei viiks isiku vastupanu tulemuseni ning puuduvad kolmandad isikud, kelle poole abi saamiseks pöörduda.⁵⁷ Senise kohtupraktika kohaselt võib inimene KarS § 58 p 3 alt 4 mõttes abitusse seisundisse sattuda nt oma vanuse, raseduse või haiguse tõttu. Samuti on kohtupraktika lugenud abitus seisundis olevaks magavat, alkoholihoobes, teadvusetut või muul põhjusel liikumisraskusega inimest.⁵⁸ Mõnele sellisele tunnusele vastamine ei tähenda siiski automaatselt abitud seisundit, vaid punkti kohaldamine nõuab igal üksikjuhtumil sellekohast analüüsi. Seega pole iseenesest välistatud, et süüteo toimepanemisel konventsiooni seletuskirjas nimetatud isiku vastu kuulub karistust raskendava asjaoluna kohaldamisele KarS § 58 p 3 alt 4. Kuid vastupidiselt tuleb tõenäoliselt tunnistada, et mitte kõiki seletuskirjas nimetatud isikute vastu toime pandud kuritegusid ei õnnestu vaadelda abitus seisundis isiku suhtes toime pandud kuritegudena.

Abitus seisundis isiku suhtes toime pandud tegu moodustab mitme KarS-is sätestatud konventsiooni süüteo põhi- või kvalifitseeritud koosseisu. Kuriteo põhikoosseisu elemendina näevad seisundi, milles inimene ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunud aru saama (seega abitusseisundi kohtupraktika määratluse järgi) ette nii KarS § 141 lg 1 kui ka KarS § 141¹ lg 1. Samad sätted näevad omakorda kvalifitseeritud koosseisuna ette teo toimepanemise eelnevalt nimetatud seisundis isiku suhtes, kui sellise seisundi tekitas teo toimepanija narkootilise või psühhotroopse aine abil (§ 141 lg 2 p 7 ja § 141¹ lg 2 p 7). Karmima karistuse abitus seisundis isiku suhtes toime pandud teo eest näeb ette ka KarS § 133 lg 2 p 3.

KarS § 133 lg 1 ja § 138¹ lg 1 sätestavad ühe koosseisulise alternatiivina teo toimepanemise haavatava seisundi ärakasutamisega. Mõlema sätte viienda lõike kohaselt on haavatava seisundi puhul tegemist olukorraga, kus isikul puudub tegelik või vastuvõetav võimalus väärkohtlemisele mitte alluda. Selline haavatava seisundi käsitlus ja definitsioon tulenevad inimkaubanduse direktiivist 2011/36/EL⁵⁹. Inglisekeelses tekstis sätestab direktiivi artikkel 2 lg

⁵⁷ RKKKo 3-1-1-25-07 (15.10.2007) p 13.

⁵⁸ Sootak, KarS § 58/4.

⁵⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/36/EL, 5. aprill 2011, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset ja millega asendatakse nõukogu raamotsus 2002/629/JSK. – ELT L 101.

2, et „*A position of vulnerability means a situation in which the person concerned has no real or acceptable alternative but to submit to the abuse involved*“. Sama seisundit ja selle definitsiooni käsitleb ka Eestis hiljem jõustunud inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni⁶⁰ artikkel 4 punkt a.⁶¹ Kusjuures, kummagi akti eestikeelne tõlge ei kasuta seisukorra tähistamiseks haavatava seisundi terminit. Eestikeelse direktiivi järgi on vastavas olukorras isik kaitsetus seisundis, inimkaubanduse konventsiooni järgi aga abitus seisundis. Seega on eesti keeles tähistatud sama seisundit kolme eri mõistega. Seejuures on selge, et KarS mõistab haavatavas seisundis isikut võrreldes konventsiooni seletuskirjas defineerituga erinevalt. Konventsiooni seletuskiri käsitleb haavatavatena isikuid, kes on „*less likely to be able to defend themselves, or seek prosecution of the perpetrator and other forms of reparation, because of their situation.*“.⁶² Seega nõuab Istanbuli konventsioon karmimat reageerimist juba teo toimepanemisel isiku vastu, kes suudab end oma olukorra tõttu väiksema tõenäosusega kaitsta. Täiendav nõue, et isikul peab puuduma reaalne või aktsepteeritav võimalus vägivallatsemisele mitte alluda, konventsioonis puudub.

Töö autori hinnangul ei ole KarS-i tänane regulatsioon piisav, et täita konventsioonis nõutut. Kuigi abitusseisundi tuvastamine võib konventsiooni artikkel 46 punkti c kontekstis asjakohane olla, ei saa abitusele ja Istanbuli konventsiooni mõistes haavatavusele sama tähendust anda. Kuna kohtupraktika kohaselt tähendab abitusseisund kannatanu suutmatust vastupanu osutada või toimunut mõista, tähistab konventsiooni mõttes haavatav seisund laiemat hulka situatsioone kui abitusseisund KarS § 58 p 3 alt 4 tähenduses. Nii nt on raske nimetada konventsiooni seletuskirjas märgitud prostituudi suhtes toime pandud süütegu alati abitus seisundis isiku suhtes toime pandud teoks. Olukorras, kus isik tegutseb oma majanduslikuks toimetulekuks või muul põhjusel prostitutsiooniga, on prostitutsiooniga tegelev isik küll haavatavas, kuid mitte abitus seisundis KarS § 58 p 3 alt 4 tähenduses. Järelikult ei ole tänane KarS-i regulatsioon piisav konventsioonist tulenevate kohustuste täitmiseks. Vähemalt konventsioonis käsitletavate süütegude toimepanemisel tuleb raskem karistus ette näha juhuks, kui kannatanu oli konventsiooni tähenduses haavatavas seisundis.

⁶⁰ Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II, 23.12.2014, 2.

⁶¹ Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. Council of Europe Treaty Series - No. 197. Publication Date 16.05.2005. Par. 83. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/16800d3812> (28.03.2023).

⁶² Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 87.

2.4. Süüteo toimepanemine lapse vastu või juuresolekul

Konventsiooni artikkel 46 punkt d loeb karistust raskendavaks asjaoluks süüteo toimepanemise lapse vastu või lapse juuresolekul. Sellega osutatakse eriti rasket süüd sisaldavale käitumisele, kui konventsioonis sätestatud süüteo kannatanuks langeb alaealine.⁶³ Sättega tagatakse laste kaitse nii otsese kui ka kaudse vägivalla vastu.

Süüteo toimepanemine alaealise suhtes ja juuresolekul kuuluvad mõlemad KarS § 58 loetellu. Isikuvastase süüteo toimepanemine alaealise juuresolekul on karistust raskendava asjaoluna sätestatud KarS § 58 p-s 13. Probleem võib aga tekkida karistuse raskendamisel alaealise suhtes toime pandud teo korral. KarS § 58 p 12 näeb karistust raskendava asjaoluna ette süüteo toimepanemise alaealise suhtes mõjuvõimu või usaldust kuritarvitades. Meeldetuletuseks, et punkt lisati seadusesse Eesti õiguse kooskõlla viimiseks laste seksuaalse väärkohtlemise vastu võitlemiseks loodud direktiiviga. Sellest tulenevalt on punktis säilinud tingimus, et süütegu pandi toime mõjuvõimu või usaldust kuritarvitades. Seega on sätte kohaldamisala kitsam, kui seda nõuab Eestis hiljem jõustunud konventsioon. Erinevalt direktiivist nõuab konventsioon, et karistust raskendavaks asjaoluks on igasugune lapse vastu toime pandud kuritegu. Praegune KarS § 58 p 12 sõnastus seda aga ei võimalda. Osaliselt päästab olukorra küll KarS § 58 p 3 alt 1, mis loeb sõltumata teo toimepanemise viisist karistust raskendavaks asjaoluks süüteo toimepanemise mh lapse suhtes, kuid seda vaid kuni 12-aastaste suhtes toime pandud tegude korral. Nii jääb vanema kui 12-aastase lapse suhtes toime pandud teo korral, kui see pole toime pandud mõjuvõimu või usaldust kuritarvitades, karistust raskendav asjaolu kohaldamata. Kuna konventsioon peab lastena silmas kõiki alaealisi ehk alla 18-aastaseid isikuid, pole kehtiv KarS § 58 regulatsioon piisav, et arvestada konventsiooni artikkel 46 punktis d sätestatud.

Konventsioonis kirjeldatud teo toimepanemine alaealise suhtes on KarS-is sätestatud ka mitme kuriteo põhi- või kvalifitseeritud koosseisuna. Nii on alla 18-aastase isiku suhtes keelatud toime panna KarS §-des 118¹, 143², 144, 145¹ ja 175 sätestatud tegusid. Seejuures näevad noorema kui 18-aastase isiku suhtes toime pandud tegude puhul raskema karistuse ette ka KarS § 133 lg 2 p 2, § 141 lg 2 p 1 ja § 141¹ lg 2 p 1 kvalifitseeritud koosseisud. Seega vähemalt nende koosseisude puhul ei tõusetu eelmises lõigus tõstatatud probleemi. Lisaks näeb kuni 16-aastase isiku suhtes toime pandud kuriteokoosseisu ette KarS § 145 lg 1 ning kvalifitseeritud

⁶³ Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 239.

koosseisudena on KarS § 145 lg 1¹ ja § 145¹ lg 2 alusel raskemini karistatavad olukorrad, mil põhikoosseisus sätestatud tegu pandi toime alla 14-aastase suhtes. Seega pakub KarS mitmete konventsiooni kuritegude puhul alaealistele kaitset ka väljaspool karistust raskendavate asjaolude loetelu.

Kokkuvõttes tuleb tõdeda, et KarS § 58 p-d 3 alt 1 ja 12 seavad liigsed piirangud alaealise suhtes toime pandud teo karistust raskendavaks asjaoluks lugemiseks. Iseenesest võib mõelda, et lapse suhtes toime pandud tegu toimub automaatselt ka tema juuresolekul. Sellisel juhul saaks 12-18-aastaste suhtes toime pandud teo korral karistust raskendava asjaoluna arvestada KarS § 58 p-i 13. Samas ei nähtu käesoleva magistr töö kirjutamiseks analüüsitud kohtupraktika pinnalt, et karistuse mõistmisel oleks sellist lähenemist kasutatud. Arvestades, et justiitsministeeriumi 2022. aasta statistika järgi oli 26% juhtumite korral LSV otseseks või kaudseks kannatanuks alaealised, tuleb konventsioonis nõutu tagamiseks raskendava asjaoluna sätestada igasugune lapse vastu toime pandud süütegu, sõltumata tema täpsest vanusest.

2.5. Süüteo toimepanemine kahe või enama koos tegutseva isiku poolt

Konventsiooni artikkel 46 punkti e kohaselt on karistust raskendavaks asjaoluks, kui süütegu pandi toime kahe või enama koos tegutseva isiku poolt. Tegemist on meie õiguse mõttes süüteo toimepanemisega grupis, mis on karistust raskendava asjaoluna sätestatud ka KarS § 58 p-s 10. Grupina tuleb mõista kaastäideviimist KarS § 21 lg 2 mõistes. Seega saab karistust raskendavat asjaolu kohaldada juhul, kui kaks või enam inimest tegutsevad ühiselt ja kooskõlastatult ning süüteo koosseisu realiseerumine eeldab mõlema teo toimepanija panust.⁶⁴

Rõhutades grupis toime pandud kuriteo raskust on seadusandja pidanud oluliseks kahe või enama inimese poolt toime pandud tegu lisaks karistust raskendava asjaoluna sätestada ka mitmete konventsiooni süütegude kvalifitseeritud koosseisudena. Nii näeb nt KarS § 141 lg 2 p 2 ette, et grupi poolt vägistamise koosseisu täitmisel on erinevalt põhikoosseisus sätestatud ühe- kuni kuueaastane vangistus asendatud kuue- kuni viieteistaastase vangistusega. Ka nt KarS § 141¹ lg 2 p 2 näeb ette kuni kolm korda pikema vanglakaristuse juhuks, kui tahtevastane sugulise iseloomuga tegu pandi toime grupis. Grupis toime pandud tegu on kvalifitseeritud koosseisuks veel KarS § 118¹ lg 2 p-s 3 ja § 133 lg 2 p-s 7. Kuna teo toimepanemine kahe või

⁶⁴ RKKKo 3-1-1-10-15 (16.03.2015) p 12.

enama koos tegutseva isiku poolt on sätestatud nii karistust raskendava asjaoluna kui ka teatud kuritegude kvalifitseeritud koosseisudena, on korrektselt täidetud konventsioonis nõutu.

2.6. Süüteo eelnev või sellega kaasnev äärmuslik vägivald

Istanbuli konventsiooni artikkel 46 punkt f loeb karistust raskendavaks asjaoluks, kui süüteo eelnes või sellega kaasnes äärmuslik vägivald. Punkt kohaldub eriti jõuliste vägivallaaktide korral, mis on kannatanu jaoks lausa eluohtlikud.⁶⁵

KarS § 58 loetelu sellist karistust raskendavat asjaolu sõnaselgelt ette ei näe. Iseenesest saab äärmusliku vägivalla kasutamise teatud juhtumitel kvalifitseerida süüteo toimepanemiseks erilise julmusega KarS § 58 p 2 alt 1 mõttes. Seda olukorras, mil süüdlane naudib vägivaldast või kasutab jõhkrat vägivaldast kannatanust hoolimata.⁶⁶ Julmal viisil tapmise koosseisu analüüsid on julmuseks peetud põhimõttelist ja erilist hoolimatust inimelu ja inimkeha suhtes.⁶⁷ Seega pole välistatud, et ka jõhkrat vägivallaga toime pandud teo korral kohaldub KarS § 58 p 2 alt 1. Küll aga tekib küsimus, kas nimetatud punkti alla on võimalik paigutada ka süüteo eelnevat vägivaldast, nagu konventsioon nõuab. Riigikohus on julmal viisil toime pandud tapmise kohta rõhutanud, et julm viis peab väljenduma teos endas ehk tegu peab olema vahetus seoses koosseisupärase tagajärgena. Julm teoviis ei saa väljenduda nt toimepanija käitumises tapmise järel.⁶⁸ Seega on küsitav, kas raskendava asjaoluna saab kohaldada ka süüteo eelnevat jõhkrat vägivaldast. Kui süüteo eelnev vägivald ja seejärel toime pandud tegu ei ole vaadeldavad õiguslikult ühe teona, siis ei olegi süüteo eelnevat vägivaldast vaja eraldi raskendava asjaoluna käsitleda. Vägivallatsemine on sellisel juhul iseseisev koosseisupärane ja karistatav kuritegu, mis moodustab järgmise toime pandud teoga (tegudega) reaalkogumi. Kui aga äärmusliku vägivalla kasutamine on vaadeldav hilisemalt toimepanduga ühe teona, siis eraldi punkti sellega arvestamiseks KarS § 58 ette ei näe, kui see ei täida just KarS § 58 p 2 alt 1 julmal viisil toime pandud teo koosseisu.

Süüteoga kaasnenud vägivalla arvestamisel tuleb silmas pidada, et süüteo toimepanemine vägivallaga on niigi mitmete konventsioonis käsitletavate süütegude koosseisupärane element.

⁶⁵ Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 241.

⁶⁶ Sootak, KarS § 58/3.

⁶⁷ RKKKo 1-15-10119/80 (09.11.2017) p 16.

⁶⁸ RKKKo 1-15-10119/80 (09.11.2017) p 12.

Nii on vägivalda kasutamine üks KarS § 133 lg 1, § 141 lg 1 ja § 141¹ lg 1 alternatiivsetest koosseisuelementidest, rääkimata KarS §-dest 118 ja 121. Sellisel juhul keelab vägivalda kasutamist raskendava asjaoluna arvestada KarS §-s 59 sätestatud korduvarvestamise keeld. Riigikohus on nt raske tervisekahjustuse tekitamise kohta öelnud, et süüdistatavale ei saa eraldi süüd suurendava asjaoluna ette heita tema vägivaldset käitumist.⁶⁹ Vägivalla kasutamine on nende süüteo koosseisude obligatoorne element, mida eraldi raskendava asjaoluna arvestada ei tohi. Küll aga ei välista KarS §-st 59 tulenev keeld arvestada süü suuruse hindamisel kannatanu suhtes tarvitatud vägivalda intensiivsust KarS § 56 lg 1 alusel. Kasutatud vägivalda intensiivsus ja seeläbi kannatanule tekitatud tervisekahjustuse raskus on kohtupraktika kohaselt süüd suurendav asjaolu.⁷⁰

Äärmuslikku vägivalda („*extreme level of violence*“) tuleb konventsiooni seletuskirja valguses tõlgendada elule ohu tekitamisena („*present a serious risk to the life of the victim*“). Oht elule on enamohhtliku tagajärjena sõnaselgelt sätestatud KarS § 118 lg 1 p-s 1, § 118¹ lg 2 p-s 5 ja § 133 lg 2 p-s 6. Muude konventsioonis käsitletud süütegude toimepanemisel tuleb sellist tagajärge arvestada karistust raskendava asjaoluna, kuid nagu öeldud, siis elule ohu tekitamist kehtiv KarS § 58 loetelu ette ei näe. Seejuures tuleb tähele panna, et konventsiooni punktiga viidatakse vägivaldase võimalikule tagajärjele. Selline tagajärg on niigi aluseks teo kvalifitseerimisel erinevate KarS-is sätestatud kuritegude järgi. Raskemate kuritegude koosseisude formuleerimisel on konventsiooni artikkel 46 punktiga f hõlmatud tagajärg juba koosseisu raskusele vastavas karistusraamis arvesse võetud. See tähendab, et uuesti sama asjaolu raskendava asjaoluna arvestada ei saaks, kuna see läheks vastuollu KarS §-s 59 sätestatuga.

Kokkuvõttes tuleb tõdeda, et konventsiooni punkt pole korrektselt Eesti õigusesse üle võetud. Teatud juhtudel võib äärmusliku vägivalda kasutamisel raskendava asjaoluna kohalduda KarS § 58 p 2 alt 1. Arvestades aga julmusele kohtupraktikas antud kitsast tähendust ja konventsiooni punktis silmas peetud võimalikku tagajärge, ei kohaldu punkt mitte igasuguse vägivalda tarvitamise ja sellega elule ohu tekitamise korral. Järelikult ei saa alati öelda, et konventsioonis sätestatud äärmuslik vägivald täidab KarS-i julmal viisil toime pandud teo koosseisu. Iseenesest on kohtul KarS § 56 lg 1 alusel võimalik kasutatud vägivalda iseloomu ja seeläbi

⁶⁹ RKKKo 1-17-105/35 (05.06.2018) p 21.

⁷⁰ RKKKo 3-1-1-44-16 (06.06.2016) p 20.

tekitatud tagajärge süü suuruse hindamisel eraldi arvesse võtta. Siiski nõuab konventsioon karistust raskendavate asjaolude selgemat ülevõtmist ning pelgalt võimalus arvestada konventsioonis sätestatud asjaolu KarS § 56 alusel ei ole piisav. Teatud konventsioonis ette nähtud kuriteod ei ole ilmselgelt kvalifitseeritavad elule ohtu tekitavate kuritegudena vastavalt KarS § 118 lg 1 p-s 1, § 118¹ lg 2 p-s 5 või § 133 lg 2 p-s 6 sätestatule. Nii on nt vägistamise puhul võimalik, et tekitatakse ka oht kannatanu elule. Seda aga KarS kvalifitseeriva koosseisuna ette ei näe. Kuna vastavat asjaolu pole ka KarS § 58 loetelus, tuleb kokkuvõtteks tunnistada, et KarS ei ole selle raskendava asjaolu osas konventsiooni sätetega kooskõlas.

2.7. Süüteo toimepanemine relva kasutamise või ähvardusel

Konventsiooni artikkel 46 punkti g kohaselt on karistust raskendavaks asjaoluks süüteo toimepanemine relva kasutamise või ähvardusel. Arvestades relva kaasamisega suurenevat teo ohtlikkust, sisaldab relva kasutamine või sellega ähvardamine isiku eriti suurt süüd.⁷¹

KarS § 58 relva kasutamise või ähvardusel toime pandud tegu karistust raskendava asjaoluna ei sätesta. Samuti ei moodusta relva kasutamine või sellega ähvardamine ühegi konventsioonis sätestatud süüteo kvalifitseeritud koosseisu. Seega on punkt täielikult Eesti õigusesse üle võtmata jäetud, mida on Eestile ette heitnud ka GREVIO. Oma koostatud raportis andsid nad Eestile selge suunise, et punkti lisamine siseriiklikku õigusesse on oluline konventsiooni eesmärkide saavutamiseks.⁷² Seega tuleb artikkel 46 punkt g riigile võetud kohustuste täimiseks sätestada KarS § 58 karistust raskendavate asjaolude loetelus või konventsioonis käsitletavate süütegude kvalifitseeritud koosseisudes.

2.8. Süüteoga ohvrile tõsise füüsilise või psüühilise kahju tekitamine

Konventsiooni artikkel 46 punkti h järgi on kaheksandaks karistust raskendavaks asjaoluks süüteoga tõsise füüsilise või psüühilise kahju tekitamine kannatanule. Punkti eesmärk on võimaldada raskema karistuse kohaldamist olukorras, mil kannatanu füüsilisele ja vaimsele tervisele on tekitatud pikaajalisi mõjusid ja kahju.⁷³

⁷¹ Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 242.

⁷² GREVIO's (Baseline) Evaluation Report. Estonia. GREVIO/Inf(2022)32. Pars. 195-196.

⁷³ Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 243.

Pikaajaline mõju tervisele võib karistust raskendada KarS § 58 p 8 alusel, mis näeb karistust raskendava asjaoluna ette raske tagajärje põhjustamise. KarS-i kommenteeritud väljaanne teeb punkti selgitamisel viite KarS § 12 kommentaaridele, mille kohaselt saab raske tagajärjena mõista ka füüsilist kahju, sh surma või tervisekahjustust. Seega kohaldub KarS § 58 p 8 kannatanule raske füüsilise tagajärje põhjustamisel, kui see järgneb formaalsele deliktile või kui see väljub materiaalse delikti koosseisupärase tagajärje piiridest.⁷⁴ Kuigi KarS § 12 kommentaarides on rõhutatud tagajärjena tekkinud füüsilist kahju, siis tõenäoliselt kohaldub punkt siiski ka psüühilise kahju põhjustamise korral. Inimese tervis kui tema põhiseadusega kaitstud õigushüve hõlmab mh vaimse heaolu seisundit.⁷⁵ Ka tervisekahjustuse mõistet sisustava Vabariigi Valitsuse määruse nr 266 „Tervisekahjustuse kohtuarstliku tuvastamise kord“⁷⁶ § 1 lg 2 kohaselt tuleb tervisekahjustusena mõista mh vaimse tervise kahjustamist. Seega on nii pikaajaliste füüsiliste kui ka psüühiliste tervisemõjutuste tekitamist KarS § 58 p 8 alusel võimalik karistuse mõistmisel arvesse võtta.

Nagu mitmete teistegi konventsiooni karistust raskendavate asjaolude puhul on ka tõsiste ja pikaajaliste tervisekahjustuste tekitamine KarS-is sätestatud omaette kuriteokoosseisuna. Nii näeb KarS § 118 lg 1 ette raskema karistuse tervisekahjustuse tekitamise eest, kui sellega on põhjustatud vähemalt neli kuud kestev tervisehäire või osaline või puuduv töövõime (p 2), raske psüühikahäire (p 3), nägu oluliselt moonutav ravimatu vigastus (p 5) ning elundi kaotus või selle tegevuse lakkamine (p 6). Iseenesest on neid kõiki võimalik pidada konventsiooni mõttes pikaajaliseks mõjuks tervisele. KarS § 118 lg 1 p-s 2 nimetatud tervisehäire on samatähenduslik mõistega tervisekahjustus, tähendades meditsiinilist sekkumist nõudvat inimese kehalise või vaimse heaolu häirituse seisundit.⁷⁷ KarS § 118 lg 1 p-s 3 sätestatud raske psüühikahäire on psüühilise seisundi häire, mille esinemise teeb meditsiiniliste kriteeriumite alusel kindlaks ekspert.⁷⁸ KarS § 118 lg 1 p 5 nägu oluliselt moonutav ravimatu vigastus tähendab nahavälist või -seesmist näopiirkonna elundite või kudede terviklikkuse morfoloogilist rikkumist ja vigastust, mille tulemusel on näo välisilme varasemasega võrreldes oluliselt muutunud.⁷⁹ KarS § 118 lg 1 p 6 alt 1 elundi kaotamisega on tegemist juhul, kui elund eraldub kehast ning alt 2 elundi tegevuse lakkamine tähendab selle püsivat halvatust või muud

⁷⁴ Sootak, KarS § 12/10.6.

⁷⁵ Henberg, A., Muller, K., Sarapuu, A. PS § 28/2. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 5. vlj. Tartu: sihtasutus Iuridicum 2020.

⁷⁶ Tervisekahjustuse kohtuarstliku tuvastamise kord. VVm (13.08.2002) nr 266. – RT I, 29.12.2014, 12.

⁷⁷ Kurm, KarS § 118/3 ja 8.1.

⁷⁸ RKKKo 3-1-1-22-09 (01.04.2009) p 6.1.

⁷⁹ Kurm, KarS § 118/11.

püsiivat tegevusseisundit.⁸⁰ Kõiki neid punkte saab konventsiooni mõistes käsitleda süüteoaga tekitatud tõsise füüsilise või psüühilise kahju põhjustamisena. Raske tervisekahjustuse tekitamine on omakorda kvalifitseeritud kuriteokoosseisuna sätestatud KarS §118¹ lg 2 p-s 4, § 133 lg 2 p-s 5, § 141 lg 2 p-s 3 ja § 141¹ lg 2 p-s 3. Lisaks näeb KarS § 121 lg 2 p 1 ette kuni viis korda pikema vanglakaristuse olukorras, mil kehalise väärkohtlemisega on tekitatud vähemalt neli nädalat kestev tervisekahjustus.

Kokkuvõttes täidab kannatanu füüsilisele ja vaimsele tervisele pikaajaliste mõjude ja kahju tekitamine ennekõike KarS § 118 lg 1 koosseisu. Muudel juhtudel on kannatanule kauakestva füüsilise või psüühilise kahju põhjustamist võimalik arvestada KarS § 58 p 8 alusel. Seega on KarS-i regulatsioon piisav katmaks konventsioonis sätestatud karistust raskendavat asjaolu.

2.9. Süüteo toimepanija varasem süüdimõistmine sarnastes süütegudes

Viimane konventsiooni karistust raskendav asjaolu on artikkel 46 punkti i kohaselt teo toimepanemine isiku poolt, kes on varem mõistetud süüdi sarnastes süütegudes.⁸¹ Punkt on sarnane artikkel 46 punktiga b, mis sätestab karistust raskendava asjaoluna korduvuse. Olukorras, mil sama kurjategijat on varem sarnase iseloomuga kuriteo toimepanemise eest vastutusele võetud, tuleb raskendava asjaoluna kohaldada punkt b asemel punkti i.⁸² Seega erinevalt korduvusest, mille puhul piisab teo varasemast faktilisest toimepanemisest, eeldab punkti i kohaldamine süüdimõistvat kohtuotsust.

Kuna KarS mõistab korduvusena nii juriidilist kui ka faktilist retsiidivi, tuleb varasemat süüdimõistmist arvestada nende tegude kvalifitseerimisel, mille sama või sarnase teo korduv toimepanemine on sätestatud süüteo kvalifitseeritud koosseisuna. Olenemata sellest, kas varasem teo toimepanemine on sätestatud süüteo kvalifitseeritud koosseisuna, on väljakujunenud kohtupraktika kohaselt tegemist karistuse mõistmisel arvessevõetava asjaoluga, mis omab mõju eripreventiivsetel kaalutlustel.⁸³ Seda siiski vaid juhul, kui varasem(ad) karistus(ed) pole karistuse mõistmise ajal karistusregistrist kustunud. Kustunud ja seetõttu arhiveeritud karistusi arvestada ei tohi. Seejuures on Riigikohus pidanud oluliseks, et

⁸⁰ Kurm, KarS § 118/12.3.

⁸¹ Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 244.

⁸² Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 237.

⁸³ Sootak, KarS § 56/9.4.

varasemat kuritegu saab arvestada vaid juhul, kui see on uue kuriteoga seotud.⁸⁴ See on kooskõlas ka konventsiooniga, mis ei näe karistust raskendava asjaoluna ette mitte igasugust varasemat süüdimõistmist, vaid süüdimõistmist sarnaste süütegude eest.

Vaatamata korduvusena mõistetavale juriidilisele ja faktilisele retsidiivile leidub KarS-is sätteid, mis reguleerivad justnimelt olukordi, mil teo toimepanijat on varasemalt samas või sarnases teos ka süüdi mõistetud, s.t. ainult juriidilist retsidiivi. Karistuse mõistmisel arvestavad sõnaselgelt varasemat süüdimõistmist vaid KarS § 141 lg 2¹ ja § 141¹ lg 3, mis loetlevad kuriteod, mille eest süüdi mõistmisel võib karistada lausa eluaegse vangistusega. Sellised eriti rasket karistust mõista võimaldavad sätted on loodud retsidiivsetele seksuaal- ja vägivallakurjategijatele. Ülejäänud konventsioonis sätestatud süütegude toimepanemise juhaks KarS sellist eriregulatsiooni ette ei näe. Küll aga tuleb varasemat karistust arvestada karistuse kandmise viisi valikul. Kui isikut on sama või sarnase kuriteo toimepanemise eest juba korra karistatud, nõuab seadus teatud kuritegude puhul karistuse reaalsele täitmisele pööramist. Süütegeid, mille eest varasema süüdimõistmisel korral ei jäeta mõistetud karistust täielikult tingimisi kohaldamata, näevad ette KarS § 133 lg 3¹, 143 lg 4, § 143² lg 3¹, § 144 lg 3¹, § 145 lg 3¹, § 145¹ lg 4¹ ja § 175 lg 2¹. Nagu öeldud, puudutab see siiski vaid karistuse kandmise viisi, mitte pole karistust raskendav asjaolu konventsiooni artikkel 46 punkti i tähenduses.

Korduvus on sätestatud mitmete, kuid mitte kõikide konventsiooni kuritegude kvalifitseeritud koosseisudena (vt ptk 2.2.). Need kuuluvad kohaldamisele ka juriidilise retsidiivi korral. Sarnaselt faktilise korduvusega tuleb asuda seisukohale, et ka artikkel 46 punkt i pole Eesti õigusesse korrektselt üle võetud. Vaid vägistamise ja tahtevastase sugulise iseloomuga teo koosseisud näevad eriti raske karistuse mõistmise võimaluse ette olukorras, mil isikut on varem sama või sarnase kuriteo eest süüdi mõistetud. Lisaks tuleb arvestada, et konventsioon peab juriidilist ja faktilist retsidiivi teineteisest eraldiseisvateks karistust raskendavateks asjaoludeks. Seega ei piisa regulatsioonist, kus mitme konventsiooni punkti arvestamine käib neid koos käsitseva ühe kvalifitseeritud koosseisu kaudu. Paraku pole välistatud, et eelnevalt karistatud isik paneb enne uuesti kohtu ette jõudmist toime mitu uut konventsioonis sätestatud tegu. Faktilise ja juriidilise retsidiivi selge eristamine näitab konventsiooni koostajate tahet arvestada karistuse mõistmisel mõlemat raskendavat asjaolu eraldi.

⁸⁴ RKKKo 3-1-1-79-03 (19.06.2003) p 14.

3. KARISTUSE MÕISTMINE LÄHISUHTEVÄGIVALLA ASJADES

Istanbuli konventsiooni artikkel 45 esimene lõige paneb konventsiooni osalisriikidele kohustuse võtta vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et konventsioonis sätestatud süüteod oleks karistatavad tõhusate, proportsionaalsete ja hoiatavate karistustega, arvestades süüteo raskust. Spetsiifilisemaid nõuded karistuse osas konventsioon riikidele ette ei näe. Igale osalisriigile on jäetud enda otsustada, milline on ühe või teise konventsioonis käsitletava süüteo toimepanemise eest mõistetav karistuse liik ja karistusraamid.

Eesti õiguses on süütegude eest mõistetavad karistuse liigid ja määrad sätestatud KarS-i kolmandas peatükis ning karistuse kohaldamise alused neljanda peatüki esimeses jaos. KarS § 56 lg 1 esimene lause sätestab, et karistamise alus on isiku süü. Süü kui karistuse kohaldamise alus on süüdlase karistamise õigusriiklik lähtepunkt, mis lähtub karistusõiguses üldtuntud põhimõttest *nulla poena sine culpa*. Ka muid karistuse kohaldamise aluseid tuleb karistuse mõistmisel selgelt eristada ja seaduses sätestatud järjekorras arvestada.⁸⁵

Karistuse kohaldamine on mitme-etapiline protsess. Esimese sammuna tehakse kindlaks karistusraamid. Sellele järgneb süü suurust mõjutavate asjaolude tuvastamine ja karistuse piiride määratlemine. Seejärel tuleb analüüsida karistuse preventiivseid kaalutlusi, mis võivad süüdistatava jaoks toimida nii karistuse kergendamise kui ka raskendamise suunas. Alles siis, kui kõik eelnevalt nimetatud etapid on läbitud, on võimalik teha valik põhi- ja lisakaristuste vahel, millele järgneb vajadusel ka liitkaristuse mõistmine, karistuse asendamine või sellest vabastamine.⁸⁶

Nagu öeldud, tuleb karistuse mõistmisel teha esimese asjana kindlaks karistusraamid. Need raamid annab ette KarS-i eriosa norm, mille koosseisus kirja pandud tegu või tagajärge isikule ette heidetakse. Eriosa normides on sätestatud süüteo kohaldatav karistuse liik ja määr, millest kohtunik karistuse mõistmisel peab lähtuma. Seejuures peab arvestama võimalike korrektiividega, mis annavad teatud juhtudel aluse eriosa normis sätestatust erineva karistusraami leidmiseks (nt karistuse kohaldamine alla alammäära KarS § 61 alusel).⁸⁷

⁸⁵ Sootak, KarS § 56/5.

⁸⁶ Sootak, KarS § 56/3.

⁸⁷ Sootak, KarS § 56/4.

Kohtupraktikas juurdunud põhimõtte kohaselt tuleb karistuse mõistmisel võtta aluseks KarS-i eriosa normi sanktsiooni keskmine määr.⁸⁸ Kas konkreetsele süüdistatavale mõistetava karistuse määr jääb keskmisest määrast üles- või allapoole, sõltub isiku süü suurusest. Süü suurust mõjutavad esmalt KarS §-des 57 ja 58 sätestatud karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud. Samas on KarS § 56 lg 1 esimese lausega antud kohtule võimalus lugeda ka mistahes muid asjaolusid süü suurust mõjutavaks, kui need on tuletatud koosseisuteost ja tagajärjest. Sellised asjaolud võivad olla nii objektiivsed kui ka subjektiivsed. Esimeste alla kuuluvad nt teo taunitavus ja raskus, teo korduvus, rikutud kohustuse või teo sotsiaalne olulisus, tagajärje raskus jne. Subjektiivseteks süüd mõjutavateks asjaoludeks saab lugeda aga tahtluse või ettevaatamatuse liiki, süüdistatava motiivi ja eesmärki, teos avalduvat isiku suhtumist jne.⁸⁹ Isiku süü kindlaks tegemine on karistuse mõistmise üks kesksemaid etappe.

Mõistetava karistuse liigile ja määrale avaldavad mõju ka eri- ja üldpreventiivsed kaalutlused, mis võimaldavad mõjutada isikut edaspidi hoiduma õigusrikkumiste toimepanemisest ja arvestada õiguskorra kaitsmise huvidega. Üld- ja eripreventsioone kaaludes on võimalik korrigeerida eriosa normi sanktsiooni keskmise määra ja süü suurust mõjutavate asjaolude alusel leitud süü suurusele vastavat karistuse määra.⁹⁰ Alles pärast preventiivset laadi tegurite analüüsimist on kohtul võimalik teha lõplik otsus süüdlasele mõistetava karistuse osas.

Karistuse mõistmisel tegutseb kohtunik kindlates õiguslikes piirides, kuhu jääb teatud ulatuses ka tema isiklik otsustamisvabadus. Karistuse kohaldamine tähendab erinevate õiguslike tingimuste arvestamist ja valikute tegemist seaduses sätestatud õiguslike variantide vahel.⁹¹ Kuigi karistuse kohaldamisel tuleb ilmingimata järgida KarS-i üld- ja eriosa norme, lähtub kohtunik õiguslikes piirides tegutsedes oma äranägemisest. Süüdistatavale mõistetav karistus on seega kombinatsioon seadusandja tahtest ja kohtuniku siseveendumustest.⁹²

Käesolevas peatükis on uuritud, mida kohtud LSV asjades süü suuruse hindamisel arvesse võtavad. Peatükk annab ülevaate asjaoludest, millest kujuneb süüdlasele mõistetav karistuse määr. Seejuures on silmas peetud ka küsimust, kas karistuse mõistmisel on arvesse võetud konventsioonis nõutud asjaolusid.

⁸⁸ RKKKo 3-1-1-58-13 (17.06.2013) p 7.

⁸⁹ Sootak, KarS § 56/8.

⁹⁰ RKKKo 3-1-1-58-13 (17.06.2013) p 8.

⁹¹ Sootak, KarS § 56/2.

⁹² RKKKo 3-1-1-79-03 (19.06.2003) p 11.

3.1. Lähisuhtevägivalla asjades mõistetav karistuse liik

Karistusseadustik käsitleb sisuliselt kõiki konventsioonis sätestatud tegusid kuritegudena (v.a KarS §-is 153¹ sätestatud seksuaalne ahistamine⁹³). Tulenevalt KarS § 3 lg-st 3 on kuriteo eest põhikaristusena ette nähtud kas rahaline karistus või vangistus. Neist viimane on kõige raskem füüsilisele isikule kohaldatav karistus, mida KarS ette näeb. Seetõttu on karistusõiguses kehtiva *ultima ratio* põhimõttest tulenevalt vangistuse mõistmine lubatud vaid juhul, kui karistuse eesmärged pole võimalik teisiti saavutada.⁹⁴ Süüdistatavale tuleb mõista vangistus, kui rahaline karistus on selgelt ebapiisav või kui isik on oma käitumisega näidanud, et ta pole oma varasemast käitumisest ja karistada saamisest järeldusi teinud.⁹⁵

Istanbuli konventsioonis käsitletavat teod on Eesti õiguses üldjuhul karistatavad üksnes vangistusega, mistõttu nende tegude puhul puudub kohtutel karistusliigi osas valikuvabadus. Rahalise karistuse mõistmise võimalus on ette nähtud vaid KarS §-des 120, 121 ja 157³. Kuigi justiitsministeeriumi 2022. aasta statistika järgi moodustasid valdava osa aasta jooksul toime pandud perevägivallakuritegudest just kehaline väärkohtlemine (87%) ja ähvardamine (7%), mõisteti ka nende koosseisude täitmisel karistuseks üldjuhul vangistus. Rahaline karistus oli analüüsitava kohtupraktika hulgas mõistetud vaid üksikutel kordadel.

Istanbuli konventsiooni artikkel 48 teise lõike kohaselt tuleb trahvi määramisel arvestada süüteo toimepanija suutlikkust jätkuvalt täita rahalisi kohustusi kannatanu ees. Säte paneb paika olulise põhimõtte süüdistatavale rahalise kohustuse mõistmisel. Lähisuhtes toime pandud süütegude puhul pole midagi eriskummalist, kui teo toimepanija on perekonna ainus või oluline sissetulekuallikas. Karistades kuriteo toimepanijat rahalise karistusega, karistatakse seeläbi kaudsalt ka kannatanut ennast.⁹⁶ Karistusliigina rahalise kohustuse mõistmisel peab kohus seega jälgima, et vägivallatseja rahaline karistus ei mõjutaks enim hoopis kannatanut.

Analüüsitava kohtupraktika hulgas mõisteti süüdistatava väikse süü tõttu rahaline karistus üksnes neljal korral.⁹⁷ Neist ühes üldmenetluses tehtud otsuses põhjendas kohus pikemalt, et

⁹³ Võrdluseks, et Saksa õiguses on StGB artikkel 184i kohaselt seksuaalne ahistamine karistatav rahalise karistuse või kuni kaheaastase vangistusega, eriti raskete juhtumite korral ka kuni viieaastase vangistusega.

⁹⁴ Pikamäe, P. KarS § 45/3.1.

⁹⁵ RKKKo 3-1-1-24-07 (18.06.2007) p 8.

⁹⁶ Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 253.

⁹⁷ VMKo 1-18-3063 (04.09.2018); TMKo 1-21-366 (06.04.2022); VMKo 1-19-9436 (26.05.2021); VMKo 1-20-9500 (06.12.2021).

rahaline karistus avaldab töötava ja majanduslikult toime tuleva süüdistatava igapäevasele tegevusele piisavalt mõju, arvestades karistuse mõistmisega kaasnevat vara vähenemist. Rahaliste vahendite vähenemine oli kohtu hinnangul piisav, et isik tunneks ennast karistatuna. Kuna otsuse tegemise hetkeks olid süüdistatav ja tema kannatanust abikaasad lahutanud ning elasid eraldi, oli kohtu hinnangul võimalik määrata leebem karistusliik.⁹⁸ Kõikides teistes kriminaalasjades mõisteti karistuse liigiks aga vangistus.

Kuigi KarS-is sätestatud sanktsioonid võimaldava enim toime pandud LSV kuritegude puhul mõista süüdistatavale ka rahalist karistust, on analüüsitud kohtupraktikas sellest võimalusest üldjuhul loobunud. Karistusliigi valiku põhjendamisel on kohtud olnud pigem tagasihoidlikud. Enim kohtuotsustes läbi käinud argumendid olid, et rahalist karistust ei võimalda süü suurus⁹⁹, rahaline karistus ei tagaks süüdlase edasist õiguskuulekat käitumist ja õiguskorra kaitstust¹⁰⁰ või et isikul puudub püsiva sissetuleku puudumise tõttu reaalne võimalus rahalist karistust tasuda¹⁰¹. Rahalise karistuse mõistmine isikule, kellel puudub vara kohustust täita, võib isiku õiguskuulekale teele juhtimise asemel suunata hoopis uusi süütegusid toime panema.¹⁰² Karistusliigi valikul on silmas peetud ka, kas isik on kogu protsessi jooksul näidanud üles kahetsust või tõestanud muul moel, et on teinud toimumust enda jaoks vajalikke järeldusi.¹⁰³ Näiteks enda süü tunnistamata jätmisest on järeldatud, et välistada ei saa korduvat vägivaldset käitumist koduseinte vahel. Kodu on koht, kus isikud peavad ennast saama turvaliselt tunda, mistõttu välistati vangistusest kergema karistusliigi mõistmise võimalus.¹⁰⁴ Ka siis, kui isik on varemgi samalaadseid kuritegusid toime pannud, tuleb kohtupraktika kohaselt igale õigusrikkumisele järjest karmimalt reageerida. See tähendab mh seda, et keelunormi kehtivuse kinnitamiseks ei ole pärast mitmenda süüteo toime panemist võimalik kohaldada kergeimat karistusliiki.¹⁰⁵ Isiku korduva karistamise puhul on arvestatud ka isikule varasemate otsustega pandud kohustusi ja süüdlase suhtumist nende täitmisesse.¹⁰⁶

⁹⁸ VMKo 1-20-9500 (06.12.2021) lk 13.

⁹⁹ Vt nt TMKo 1-21-2690 (09.02.2022); VMKo 1-19-4802 (21.08.2020); TMKo 1-19-6876 (09.10.2019).

¹⁰⁰ Vt nt VMKo 1-17-10846 (11.04.2018); TMKo 1-19-6876 (09.10.2019); VMKo 1-20-146 (17.07.2020).

¹⁰¹ Vt nt VMKo 1-19-3194 (04.06.2019); TMKo 1-20-6772 (22.12.2020); TMKo 1-21-2690 (09.02.2022).

¹⁰² TMKo 1-20-6772 (22.12.2020) p 25.

¹⁰³ Vt nt VMKo 1-17-10846 (11.04.2018); VMKo 1-21-6328 (19.10.2021); TMKo 1-21-7910 (07.01.2022).

¹⁰⁴ VMKo 1-20-4416 (07.08.2020) p 45.

¹⁰⁵ VMKo 1-18-9926 (19.02.2019) p 82.

¹⁰⁶ Vt nt VMKo 1-17-10846 (11.04.2018); TMKo 1-20-9483 (31.03.2021); VMKo 1-19-9270 (14.01.2020).

3.2. Lähisuhtevägivalla asjades mõistetav karistuse määr

Nagu varasemalt mainitud, võetakse karistuse mõistmisel lähtekohaks KarS-i eriosa normi sanktsiooni keskmine määr. Konkreetse süüdistatava teole vastav karistuse määr sõltub isiku süü suurusest ja preventiivsetest kaalutlustest. Karistusseadustiku eriosa normid näevad konventsioonis käsitletavatele süütegudele ette väga erinevad karistusraamid. Vangistusega karistatavate kuritegude puhul on nt KarS § 120 lg 1 koosseisu täitmisel võimalik mõista vangistus vahemikus 30 päeva kuni aasta, samal ajal kui KarS § 141 lg 2¹ koosseisu täitmise eest karistatakse kuueaastase kuni lausa eluaegse vangistusega. Enne süü suurust mõjutavate asjaolude käsitlemist on paslik anda põgus ülevaade LSV asjades mõistetavate karistuste määrast. Näideteks on asjakohased kehalise väärkohtlemise ja ähvardamise eest mõistetud karistused, mis nagu varem öeldud moodustavad kokku valdava osa LSV kuritegudest.

Ainukene säte, mis kriminaliseerib teo toimepanemise just lähisuhtes ja mille alusel tehtud süüdimõistvaid otsuseid enim analüüsitava kohtupraktika hulka kuulus, on KarS § 121 lg 2 p 2. Teo toimepanemise eest karistatakse kuni viieaastase vangistusega, mis teeb sanktsiooni keskmiseks määraks kaks aastat ja kuus kuud. Kohtute mõistetud karistusi analüüsid selgub tõsiasi, et üldmenetluses jäi üheksal korral kümnest karistusmäär alla keskmise määra. Seejuures mõisteti ligi pooltel kordadel vangistuse pikkuseks aasta või alla selle. Üheksal korral kümnest jäi kohtu mõistetud karistusmäär alla sanktsiooni keskmise ka kokkuleppemenetlustes. Küll aga on karistused võrreldes üldmenetlusega kergemad. Sama sätte järgi mõisteti kokkuleppemenetlustes vangistuse pikkuseks aasta või vähem umbes kaheksal korral kümnest. Sama tendentsi on märgata ka KarS § 120 lg 1 järgi mõistetud karistuste võrdlemisel, mille sanktsiooni keskmine karistusmäär on kuus kuud vangistust. Kui üldmenetluses mõisteti süüdlasele vangistus alla keskmise määra umbes neljal korral kümnest, siis kokkuleppemenetluses veidi enam kui seitsmel korral kümnest.¹⁰⁷

Sõltumata menetlusliigist jääb LSV asjades mõistetav karistus reeglina alla sanktsiooni keskmise karistusmäära ja arvestades süüteo sanktsioonide karistusraamistikku pigem miinimummäära lähedaseks. Järgnevalt käsitlebki magistritöö autor isiku süü suurust ja seega

¹⁰⁷ Probleemile on tähelepanu juhtinud ka riigiprokurör Andres Ülviste, leides, et LSV asjade kokkuleppemenetluses annab süüdistaja kompromissi saavutamiseks vahel õigustamatult karistusmääras järele. Vt Ülviste, A. Lähisuhtevägivallakuritegudes läbiviidud kriminaalmenetluste analüüs. Riigiprokuratuur 2018. Lk 10. Arvutivõrgus: <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/sites/default/files/inline-files/LSV%20anal%C3%BC%C3%BCs%202018.pdf> (18.01.2023).

karistusmäära mõjutavaid LSV-le iseloomulikke asjaolusid, mida kohtud vägivallatsejale karistust mõistes analüüsisid.

3.2.1. Karistust raskendavate ja kergendavate asjaolude kohaldamine

Nagu magistritöö töö teises peatükis pikemalt käsitletud, näeb Istanbuli konventsioon ette üheksa karistust raskendavat asjaolu, mida karistuse mõistmisel arvestada. Enamik punktidest on olemas ka KarS-i karistust raskendavate asjaolude loetelus või selle puudumisel moodustab süüteo kvalifitseeritud koosseisu. Selliste asjaolude esinemisel on nendega arvestamine kohtute tavapärase osa õiguse mõistmisel, mistõttu ei ole nende kohaldamist üldjuhul pikemalt põhjendanud ning millega seoses ei olnud märgata ka magistritöös eraldi esiletõstmist väärivaid probleemkohti. Samas on konventsiooni artikkel 46 hulgas ka mitmeid punkte, mida Eesti õigusse üle võetud ei ole või on seda tehtud poolikult. Karistust raskendavaid asjaolusid, mida ei KarS § 58 ega ka süüteo kvalifitseeritud koosseis ette ei näe, on võimalik arvesse võtta süü suuruse hindamisel KarS § 56 lg 1 alusel. Küll aga eeldab see kohtunikult teadmisi LSV olemusest ja konventsioonis sätestatust. Kuna konventsiooni punktides on sätestatud LSV asjadele tüüpilised asjaolud, on nende arvessevõtmine oluline konventsiooni eesmärkide saavutamiseks. Lisaks sätestab KarS § 57 erinevalt konventsioonist ka karistust kergendavate asjaolude loetelu, mida kohtud samuti süüdlasele karistust mõistes peavad arvestama.

Järgnevates alapeatükkides on analüüsitud karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, mida kohtud on LSV asjades kohaldanud. Kuna karistust raskendavaid ja kergendavaid asjaolusid on palju ning neist arvestatav osa kuulub kohaldamisele pigem harva, käsitleb peatükk vaid probleemsemate või kriminaalasjades enim esinenud asjaolude kohaldamise kohtupraktikat.

3.2.1.1. Süüteo toimepanemine korduvalt ja relva kasutades

Lähisuhtevägivalla üks spetsiifilisemaid tunnuseid on selle korduv toimepanemine. Seetõttu on arusaadav, et konventsiooni eesmärkide saavutamiseks on korduvus sätestatud omaette karistust raskendava asjaoluna ning selle siseriiklikku õigusesse sisseviimise vajalikkusele on eraldi tähelepanu juhtinud ka GREVIO. Kuigi Eesti õiguses on korduvust arvestatud enamike konventsioonis sätestatud süütegude kvalifitseeritud koosseisudes, on see sätestamata jäetud mh süütegude puhul, mida pannakse enim toime just lähisuhtes (vt ptk 2.2).

Eelnevale vaatamata on analüüsitava kohtupraktika pinnalt võimalik tõdeda, et nii juriidiline kui ka faktiline retsidiiv on karistuse mõistmisel üldjuhul arvessevõetav asjaolu. Kohtud arvestavad varasemaid süütegusid nii teo kvalifitseerimisel, süü suuruse hindamisel kui ka eripreventiivsete kaalutluste analüüsimisel. Seda enam, et LSV asjadest suurima osa (87%) moodustava kehalise väärkohtlemise säte on üks neist, mis näeb KarS § 121 lg 2 p 3 kohaselt ette raskema karistuse juhul, kui tegu on toime pandud korduvalt. Seega on süüdlase varasem vägivaldne käitumine tema karistust mõjutav asjaolu.

Seoses korduvuse arvestamisega tekib magistritöö autori hinnangul enim probleeme vaimse vägivalda asjades. Psüühiline vägivald on Eestis seadusandja tahte järgi hõlmatud eelkõige KarS § 120 koosseisus.¹⁰⁸ Kuigi isiku vaimne tervis kuulub ka KarS § 121 kaitsealasse, ei ole analüüsitud kohtupraktika hulgas KarS § 121 koosseisu juures psüühilise vägivalda kasutamist ega psüühilise tervise kahjustamist kordagi mainitud. Kuigi kohtupraktikas on omaks võetud seisukoht, et ka vaimne vägivald on üks vägivalda alaliike, peetakse KarS § 121 kaitsealaks siiski eelkõige kehalist heaolu.¹⁰⁹ Psüühilist vägivalda jaatati olukordades, kui see täitis KarS § 120 lg 1 koosseisu. Kuna just KarS § 120 on üks nendest sätetest, mille puhul pole seadusandja korduvust omaette kvalifitseeritud koosseisuna sätestanud, tekib oht, et selle arvestamine karistuse mõistmisel on mõnevõrra ebareeglipärasem kui füüsilise vägivalda asjades. Nii jäi korduv ähvardamine aeg-ajalt süü suuruse ja karistuse määra üle otsustamisel arvesse võtmata.¹¹⁰ Kuna valdav osa ähvardamise juhtumitest lahendatakse kokkuleppemenetluses, ei pääse paraku ligi informatsioonile, kas ja kui palju nendes otsustes korduvust arvesse võeti. Arvestades, et KarS § 120 on üks enim lähisuhtes toime pandud kuriteokoosseise ja sisuliselt ainuke otseselt vaimset vägivalda kriminaliseerivatest sätetest, on oluline sarnaselt füüsilise vägivaldaga korduvuse regulaarne arvestamine karistuse mõistmisel. Vastupidine kohtupraktika on vastuolus konventsiooni ja LSV vastu võitlemise põhimõtetega.

Kuigi analüüsitud kohtupraktika näitab, et korduvus on karistuse mõistmisel üldjuhul arvessevõetav asjaolu, on magistritöö autori hinnangul oluline sätestada korduv vägivaldne käitumine kui raskemat karistust kaasa toov asjaolu sõnaselgelt ka seaduse tekstis. Kuna KarS-i jõustumisel oli korduvuse väljajätmine KarS § 58 karistust raskendavate asjaolude loetelust seadusandja teadlik valik, tuleb korduvus lisada konventsioonis sätestatud süütegude

¹⁰⁸ RKKKo 3-1-1-59-11 (21.10.2011) p 9.1; TrtRnK 1-17-7342 (12.06.2018) p 25.

¹⁰⁹ TMKo 1-20-6772 (22.12.2020) p 28.

¹¹⁰ Vt nt VMKo 1-17-6854 (29.10.2018); VMKo 1-20-5214 (07.07.2021).

enamohtrliku koosseisuna. Vastasel korral säilib oht, et süüteo varasem toimepanemine jäetakse karistuse mõistmisel arvesse võtmata.

Karistust raskendav asjaolu, mis on Eesti õigusesse täielikult üle võtmata jäetud, puudutab süüteo toimepanemist relva kasutamisega või ähvardusel (vt ptk 2.7). Kuigi relva kaasamisega toime pandud LSV kuritegusid leidus analüüsitavate kohtulahendite hulgas vähe, pole tegemist ka täiesti võõra nähtusega. Mitmes kriminaalasjas toimus karistuse mõistmine kokkuleppemenetluses, mistõttu ei pääse taaskord ligi informatsioonile, kas ja kui palju relva kasutamist süü suuruse hindamisel arvesse võeti.¹¹¹ Paaris üldmenetluses arutati kriminaalasju, kus elukaaslast ähvardati nt relvakujulise ehituses naelte sisselaskmiseks kasutatava esemega või stardipüstoliga.¹¹² Kuna tegemist pole aga relvadega relvaseaduse¹¹³ § 1¹ lg 1 ja § 11 mõistes, ei lasunud kohtul ka konventsioonist tulenevat kohustust nende kasutamist karistuse mõistmisel eraldi arvesse võtta.

Magistritöö autori leiab, et relva kasutamine või sellega ähvardamine tuleb lisada KarS § 58 karistust raskendavate asjaolude loetellu. Relva kaasamine muudab igasuguse süüteo toimepanemise ohtlikumaks ning võiks olla süüd suurendav sõltumata sellest, kas tegu pandi toime lähisuhtes või mitte. Seda enam, et punkti kehtestamist nõuab sõnaselgelt Istanbuli konventsioon, millest tulenevate kohustuste ülevõtmine oli Eesti vabatahtlik otsus ning mida erinevalt teistest konventsioonidest loetletud karistust raskendavatest asjaoludest pole Eesti õigusesse isegi osaliselt üle võetud.

3.2.1.2. Kuriteoga kaasnenud äärmuslik vägivald ja kannatanule tekitatud tõsine füüsiline või psüühiline kahju

Nagu töö alapeatükis 2.6 selgitatud, pole süüteoga kaasnenud äärmuslik vägivald (s.t ohu tekitamine kannatanu elule) sätestatud karistust raskendavate asjaolude loetelus ega üldjuhul ka konventsioonidest käsitletavate süütegude kvalifitseeritud koosseisuna. Iseenesest on kohtul sellist tagajärge võimalik arvesse võtta KarS § 56 lg 1 alusel. Nii on analüüsitud kohtupraktikas võetud süü suuruse hindamisel regulaarselt arvesse mh süüteo toimepanemisel kasutatud vägivald iseloomu ja seeläbi kannatanule tekitatud tagajärge. Nt füüsilise vägivald korral on

¹¹¹ Vt nt VMKo 1-21-7044 (11.11.2021); VMKo 1-22-2889 (02.06.2022); TMKo 1-20-765 (03.03.2020).

¹¹² VMKo 1-17-6854 (29.10.2018); VMKo 1-18-4577 (09.10.2019).

¹¹³ Relvaseadus. – RT I, 14.03.2023, 41.

isiku süü suuruse sõltuvusse seatud löökide tugevusest ja intensiivsusest, sealhulgas on arvesse võetud ka tehtud löökide arvu.¹¹⁴ Sellele vaatamata säilib alapeatükis 2.6 tõstatud probleem, et konventsiooni karistust raskendav asjaolu ei ole meie õigusesse korrektselt üle võetud. Elule ohtu tekitanud vägivalla tarvitamine tuleb sätestada vähemalt konventsioonis käsitletavate süütegude kvalifitseeritud koosseisuna, mitte jääda lootma, et sellise tagajärje esinemisel võtab kohus seda KarS § 56 lg 1 alusel süü suuruse hindamisel arvesse.

Kuna kannatanu füüsilisele tervisele pikaajaliste mõjude ja kahju tekitamine täidab ennekõike KarS § 118 lg 1 koosseisu, pole selle sätte alusel kvalifitseeritud tegude puhul lubatud vägivalla tagajärjena kannatanule tekkinud tõsist füüsilist kahju eraldi karistust raskendava asjaoluna arvesse võtta. Kuigi konventsioon seda ei nõua, võetakse ka muudel juhtudel (s.t kui ei tekitata tervisele pikaajalist kahju konventsiooni mõttes) kannatanule vägivallaga tekitatud tagajärje raskust KarS § 56 lg 1 alusel karistuse mõistmisel arvesse. Mida raskem on vägivallaga tekitatud kahju tervisele, seda suurem on isiku süü.¹¹⁵ Kui vägivallatsemisest tekkinud vigastused ei ole rasked, ei ole niivõrd määrav ka nt vägivallaaktide arv või intensiivsus. Seda ka selliste näidete puhul, kus süüdlane lõi oma elukaaslast kallaletungi käigus 20 korral vastu pead ja rinda, kümnel korral vastu selga, neljal korral sülearvuti toitekaabliga vastu kätt ja seejärel veel kägistas teda või nt kus süüdlane surus vägivallatsemise käigus parema käe kaks sõrme kahel korral elukaaslase silmadesse.¹¹⁶ Seega ei mõjuta KarS § 56 lg 1 alusel hinnatavat vägivallatseja süü suurust esmajärjekorras mitte vägivalla iseloom, vaid pigem sellega kaasneva tagajärje raskus.¹¹⁷

Ka vaimse vägivalla iseloomule on kohtud võimaluse korral tähelepanu juhtinud. Nii on ka KarS § 120 lg 1 järgi kvalifitseeritud tegude eest karistust mõistes arvesse võetud mh ähvardamise intensiivsust.¹¹⁸ Kuna vaimset vägivalda on võrreldes füüsilise vägivallaga raskem märgata ja tõendada, ei jõua vaimse vägivalla kasutamise juhtumid paraku alati kohtuni. Seetõttu on oluline sarnaselt füüsilisele vägivallale arvestada ka vaimse vägivalla iseloomu vähemalt nendegi juhtumite puhul, kus vaimse vägivalla tarvitamine on tõepoolest kinnitust leidnud. Nt Viru Maakohtu 05.04.2018 otsuses kriminaalasjas nr 1-17-7342 täitis süüdistatav KarS § 120 lg 1 koosseisu oma endisele abikaasale ja lapse emale 438 kõne

¹¹⁴ Vt nt VMKo 1-22-2412 (29.04.2022); TMKo 1-19-979 (17.06.2019); VMKo 1-19-9270 (14.01.2020).

¹¹⁵ Vt nt VMKo 1-18-4577 (09.10.2019); TrtRnKo 1-22-4571 (26.01.2023); TMKo 1-19-979 (17.06.2019).

¹¹⁶ TMKo 1-20-6772 (22.12.2020) ja TMKo 1-20-2167 (18.12.2020).

¹¹⁷ Vt nt TMKo 1-22-297 (21.04.2022); TMKo 1-19-6878 (18.06.2020); VMKo 1-19-7953 (16.09.2020).

¹¹⁸ Vt nt VMKo 1-19-2349 (10.05.2019); VMKo 1-17-9105 (04.04.2018); TMKo 1-18-9040 (26.06.2020).

tegemisega. Ometi ei arvestanud kohus süü suuruse hindamisel süüdistatava tehtud kõnede arvu. Arvestades, et füüsilise vägivalla puhul võeti arvesse ka nt löökide arvu, oleks süüdistatava tehtud kõnede arv pidanud olema karistuse mõistmisel arvessevõetav asjaolu.

Kannatanu vaimsele tervisele pikaajaliste mõjude ja kahju tekitamine täidab ennekõike KarS § 118 lg 1 p 3 (raske psüühikahäire põhjustamine) koosseisu. Tegemist on ainukese KarS § 118 lg 1 nimekirjas sätestatud raske tervisekahjustusega, mis näeb raskema karistuse ette konkreetselt vaimse tervise kahjustamise korral. Psüühikahäire ja selle raskus on eksperdiarvamust nõudev küsimus.¹¹⁹ KarS § 118 lg 1 p 3 koosseisuliseks raskeks psüühikahäireks on tänase kohtupraktika kohaselt nt posttraumaatiline stresshäire, depressioon, ärevushäired ja muu äge domineerivalt luululine psühhootiline häire.¹²⁰ Tulenevalt KarS §-st 19 vastutab isik enamohtliku tagajärje eest, kui ta põhjustas selle vähemalt ettevaatamatuselt KarS § 18 mõttes. Ka Riigikohus on öelnud, et pärast 1. jaanuari 2015 toime pandud teo eest on KarS § 118 lg 1 p-de 1-6 järgi võimalik süüdi tunnistada isikut, kes põhjustas tervisekahjustuse tahtlikult, kuid sellega tekitatud raske tagajärje kas kergemeelsusest või hooletusest.¹²¹ Riigi Teatajast leiab kokku seitse maakohtu otsust, kus on süüdistuses ette heidetud KarS § 118 lg 1 p-s 3 sätestatud teo toimepanemist. Ringkonnakohus tühistas neist kolm ehk peaaegu pooled otsused. Ühe otsuse puhul oli probleemiks rasket psüühikahäiret kinnitav ekspertiisiakt, milles oli küll kinnitatud raske psüühikahäire olemasolu, kuid ringkonnakohtu hinnangul polnud selle järeldotseni jõudmine ekspertiisiaktis piisavalt jälgitav.¹²² Kahe ülejäänud juhtumi puhul leidis kohus, et tekkinud vaimse tervise tagajärgi ei saa süüdistatavale ette heita. Neist esimeses lahendis tuli ringkonnakohtul hinnata, kas isiku korduval löömisel, kägistamisel ja juustest tirimisel tuleb keskmisel mõistlikul vaatelejal ette näha ka raske psüühikahäire saabumise võimalust. Ringkonnakohus ütles, et raske psüühikahäire saabumine (kõnealuses juhtumis depressioon ja suitsiidimõtted) ei ole tavapäraselt kehalise väärkohtlemise tagajärg, mistõttu pole see vägivalla kasutamisele iseloomulik risk ja ei ole tuvastatav vähemalt hooletus selle tagajärje tekkimise osas.¹²³ Ka teises lahendis leidis ringkonnakohus, et süüdistuses etteheidetud kaela väänamine, teadvuse kaotamisega lõppenud kägistamine ja jalaga löömine ei ole teod, mille puhul süüdlane oleks

¹¹⁹ TlnRnKo 1-13-10515 (28.08.2014) p 9.

¹²⁰ Vt nt TlnRnKo 1-20-2318 (30.09.2020); TlnRnKo 1-18-3231(28.01.2020); HMKo 1-20-2318 (25.05.2020); HMKo 1-13-10515 (12.02.2014).

¹²¹ RKKKo 3-1-1-46-15 (02.06.2015) p 10.2.

¹²² TlnRnKo 1-13-10515 (28.08.2014) p 9.

¹²³ TlnRnKo 1-12-11139 (15.04.2013) lk-d 9-10.

pidanud arvestama, et sellega kaasneb raske psüühikahäire (kõnealuses juhtumis posttraumaatiline stresshäire ja depressioon). Tegemist on kausaalhela liiga ebatavalise tagajärjega ja seetõttu ei ole tuvastatav isegi hooletus tagajärje tekitamise suhtes.¹²⁴ Mõlemal juhul tuli tegu ümber kvalifitseerida KarS § 121 järgi, mis näeb nelja- kuni kaheasteastase vangistuse kohaldamise asemel ette rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistuse. Kohtupraktika, mille kohaselt kannatanule lähedase inimese poolt ja üldjuhul oma kodus väärkohtlemisega ei looda eri vägavallaakte järjest toime pannes ka vaimse tervise kahjustamise võimalust, mida süüdistatavale saab ette heita, teeb LSV asjades vägivallaga kaasnevate vaimse tervise kahjustuste arvestamise küllaltki keeruliseks. Seetõttu pole üllatav, et KarS § 118 lg 1 p 3 kohaldamise praktika mh LSV asjades sisuliselt puudub.

Ühes analüüsitava kohtupraktika hulka kuulunud kohtuasjas on prokurör seoses vaimsele tervisele põhjustatud tagajärgedega leidnud, et KarS § 58 p 8 mõttes raskeks tagajärjeks on kuriteo tagajärjel kannatanul ja tema lapsel tekkinud probleemid magama jäämise ja õudusunenägudega. Viru Maakohus sellise käsitlusega ei nõustunud ja leidis, et ei kohtupraktika ega ka erialakirjanduse kohaselt pole eelnevalt nimetatud tagajärjed käsitletavad raske tagajärjena KarS § 58 p 8 tähenduses. Kohus jäi seisukohale, et mõnest traagilisest sündmusest inimesele paratamatult ja alati kaasnevaid mõjusid tervisele ei pea arvestama süüd raskendavate asjaoludena, kui need ei muutu just eriti raskeks.¹²⁵ Vägivallatsemise tagajärjel tekkinud probleeme uinumise ja unenägudega ei võetud arvesse ka süü suuruse hindamisel KarS § 56 lg 1 alusel. Seejuures võib võrdluseks tuua, et Saksa kohtupraktikas on just sellist korduvate õudusunenägude all vaevlemist ja kuriteo pidevat meenumist kannatanule peetud psühholoogilisteks tagajärgedeks, mis süüdistatava süüd suurendavad.¹²⁶

Iseenesest kuulub KarS § 58 p 8 kohaldamisalasse tõepoolest ka vaimsele tervisele raske tagajärje põhjustamine. Kuna KarS § 58 p 8 peab karistust raskendavaks asjaoluks üksnes rasket tagajärge tervisele, tuleb arvestada, et kui vaimse tervise kahjustamine täidab KarS § 118 lg 1 p-des 2 või 3 sätestatud seisundi koosseisu, tuleb vägivallatseja tegu kvalifitseerida raske tervisekahjustuse tekitamisena. Vaimse tervise kahjustamist sel juhul eraldi raskendava asjaoluna arvestada ei tohi. Nagu varasemalt öeldud, nõuab teo kvalifitseerimine KarS § 118 lg 1 p-de 1-6 järgi aga tervisekahjustuse tekitamise osas tahtlust ning saabunud tagajärje osas

¹²⁴ TlnRnKo 1-20-2318 (30.09.2020) p 6.2.

¹²⁵ VMKo 1-18-2533 (02.07.2018) p 130.

¹²⁶ LG Limburg 2. Schwurgerichtskammer, Urteil vom 22.03.2022. – 2 Ks - 3 Js 9407/12.

vähemalt ettevaatamatust. Olukorras, kus tervisekahjustuse tekitamise osas tahtlus puudub, võiks tervisele tekkinud rasket tagajärge arvestada hoopis KarS § 58 p 8 alusel. Näiteks abitusseisundit ära kasutades toime pandud vägistamisjuhtumite korral on üldjuhul ilmselt väga raske tõendada, et vägivallatsejal oli vähemalt kaudne tahtlus põhjustada mõni raske vaimse tervise probleem, kuid on tõenäoline, et võiks õnnestuda tõendada ettevaatamatust. Tutvudes aga Riigi Teatajas avaldatud Eesti kohtute lahenditega, pole vaimse tervise kahjustamist kordagi KarS § 58 p 8 alusel arvestatud. Vaimsele tervisele põhjustatud tagajärgi võetakse üldjuhul arvesse alles siis, kui see täidab raske tervisekahjustuse tekitamise koosseisu. Kuna erinevalt füüsilise tervisekahjustuse tekitamisest pole vaimsele tervisele tekitatud tagajärgi niivõrd lihtne märgata ja tõendada, on vägivallaga kaasnenud kergemaid tagajärgi vaimsele tervisele, mis ei täida KarS § 121 lg 1 ega § 118 koosseisu, analüüsitava kohtupraktika hulgas süü suuruse hindamisel arvestatud vaid üksikutel kordadel (vt näiteid alapeatüki lõpus).

Vaimse vägivalla kasutamist on teatud juhtudel võimalik süü suuruse hindamisel arvesse võtta KarS § 58 p 2 alt 2 alusel. Süüteo toimepanemine kannatanut alandades on karistust raskendav asjaolu, kuid analüüsitava kohtupraktika hulgas ei olnud sätte kohaldamist kordagi isegi kaalutud. Alandamisena tuleb mõista kellegi üle verbaalselt või mõne teoga irvitamist, samuti isiku sundimist tema väarikust riivavatele tegudele.¹²⁷ Nii oleks analüüsitavate kohtulahendite hulgas saanud tõenäoliselt KarS § 58 p 2 alt 2 kohaseks kannatanu alandamiseks pidada (või seda vähemalt kaaluda) nt tema peale korduvat sülitamist või tema avalikku solvamist ja ebatsensuursete sõnadega kutsumist.¹²⁸ Karistuse mõistmisel jäeti need alandava tooniga vaimse vägivalla aspektid aga süü suuruse ja karistusmäära üle otsustamisel arvesse võtmata. Seda isegi juhul, kui kohus väitis sõnaselgelt, et süüdistatava tegevus oli suunatud justnimelt kannatanu alandamisele ja mõnitamisele.¹²⁹

Nagu öeldud, on viimastest aastastest on tuua ka teistsuguseid näiteid. Nii on nt Viru Maakohus 17.06.2021 kriminaalasjas nr 1-20-8166 isiku süü suuruse hindamisel arvestanud, et surmaga lõppenud peksmise käigus tekitati kannatanust elukaaslasele laastavaid emotsionaalseid kannatusi. Samamoodi on Viru Maakohus 22.03.2022 kriminaalasjas nr 1-21-1496 süü suuruse hindamisel arvesse võtnud kannatanus tekkinud hirmu oma elukaaslase eest ja asjaolu, et füüsilisest vägivallast põhjustatud vigastuste tõttu ei julgenud kannatanu mõnda aega oma

¹²⁷ Sootak, KarS § 58/3.

¹²⁸ Vt nt VMKo 1-19-9457 (17.06.2020); VMKo 1-20-2167 (18.12.2020); TMKo 1-21-2690 (09.02.2022).

¹²⁹ TMKo 1-20-6772 (22.12.2020) p 28.

lastega suhelda. Asjas võeti süü suuruse hindamisel arvesse ka kannatanule tekitatud tugevat stressi, mida kohtu hinnangul kinnitasid pisarad kannatanu silmis ja raskendatud rääkimine politseiga suhtlemisel. Seega on karistuse mõistmisel vaimse vägivalla aspektidele küll tähelepanu pööratud, kuid seda siiski üksikutel kordadel. Ka vaimse vägivalla regulatsiooni põhjalikumalt analüüsimata tuleb välja, et vaimse tervise kahjustamise juhtumeid jõuab võrreldes füüsilise tervisekahjustuse tekitamisega kohtusse oluliselt harvem. Kuigi tagajärjena vaimse tervise probleemide kohtupraktika sisuliselt puudub, on raske uskuda, et selle põhjuseks on LSV juhtumite puhul psühholoogilise kahju puudumine. Laiema teadlikkuse kasv vaimse vägivalla olemusest ja selle avaldumisvormidest tooks kindlasti kaasa nende juhtumite sagedasema jõudmise kohtusse ning vägivalla erinevate aspektide arvestamise ka karistuse mõistmisel.

3.2.1.3. Süüteo toimepanemine pereliikme suhtes ja lapse juuresolekul

Süüteo toimepanemine pereliikme vastu on nii konventsiooni kui ka KarS-i kohaselt omaette karistust raskendav asjaolu, mistõttu mõjutab juba ainuüksi perekonnaliikme suhtes vägivallatsemise fakt süüdistatavale mõistetava karistuse määra. Analüüsitud kohtulahendite pinnalt tuleb paraku tõdeda, et KarS § 58 p 4 kohaldamine on toimunud mõneti ebareeglipäraselt. Nii on raskendav asjaolu jäänud mitmetes otsustes arvesse võtmata ning seda vaatamata sellele, et KarS § 58 p 4 on olnud samas sõnastuses seaduses sätestatud juba vähemalt kolm aastat enne magistritöö kirjutamiseks läbi töötatud kohtuotsuste tegemist.¹³⁰ Kuna konkreetselt lähisuhtes või perekonnaliikmete suhtes toime pandud tegusid käsitlevad niigi vaid üksikud KarS-i sätted, on isegi selle karistust raskendava asjaolu arvestamata jätmine eriti taunimisväärne. Seetõttu tuleb kohtutel tähelepanu pöörata, et süüteo toimepanemisel endise või praeguse pereliikme, samuti süüdlasega koos elava isiku suhtes, ei jääks KarS § 58 p-s 4 sätestatud karistust raskendav asjaolu põhjendamatu kohaldamata.

Analüüsitava kohtupraktika hulgas oli omajagu kriminaalasju, kus süüdistatav pani vägivalla toime oma lapse suhtes. Nii mõnelgi korral oli vägivaldse vanema eneseõigustus, et vägivald oli vajalik lapse kasvatamiseks. Sellisele väitele reageerimise osas oli kohtute praktika ühene. Igasugune lapse distsiplineerimine ja tema suhtes enese kehtestamine vägivalla kasutamisega

¹³⁰ Vt nt VMKo 1-18-6552 (11.09.2018); VMKo 1-18-5725 (29.08.2018); VMKo 1-19-8501 (26.11.2019); VMKo 1-21-6181 (15.10.2021); VMKo 1-21-1496 (22.03.2022); TMKo 1-19-8007 (21.11.2019).

ei ole lubatud. Füüsilise karistamise keelavad sõnaselgelt ka lastekaitseaduse¹³¹ § 24 lg-d 1 ja 4. Lapsevanema seadusest tulenev kohustus on tagada mh oma lapse vaimne ja füüsiline heaolu. Lapse korrale kutsumine tema hirmutamise ja vägivallatsemisega ei ole kohtupraktika kohaselt aktsepteeritav. Kui inimene leiab, et teatud füüsilise vägivalla aktid lapse kasvatamisel on õigustatud, siis on see vaid märk sellest, et isiku vanemlikud oskused ei ole piisavad.¹³² Laps on vägivallatsejaga võrreldes tunduvalt nõrgemal positsioonil. Tal puudub võimalus vägivallatsejale vastu hakata või vägivaldsest keskkonnast lahkuda. Vägivallaga enda jõupositsiooni ärakasutamine mõjutab lapse vaimset tervist ja heaolu. Seda nii vägivalla toimepanemise ajal kui ka selle järgselt.¹³³ Seega sõltumata lapsevanemale tulenevatest vanemlikest õigustest oma lapse kasvatamisel, ei mõjunud need oma lapse suhtes vägivaldselt käitumise korral vanema süüd vähendava asjaoluna karistumäära üle otsustamisel.¹³⁴

Kuigi ka alaealise juuresolekul toime pandud süütegu on karistust raskendav asjaolu, selgus Viru ja Tartu maakohtute kohtupraktikat analüüsid, et sarnaselt KarS § 58 p-le 4 jääb ka KarS § 58 p 13 kohtutel karistust mõistes sageli kohaldamata.¹³⁵ Seejuures on sättele kohtupraktikas antud küllaltki lai kohaldamisala. Nii on kohus Istanbuli konventsiooni eesmärkidele ja artiklile 26 (kaitse ja tugi vägivalla tunnistajaks olnud lastele) tuginedes leidnud, et punkti kohaldamine ei eelda, et laps vägivalda vahetult pealt näeb. Piisab sellest, kui lapsed muul viisil vägivallatsemist tajuvad (nt kuulevad karjumist, löömist või muid helisid). Seega kuulub KarS § 58 p 13 kohaldamisele isegi siis, kui laps viibis vägivallatsemise hetkel teises toas ja vägivalda otseselt pealt ei näinud, kuid tajus seda muul viisil.¹³⁶ Lapsele mõjub negatiivselt igasugune otseselt või kaudselt tajutud vägivald ja seda sõltumata sellest, kas kannatanuks on tema ise või tema perekonnaliige. Vägivalla igasugune tajumine mõjub lastele traumeerivalt ning pärsib nende arengut.¹³⁷ Seetõttu on oluline lapsi kaitsta igasuguse kodus toimuva vägivalla eest. Kohtupraktika, kus lapse (laste) juuresolekul toimunud vägivald jäetakse karistust raskendava asjaoluna arvestamata, on vastuolus konventsiooni ja selle eesmärkidega.

¹³¹ Lastekaitseadus. – RT I, 10.11.2022, 7.

¹³² TMKo 1-18-6451 (19.02.2019) p 10.

¹³³ TMKo 1-19-6878 (18.06.2020).

¹³⁴ VMKo 1-20-4498 (20.01.2021); TMKo 1-21-8728 (17.05.2022); TMKo 1-22-882 (21.07.2022).

¹³⁵ Vt nt VMKo 1-19-1198 (07.06.2019); VMKo 1-19-9436 (26.05.2021); TMKo 1-22-882 (21.07.2022); VMKo 1-19-8501 (26.11.2019); VMKo 1-17-7342 (05.04.2018); VMKo 1-20-146 (17.07.2020).

¹³⁶ VMKo 1-19-9270 (14.01.2020) p 56.

¹³⁷ Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 143.

Märkimist väärrib, et analüüsitud kohtulahendite hulgas leidis mitu otsust, kus lapse juuresolekul toime pandud tegu ei arvestatud küll karistust raskendava asjaoluna KarS § 58 p 13 alusel, kuid mida võeti hiljem eraldi süü suuruse hindamisel arvesse. Näiteks Viru Maakohtu 04.04.2018 otsuses kriminaalasjas nr 1-17-9105 leidis kohus, et kohtuliku arutamise käigus on küll kinnitust leidnud kuriteo toimepanemine alaealise juuresolekul, kuid kuna prokurör ei viidanud karistust raskendavale asjaolule ei süüdistusaktis ega -kõnes, puudub kohtul võimalus seda karistuse mõistmisel arvestada. Vaatamata sellele võttis kohus seda hiljem eraldi süü suuruse hindamisel arvesse. Samamoodi on nt 11-kuuse lapse juuresolekul toime pandud kuriteo puhul jäetud KarS § 58 p 13 kohaldamata, kuid asjaolu on võetud arvesse süü suuruse hindamisel.¹³⁸ Karistust raskendavate asjaolude arvestamine karistuse mõistmisel on KarS § 56 lg 1 teise lause kohaselt kohtu ülesanne ja seda ka juhul, kui prokurör nendele ei viita. Kuigi lõppkokkuvõttes ei pruugi vahet olla, kas lapse juuresolekut arvestatakse KarS § 58 p 13 või KarS § 56 lg 1 alusel, ei soodusta selline lapse juuresolekul toime pandud teo kui raskendava asjaolu esinemise sõnaselge eitamine punkti arvestamist kohtupraktikas. LSV-le iseloomulik laste juuresolek ja nende poolt vägivalla tajumine on tõsine probleem, millele peavad oma otsustes tähelepanu juhtima ka kohtud. Seaduses ja konventsioonis sätestatud karistust raskendava asjaolu kohaldamata jätmisel võib sama asjaolu jääda ka süü suuruse hindamisel eraldi arvesse võtmata, mis omakorda pärsib konventsioonis sätestatud eesmärke saavutamast.

3.2.1.4. Armukadedus kui karistust raskendav madal motiiv

Lähisuhtes toime pandud kuritegude asjaolusid lugedes tuleb tihti kas sõnaselgelt või kaudselt välja, et süüdlane pani teo toime armukadedusest. Karistusseadustiku § 58 loetelus armukadedust eraldi karistust raskendava asjaoluna välja toodud ei ole. See-eest näeb KarS § 58 p 1 alt 2 karistust raskendava asjaoluna ette kuriteo toimepanemise madalal motiivil. Midagi konkreetsemat sättes sõnastusest välja ei tule, mistõttu on madala motiivi sisustamine jäetud kohtupraktika ülesandeks.¹³⁹ Nii tuleb sätte tähenduses madalaks motiiviks lugeda iga konkreetse teo motiivi erilist hukkamõistetavust.¹⁴⁰ Et lugeda kuritegu toime panduks madalal motiivil, peab süüdlane olema selle toime pannud kavatsetult KarS § 16 lg 2 tähenduses.¹⁴¹ Ka vägivallatseja tegutsemist armukadedust võib teatud juhtudel sellise madala motiivina

¹³⁸ VMKo 1-18-4577 (09.10.2019).

¹³⁹ RKKKo 1-15-10119/80 (09.11.2017) p 38.

¹⁴⁰ RKKKo 3-1-1-70-16 (20.10.2016) p 15.

¹⁴¹ RKKKo 1-15-10119/80 (09.11.2017) p 38.

käsitleda. Oluline on, et armukadedust teomotiivina madalaks lugemist ei saa põhjendada vaid asjaoluga, et tegu on üldinimlikult hukkamõistetav. Üldjuhul on iga kuritegu toime pandud üldinimlikult hukkamõistetaval motiivil, mis seab KarS § 58 p 1 alt 2 kohaldamise lävendi küllaltki kõrgeks.¹⁴² Motiivi lugemine madalaks nõuab üksikjuhtumipõhist lähenemist. Nii sõltub ka armukadeduse kohaldatavus madala motiivina iga konkreetse teo asjaoludest ja eripärast.¹⁴³

Kohtupraktikas on asutud seisukohale, et armukadeduse näol on tegemist väga laiahaardelise probleemiga, millega tegelevad nii psühholoogid kui ka psühhiaatrid. Armukadedust tuleb vaadelda kompleksse emotsionaalse seisundina, kus armukadedust tundev isik kardab tegelikule või kujuteldavale rivaalile tema jaoks olulist suhet kaotada. Seejuures on rõhutatud, et armukadedus hõlmab seisundina nii afektiivseid, kognitiivseid kui ka käitumuslikke aspekte. Armukadedusega seotud tunded ei tulene armastusest. See tähendab, et armukadeduses ei ole midagi romantilist. Tegemist on hoopis erinevate negatiivsete emotsioonide seguga, mis tuleneb inimese ebakindlusest ja millega sageli kaasneb agressiivsus ja vägivald.¹⁴⁴

Kuigi märgatav osa LSV kuritegudest sisaldas armukadeduse elementi, on selle arvestamine karistust raskendava asjaoluna selgelt erandlik.¹⁴⁵ Analüüsitavate kohtulahendite hulgas jäi armukadeduse küsimus seoses võimaliku karistust raskendava asjaoluna KarS § 58 p 1 alt 2 mõttes üldjuhul käsitlemata. Küsimusel on peatunud vaid Tartu Maakohus oma 17.12.2020 otsuses kriminaalasja nr 1-20-7541. Kuna aga kuriteo toimepanemine madalal motiivil nõuab tahtluse vormina kavatsetust, mida antud asjas ei tuvastatud, välistas kohus kohe raskendava asjaolu kohaldamise võimaluse. Seega vaatamata armukadeduse sagedasele esinemisele LSV asjades, ei pälvi see üldjuhul kohtute tähelepanu.

Võrdluseks võib tuua, et ka Saksa õiguses on armukadedust võimalik lugeda madalaks motiiviks.¹⁴⁶ Siiski on ka sealsed kohtud selle jaatamisel pigem tagasihoidlikud. Veel enam, süü suuruse hindamisel on kohtud armukadedust ja sellest tekkinud emotsioone arvestanud

¹⁴² RKKKo 1-20-6745 (20.06.2022) p 66.

¹⁴³ RKKKo 1-15-10119 (09.11.2017) p 38.

¹⁴⁴ TlnRnKo 1-15-10119 (15.12.2017) p 2.

¹⁴⁵ Ka teised Eesti kohtud on armukadedust võimaliku madala motiivina pigem harva analüüsinud. Vaid mõnel korral on seda tõepoolest karistust raskendava asjaoluna ka arvestatud. Vt nt HMKo 1-16-46 (04.04.2016) ja HMKo 1-15-10119 (26.07.2016).

¹⁴⁶ StGB § 211 lg 2 kohaselt on tegemist mõrvaga, kui teise isiku tapmine on toime pandud madalal motiivil („aus niedrigen Beweggründen einen Menschen tötet“).

lausa süüdistatava kasuks.¹⁴⁷ Sarnaselt Eesti õigusele nõuab Saksa õiguses millegi madalaks motiiviks lugemine üldise moraali hinnangu järgi selle erilist põlastusväärust ja hukkamõistu. Endiste või praeguste partnerite suhtes toime pandud tegude puhul on kohtupraktikas madalaks motiiviks loetud, kui vägivallatseja ei taha partnerist kui oma väidetavast omandist loobuda, kui vägivallaga karistatakse kannatanu (väidetavat) truudusetust, kui vägivallatseja keelab ja takistab kannatanul suhet lõpetada jms.¹⁴⁸ Ühtegi sellesarnast asjaolu Eesti kohtupraktikas madala motiivina käsitletud ei ole.

Armukadeduse tuvastamine kuriteo asjaoludes pole kohtuotsustes jäänud aga ilma igasuguse tähelepanuta. Näiteks Viru Maakohtu 22.03.2022 otsuses kriminaalasjas nr 1-21-1496/37 põhjendas kohus armukadeduse kaudu lähisuhte olemasolu. Süüdistuse kohaselt tekitas süüdistatav oma elukaaslasele korduvalt füüsilisi vigastusi, mistõttu kvalifitseeris süüdistaja tema teo mh KarS § 121 lg 2 p 2 järgi. Kannatanu ja süüdistatava vahel ei olnud kordagi vaidlust selle üle, et nad on omavahel hästi tuttavad. Küll aga oli pooltel erinev arusaam küsimuses, kas nende vahel oli lähisuhe. Kannatanu ise kirjeldas süüdistatavat kui oma endist elukaaslast, kellega nad umbes aasta aega koos elasid. Kannatanu jutu kohaselt põhjustas süüdistatava armukadedus nende suhtes palju probleeme, mistõttu jäi aastase perioodi sisse ka aegu, mil nad mõnda aega ei suhelnud. Pidev armukadedus viis süüdistatava alailma endast välja, mis tihti lõppeski tema vägivaldseks muutumisega. Lootes vägivallatseja muutumisele otsustas kannatanu süüdistatavale siiski korduvalt uue võimaluse anda, mistõttu ei olnud ükski lahkuminek kordagi lõplik. Ka süüdistatav kinnitas kannatanu juttu koos aja veetmise kohta, kuid väitis, et nad olid lähisuhte asemel lihtsalt sõbrad. Süüdistatava kaitsja väitis, et poolte kirjeldatud suhtes puuduvad pooltevaheliste kohustuste puudumise ja poolte pideva kokku ja lahku kolimise tõttu lähisuhte tunnused.

Kohus ei nõustunud kaitsja käsitletusega, et pooltevaheline suhe tuleb pelgalt sõprussuhtena defineerida. Isegi, kui kannatanu ja süüdistatav ei elanud kogu aeg koos, oli nendevaheline suhe partnerlussuhe ehk lähisuhe KarS § 121 lg 2 p 2 tähenduses. Lähisuhtele viitasid kohtu hinnangul üksteisest hoolimine ja just armukadeduse tuvastamine. Kohtu hinnangul on armukadedus kui tunne iseloomulik just paarisuhtes olevale inimesele. Näitena tõi kohus, et

¹⁴⁷ Vt nt LG Marburg, Urteil vom 25.02.2020 – 1 KIs 4 Js 6396/19; LG Cottbus, Urteil vom 09.06.2017 – 21 Ks 1/17 (kergendava asjaoluna võeti tegelikult arvesse süüdistatava isiksust, mida kohtu hinnangul kujundas tema usk ning mille puhul armukadedus oma naise suhtes vastas süüdistatava kui moslemi põhihoiakutele).

¹⁴⁸ Vt nt LG Köln BGH, Urteil vom 27.06.2012 – 2 StR 103/12, NStZ-RR 2012, 339; LG Düsseldorf BGH, Urteil vom 16.02.2012 – 3 StR 346/11; LG Bautzen BGH, Urteil vom 12.06.2013 – 5 StR 129/13.

inimesed ei ole armukadedad võõra inimese või juhututava suhtes. Seega luges kohus KarS § 121 lg 2 p 2 objektiivse koosseisu täidetuks.¹⁴⁹ Arvestades, et kehalise väärkohtlemise kvalifitseeritud kuriteokoosseis näeb võrreldes KarS § 121 lg-s 1 sätestatud põhikoosseisuga ette kuni viis korda pikema vanglakaristuse, on armukadeduse tuvastamine mõjutanud karistuse määra sõltumata sellest, et KarS §-s 58 sätestatud karistust raskendava või muul moel süüd mõjutava asjaoluna seda analüüsitud pole.

Lisaks on armukadeduse tuvastamist korduvalt arvesse võetud süüdimõistetud vangistusest tingimisi enne tähtaega vabastamise võimaluse hindamisel. Näiteks Viru Maakohtu 15.04.2020 määruses kriminaalasja nr 1-19-2219 leidis kohus, et kinnipeetava puhul ei ole täidetud KarS § 76 lg-st 4 tulenevad ennetähtaegse vabastamise eeldused. Isik viibis vangistuses KarS § 331² järgi kvalifitseeritud kuriteo tõttu (s.o lähenemiskeelu rikkumine). Otsuse peale esitati määruskaebus, milles paluti maakohtu määrus tühistada ja kinnipeetav uue määruse alusel enne tähtaega vangistusest vabastada. Tartu Ringkonnakogus jättis 25.05.2020 määrusega Viru Maakohtu määruse muutmata ja määruskaebuse rahuldamata. Ringkonnakohus tõi punktis 14 oma seisukoha põhjendamisel eraldi välja, et kinnipeetaval on probleeme armukadedusega. Koosmõjus teiste isikuomadustega võis see kohtu hinnangul süüdlase õigusvastast tegevust soodustada. Seetõttu ei nõustunud ringkonnakohus väitega, et kinnipeetava poolt uute vägivallakuritegude toimepanemise oht on madal. Sarnane järeldus on tehtud ka Tartu Maakohtu 22.06.2021 määruses kriminaalasja nr 1-19-8501, kus KarS § 120 lg 1 ja KarS § 121 lg 2 p-de 2 ja 3 järgi süüdimõistetud jäeti vangistusest tingimisi enne tähtaega elektroonilise valve alla vabastamata muuhulgas oma teo armukadedusega õigustamise tõttu. Kannatanu süüdistamine ja oma teo armukadedusega põhjendamine viitasid kinnipidamisasutuse hinnangul sellele, et isik pole oma varasematest väärkäitumistest järeldusi teinud. Kohus hindas asjaolusid kogumis arvestades ohtu uute kuritegude toimepanemiseks suureks. Seega võeti mh armukadedust arvesse kurjategija edasise võimaliku käitumise hindamisel. Kuigi eelnevalt toodud näited ei puudutanud karistuse mõistmist, on sama argumentatsioon võimalik nt karistuse eripreventiivseid kaalutlusi hinnates. Seega, kuigi karistust raskendava asjaoluna kohaldatakse armukadedust väga harva, võib armukadeduse tuvastamine karistumäära otseselt mõjutada teo kvalifitseerimisel ja süüdistatava edasise käitumise hindamisel.

¹⁴⁹ Sisuliselt samale argumendile on lähisuhte tuvastamisel tuginetud ka Tartu Maakohtu 04.10.2019 kriminaalasja nr 1-19-2639 otsuses, kus armukadeduse esinemine suhtes loeti partnerite omavahelise tundeseotuse märgiks. Vt ka TrtRnKo 1-19-2639 (22.01.2020) p 7.

3.2.1.5. Puhtsüdamlik kahetsus ja kannatanuga leppimine

Seni on käesolevas töös keskendunud vaid karistust raskendavatele asjaoludele. Seda põhjusel, et karistust kergendavate asjaolude loetelu Istanbuli konventsioon ette ei näe. See on jäetud iga riigi enda reguleerida, kuniks see ei lähe vastuollu konventsioonis sätestatuga. Eesti õiguses on karistust kergendavate asjaolude nimekiri KarS § 57 lg-s 1. Erinevalt karistust raskendavatest asjaoludest pole karistust kergendavate asjaolude nimekiri ammendav. KarS § 57 lg 2 annab kohtule võimaluse karistuse mõistmisel arvestada ka lõikes 1 loetlemata asjaolusid. Karistust kergendava asjaolu esinemisel on selle arvessevõtmine kohustuslik.¹⁵⁰ Kuigi analüüsitud LSV asjades esines kergendavaid asjaolusid vägivallatsete tegevuses tunduvalt harvem kui raskendavaid asjaolusid, olid selgelt enim kohaldatud punktid puhtsüdamlik kahetsus KarS § 57 lg 1 p 3 alt 2 alusel ja kannatanuga leppimine KarS § 57 lg 1 p 9 alusel.

Analüüsitavate kohtulahendite hulgas kergendas süüdlaste karistusi enim nende puhtsüdamlik kahetsus.¹⁵¹ Puhtsüdamlikku kahetsust on karistust kergendava asjaoluna arvestatud igas viiendas lahendis. Kahetsust on kergendava asjaoluna arvestatud ka siis, kui süüdlane on oma tegevust kannatanupoolse käitumisega õigustada üritanud või kui süüdlane pole oma süüd tegelikult tunnistanud.¹⁵² Iseenesest ei tähenda süüteo toimepanemises enda rolli pehmemdamine ja eneseõigustavalt kannatanu tegudele viitamine, et isik ei kahetseks puhtsüdamlikult juhtunut. Küll aga võib see küsimärgi alla seada kahetsuse siiruse.¹⁵³ Seetõttu peab kohus sellises olukorras eriti põhjalikult argumenteerima, miks asja materjalide pinnalt kergendab isiku karistust tema kahetsemine. Ka oma süü tunnistamata jätmine annab kohtule signaali kahetsuse võimalikust ebasiirusest. Kohtupraktika, kus puhtsüdamlikule kahetsusele antakse väga lai tõlgendus, jaatades selle olemasolu ka juhul, kui süüdistatav kuritegu ja süüd omaks ei võta, muudab selle karistust kergendava asjaolu sisutihjaks. Seetõttu on KarS-i kommenteeritud väljaandes leitud, et puhtsüdamliku kahetsuse kohaldamiseks peavad olema täidetud kolm kumulatiivset eeldust: etteheidetud süüteo omaksvõtt, selle siiras kahetsemine ja mõlema tegemine kohtus.¹⁵⁴ Seetõttu on vaieldav eelnevalt viidatud kohtupraktika, kus kahetsust arvestati karistust kergendava asjaoluna KarS § 57 lg 1 p 3 alt 2 alusel, kuid isik oma tegu tegelikult ei tunnistanud. Kohtule jääb võimalus arvestada puhtsüdamlikku kahetsust vaid

¹⁵⁰ RKKKo 3-1-1-14-07 (16.05.2007) p 6.

¹⁵¹ Vt nt VMKo 1-17-9297 (17.04.2018); VMKo 1-19-7624 (09.12.2019); TMKo 1-20-7541 (17.12.2020).

¹⁵² TMKo 1-22-2412 (29.04.2022) ja TMKo 1-18-5097 (05.12.2018).

¹⁵³ RKKKo 1-17-105 (05.06.2018) p 20.

¹⁵⁴ Sootak, KarS § 57/4.2.2.

nendes episoodides, mille toimepanemise süüdistatav on omaks võtnud.¹⁵⁵ Samal ajal tuleb tunnistada, et jääb ka võimalus võtta taolist kahetsemist kergendava asjaoluna arvesse KarS § 57 lg 2 alusel.

Põhjendused, miks kohtu hinnangul esineb alus KarS § 57 lg 1 p 3 alt 2 kohaldamiseks, on pigem napisõnalised. Tihti on otsustes kirjas, et karistuse mõistmisel on kahetsust karistust kergendava asjaoluna arvesse võetud, kuid miks ja mis määral jääb selgusetuks. Lahendite eri osadest on võimalik välja lugeda, et süüdistatava kahetsemist kinnitavad nt kannatanu ees vabandamine ja oma teo omaksvõtmine.¹⁵⁶ Samuti on kahetsuse siirust põhjendatud faktiga, et kannatanu oli süüdlase perekonnaliige (isa).¹⁵⁷ Isegi, kui seda ei ole arvestatud KarS § 57 lg 1 p 3 alt 2 alusel, on isiku süüd vähendavaks asjaoluks peetud kannatanu eest vabandamist.¹⁵⁸ Kui aga kohtul on kahtlus, et kahetsus ei ole siiras ja tegemist on püüdlusega vältida raskemat karistust, on kergendav asjaolu jäetud kohaldamata.¹⁵⁹

Koos puhtsüdamliku kahetsusega on kohtud eraldi kergendava asjaoluna arvestanud ka süü ülestunnistamist menetluses.¹⁶⁰ Siinkohal on oluline märkida, et istungil enda süüdi tunnistamine pole sama, mis süü ülestunnistamisele ilmumine KarS § 57 lg 1 p 3 alt 1 tähenduses. Viimane oleks kohaldatav juhul, kui isik on enda algatusel uurimisasutusse ilmunud ja avaldanud uurijale kõik talle teadaoleva informatsiooni. Kui aga teo toimepanija seda ei teinud, vaid tunnistas alles kriminaalmenetluse käigus oma tegu, võib tegemist olla puhtsüdamliku kahetsusega KarS § 57 lg 1 p 3 alt 2 mõttes, mitte aga teo ülestunnistamisele ilmumisega KarS § 57 lg 1 p 3 alt 1 tähenduses. Seejuures on ka oluline, et kui kohus arvestab karistust kergendava asjaoluna puhtsüdamlikku kahetsust, siis täiendavalt menetluses enda süüdi tunnistamist või kannatanu ees vabandamist arvestada ei tohi.¹⁶¹ Seega omab süüdi tunnistamine menetluses mõju puhtsüdamliku kahetsuse hindamisel, mitte ei ole eraldi süüd vähendav asjaolu, mis koos kahetsusega süüdlase vastutust kergendab. Vastupidine praktika vähendab põhjendamatult süüdlase süüd ja seeläbi talle mõistetava karistuse määra.

¹⁵⁵ Vt nt TMKo 1-20-2071 (20.05.2020).

¹⁵⁶ Vt nt VMKo 1-18-6552 (11.09.2018); VMKo 1-19-8501 (26.11.2019); TrtRnKo 1-19-8007 (10.12.2020).

¹⁵⁷ VMKo 1-18-5725 (29.08.2018).

¹⁵⁸ Vt nt VMKo 1-19-3194 (04.06.2019); VMKo 1-18-4577 (09.10.2019).

¹⁵⁹ Vt nt VMKo 1-19-7728 (03.03.2020); TMKo 1-19-979 (17.06.2019); TrtRnKm 1-19-8345 (06.01.2020).

¹⁶⁰ Vt nt VMKo 1-18-9926 (19.02.2019); VMKo 1-18-5725 (29.08.2018); VMKo 1-18-6552 (11.09.2018).

¹⁶¹ RKKKo 3-1-1-112-04 (03.12.2004) p 8; RKKKo 3-1-1-23-96 (20.02.1996).

Võrreldes puhtsüdamliku kahetsusega küll umbes poole harvem, kuid teistest kergendavatest asjaoludest tunduvalt tihemini kohaldatai kannatanuga leppimist KarS § 57 lg 1 p 9 alusel. Kergendava asjaolu eesmärk on mh süveneda kuriteoni viinud konflikti põhjustesse.¹⁶² LSV kontekstis on tegemist väga olulise eesmärgiga, kuna erinevalt juhusliku vägivallatseja ja kannatanu omavahelisest seosest on lähisuhtes vägivallatseja side kannatanuga paratamatult tugevam ning erinevatel perekondlikel põhjustel pole välistatud ka edaspidine suhtlus vägivallatseja ja kannatanu vahel. Pooltevahelise suhte normaliseerumine on oluline, et uued konfliktid ei lõpeks taaskord vägivalla kasutamisega. Küll aga eeldab KarS § 57 lg 1 p 9 kohaldamine, et leppimine on vabatahtlik ja mõlemapoolne.¹⁶³ Nii ei ole täidetud vabatahtlikkuse nõue, kui kannatanu leppis vaid hirmust süüdistatava ees. Samamoodi ei saa rääkida mõlemapoolsest leppimisest, kui süüdistatava käitumisest ei ole võimalik välja lugeda tema siirast tahet kannatanuga asjad selgeks rääkida ja leppida. Nii on kohus eitanud leppimist nt olukorras, kus kannatanu valmisolekut leppida tõestas kohtu hinnangul küll soov süüdistatavat mitte karistada, kuid samal ajal eitasid mõlemad sündmuse toimumist. Kuna süüdistatav eitas vägivalla tarvitamist, ei olnud kohtu hinnangul võimalik järeldada süüdistatava siirast tahet leppida ja karistust kergendav asjaolu jäeti kohaldamata.¹⁶⁴

Kannatanu leppimistahte väljalugemine oma ütluste tagasivõtmisest ja soovist vägivallatsejat mitte karistada ei pruugi olla põhjendatud. Ütlustest loobumine ei ole ilmtingimata toimunud kannatanu vabast tahtest, mistõttu on kannatanule toe pakkumise ja tema julgustamise abil oluline välja selgitada, miks kannatanu süüdistatavat tegelikult kaitseb.¹⁶⁵ Sageli pole näilise leppimise põhjuseks mitte soov süüdistatavaga suhted korda saada, vaid hirm süüdistatava süüdimõistmisega kannatanule kaasnevate tagajärgede ees. Nii on küsitav, kas nt Tartu Maakohtu 29.10.2021 lahendis kriminaalasjas nr 1-21-5838 oli põhjendatud kohaldada karistust kergendava asjaoluna leppimist, kuna kannatanu loobus ootamatult oma vägivaldse abikaasa vastu antud ütlustest ja soovis tema vahi alt vabastamist. Ka kohus mõõnis, et soov abikaasa karistamata jätmiseks tuli ilmselt kannatanu vajadusest süüdistatava igapäevase toe järele (juhtumi asjaolude kohaselt vajas kannatanu igapäevaseks toimetulekuks abi). Paratamatult tekib kahtlus, kas kannatanu oleks oma ütlused leppimise märgina tagasi võtnud ka olukorras, kus ta ei oleks oma süüdistatavast abikaasast sõltunud. Seda enam, et kannatanu oli

¹⁶² Sootak, KarS § 57/11.

¹⁶³ Sootak, KarS § 57/11.

¹⁶⁴ TrtRnKo 1-19-9270 (08.05.2020) p 147.

¹⁶⁵ Ülviste, A. Lähisuhtevägivallakuritegudes läbiviidud kriminaalmenetluste analüüs. Lk 21.

oma Häirekeskusesse tehtud kõnes avaldanud soovi oma mehe juurest ära kolida ning oli väidetavalt oma mehe vägivallatsemist talunud juba neli aastat. Kogu lahendi tekstist ei ole võimalik välja lugeda asjaolusid, mis kinnitaks leppimissoovi siirust. Lisaks sellele ei tunnistanud süüdistatav ennast vägivallakuritegude toimepanemises süüdi. Seega esineb lausa mitu põhjust kahelda, kas leppimise eeldused olid tegelikult täidetud ja kas vägivallatseja karistuse kergendamiseks oli alus.

Sarnane näide on tuua ka Viru Maakohtu 31.10.2019 otsusest kriminaalasjas nr 1-19-5542. Süüdistatava rase elukaaslane, kes kannatas korduva vägivallatsemise all, eitas järsku varem väidetut ja keeldus edaspidi ütlusi andmast. Kohus asus tõendeid hinnates siiski seisukohale, et kannatanu esialgu antud ütlused vastasid tõe. Ütluste muutmist seostas kohus majandusliku ja emotsionaalse sõltuvusega süüdlasest. Sõltuvust suurendas ka fakt, et kannatanu ootas last. Elukaaslase vangi paigutamine oleks naise jaoks tähendanud, et ta peab last ise üleval pidama ja kasvatama hakkama. Vaatamata sellele, et tõendatud asjaolude pinnalt kannatanu kartis oma elukaaslast ja kohus jõudis ka loogiliselt järeldusele, et ütluste muutmise oli seotud sõltuvusega süüdistatavast, kergendas kohus tunduvalt süüdistatava karistust. Esiteks kohaldas kohus karistust kergendava asjaoluna leppimist KarS § 57 lg 1 p 9 alusel. Arvestades sõltuvust süüdlasest on põhjust kahelda, kas väidetav leppimine oli kannatanu tegelik tahe. Samuti räägib leppimise kohaldamise vastu, et süüdistatav ei tunnistanud oma süüd. Süüdistatav tunnistas end vaid ühes episoodis viiest osaliselt süüdi, väites, et korduva peksmise asemel andis ta kannatanule kerge kõrvakiilu. Nagu tõendite pinnalt välja tuli, ei vastanud väide tõe. Seega sisuliselt ei tunnistanud süüdlane end üheski episoodis süüdi. Lisaks kergendava asjaolu esinemisele arvestas kohus karistumäära üle otsustamisel veel eraldi, et kannatanu soovis süüdistatava vabastamist ning oli süüdistatavale tema suhtes toime pandud vägivalda andestanud. Seega pääses süüdistatav kergema karistusega, kuna kannatanu sõltus lähisuhtele omaselt vägivallatsejast ning süüdlase karistamine toime pandud tegude eest oleks kannatanule rohkem kahju kui kasu toonud.¹⁶⁶ Selline kohtupraktika kergendab põhjendamatult isiku karistust ning on tõestuseks, et LSV spetsiifikast ei ole lõpuni aru saadud. Kannatanute vastav käitumine peaks ajendama tegelema probleemiga, kuidas tagada nende valmisolek ja võimalus kaasa aidata vägivallatsejate vastutusele võtmiseks, mitte aga kergendada süüdlaste karistust.

¹⁶⁶ Hirmu oma edasise toimetuleku osas, mis sunnib kannatanut süüdistatavale kasulikult käituma, on karistust kergendava asjaoluna kohaldatud ka uuemas kohtupraktikas. Vt nt TMKo 1-21-7910 (07.01.2022).

Isegi, kui puudusid puhtsüdamlik kahetsus või leppimine kui karistust kergendavad asjaolud, on kohus kannatanu pretensioonide puudumist arvestanud isiku süüd vähendava asjaoluna. Nii on Viru Maakohtu 13.06.2019 otsuses kriminaalasjas nr 1-19-4534 süüdistatava süü olnud kohtu hinnangul väiksem, kuna kannatanu soovis oma kooselu süüdistatavaga sõltumata korduvale vägivallatsemisele jätkata. Kannatanu sõnul polnud ta suuteline ilma süüdistatavata elama. Kannatanu muutis kohtumenetluses oma ütlusi, väites, et süüdistatav pole tema kallal tegelikult kunagi vägivalda tarvitanud ning kõik süüdistatavale etteheidetud vigastused tekitas ta endale ise. Oma sõnade kohaselt oli tal kohtu ja menetlusosaliste ees piinlik, et selline olukord tekkis. Miks kannatanu otsustas süüdistatava süüd järsku eitama hakata, jäi kohtule selgusetuks. Kõikide vägivallaepisoodide puhul leidis tõendamist, et kannatanu on tõepoolest LSV ohver ega ole neid vigastusi endale ise tekitanud. Kohtu hinnangul oli kannatanu selline ütluste muutmine inimlikult mõistetav vaid selles osas, et süüdistatav oli kannatanu sõnul tema eluarmastus, kellega nad olid juba 20 aastat koos olnud.

Sellist kannatanu käitumist pidada süüd vähendavaks asjaoluks on magistriltõõ autori arvates põhjendamatu. Häbitunne ja piinlikkus, mida tunnistas sõnaselgelt ka kannatanu, on nii delikaatse teema nagu LSV puhul tavapärased kannatanus tekkivad emotsioonid. Tunnistamine iseendale ja teistele, et suhe on muutunud vägivaldseks, nõuab kannatanult julgust ja eneseületust. Sellise julguse puudumist ja oma ütluste tagasivõtmist pidada pretensioonide puudumiseks ja süüd vähendavaks asjaoluks ei arvesta LSV olemust. Eelneval toodud kriminaalasjas ütles kohus ka, et loodetavasti on kannatanu edaspidi meelekindlam ja ei lase ennast kellelgi peksta. Kuigi ka LSV asjades ei saa välistada, et nii süüdistataval kui ka kannatanul on tõepoolest soov asjad selgeks rääkida ja rahu teha, on kohtu ülesanne enne karistuse kergendamist veenduda, et mõlema selline soov on siiras ja vabatahtlik. Vastasel juhul pole paraku lootus, et edaspidi suudab kannatanu vägivallatsejale vastu hakata, ning pole välistatud, et kannatanu peab ka edaspidi koduseinte vahel vägivalda taluma. Seetõttu on oluline, et süüdlase vastutuse kergendamisel on täidetud karistust kergendavate asjaolude kohaldamise eeldused ning ka muudel alustel süüd vähendades arvestatakse LSV kannatanutele omaseid käitumismustreid.

3.2.2. Vägivallatsemisele eelnenud kannatanu käitumine

Eelnevalt käsitleti karistuse mõistmisel arvestatavaid karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid. Lisaks nendele on kohtutel võimalik arvesse võtta ka muid LSV juhtumitele tüüpilisi asjaolusid, mille mõjust karistusele magistritöö autor järgnevalt ülevaate annab.

Süüdistatavate kaitseversioonides on üsna tavapärane, et oma vägivallatsemist üritatakse õigustada kannatanu käitumisega. Süüdistatavad on oma tegusid põhjendanud väidetega, et vägivallaga kulmineerunud konflikti alustajaks oli kannatanu ise või et vägivalla põhjustas kannatanupoolne provotseerimine. Iseenesest vastab tõeale, et süüdistatava süü suurust mõjutab mh kannatanu isik ja tema käitumine.¹⁶⁷ Piir kannatanupoolse käitumise arvestamise ja kannatanu juhtumus süüdistamise vahel võib aga olla hägune.

Ka analüüsitud kohtuotsustes arvestati süüdistatava süü suuruse hindamisel kannatanu rolli temavastase vägivalla vallandumises. Näiteks Viru Maakohtu 04.04.2018 otsuses kriminaalasja nr 1-17-9105 nõustus kohus, et süüdistatava agressiivsust, mis viis ta KarS § 121 lg 2 p 2 järgi ning hiljem ka KarS § 120 lg 1 järgi kvalifitseeritavate tegude toimepanemiseni soodustas kannatanupoolne suhtumine süüdistatavasse. Kohtule esitatud materjalid tõestasid kannatanu ja süüdistatava omavahelist vastastikust ebaadekvaatset suhtlemist. Kannatanu ebaküpsele käitumisele süüdistatavaga suhtlemisel viitas nt tema põhjuseeta keeldumine lasta süüdistataval oma lapsega aega veeta ning muul moel isa ja lapse omavahelise suhtlemise takistamine. Kohtu hinnangul vähendas see vägivallatseja süü suurust. Ka Viru Maakohtu 09.12.2019 kriminaalasjas nr 1-19-7624 võttis kohus karistuse mõistmisel arvesse füüsilisele vägivallale eelnenud kannatanupoolset jõu kasutamist. Tegemist oli ema ja äsja täisealiseks saanud poja omavahelise tüliga, mis päädis pojapoolse rusikahoopiga ema näopiirkonda. Konflikti käigus oli ema eelnevalt pojale peopesaga vastu selga löönud, mille peale poeg emale mitu rusikahoopi näkku andis. Süüdistatav õigustas oma tegevust just emapoolse vägivaldse käitumisega. Kuigi ka käehoop seljale on vägivald, ei olnud kohtu hinnangul süüdistatava selline vägivaldne reaktsioon olukorrale adekvaatne. Vaatamata sellele võttis kohus seda karistuse mõistmisel arvesse. Seejuures lisas kohus, et nii noore inimese elus kujundab lapse käitumist mh tema vanem. Oma käitumisega on lapsevanem lapsele eeskujuks. Kui lapsevanem käitub lapse suhtes vägivaldselt, siis loob ta ka oma lapsele ettekujutuse, et probleeme on

¹⁶⁷ RKKKo 3-1-1-76-12 (12.10.2012) p 7.

võimalik lahendada vägivallega. Kohus pidas oluliseks selle arvesse võtmist karistusmäära üle otsustamisel. Ema käitumist ja ka süüdistatava noort vanust arvestades mõistis kohus süüdistatavale miinimummääras vangistuse. Seega pole välistatud, et kannatanu käitumine võib avaldada olulist mõju süüdistatava süü suurusele ja karistusmäärale.

Kannatanu käitumise arvesse võtmine karistuse mõistmisel võib olla põhjendatud, kuid ei või hakata vägivalda õigustama. Nii on nt Tartu Maakohus 28.10.2020 kriminaalasjas nr 1-20-4422 oma otsuses väljendatud, et kehaline väärkohtlemine kannatanu ja süüdistatava omavahelise suhtluse ja tülide kulminatsioonina ei õigusta kuriteo toimepanemist. Samamoodi on Viru Maakohus oma 09.10.2019 otsuses kriminaalasjas nr 1-18-4577 öelnud, et süüdistatava käitumist ei tohi õigusta kuriteole eelnenud tema ja kannatanu vaheline konfliktolukord. Vaatamata sõnaselgelt välja öeldud seisukohale pidas kohus seda siiski süüd vähendavaks asjaoluks, kuna konflikt oli kasvõi mingil määral algatatud kannatanu enda poolt. Seega, kuigi kohus ütles üheselt mõistetavalt, et füüsilisele väärkohtlemisele eelnev konflikt kannatanuga ei õigusta õigusvastast käitumist, vähendas see sama lause teise poole kohaselt siiski tema süüd.

Lähisuhtes, eriti kellagagi igapäevaselt koos elades, võivad omavahelised lahkarvamused paratamatult tekkida. Oluline on, et omavaheliste erimeelsuste lahendamiseks on muid meetmeid kui vägivalda kasutamine. Ka kohtupraktikas on LSV asjade puhul toonitanud, et erimeelsusi peab lahendama kõnevõime, mitte vägivalda abil.¹⁶⁸ Mõistlik inimene leiab tekkinud lahkarvamuste ja probleemide lahendamiseks mõne õiguspärase viisi. Kui süüdistuses etteheidetud tegudele eelnes kannatanu enda poolt õigusvastane tegu, saab teda selle eest vastutusele võtta mitte vägivallega, vaid seadustes sätestatud regulatsioonide alusel.

Kuigi kannatanu ebaviisakas sõnapruuk ja käitumine ei õigusta kohtupraktika kohaselt vägivaldsemist, võib kannatanu selline käitumine mõjuda lõppkokkuvõttes süüd vähendava asjaoluna, kui sellega on süüdistatav viidud afekti ehk tugeva hingelise erutuse seisundisse. Seejuures ei ole tugeva hingelise erutuse seisund meditsiiniline termin, vaid kohtuniku tuvastatav õiguslik kriteerium.¹⁶⁹ Muude eelduste täidetuse korral on sellisel juhul karistust võimalik kergendada KarS § 57 lg 1 p 6 alusel, tapmise korral KarS § 115 alusel. Et kvalifitseerida tegu provotseeritud tapmiseks, peab tapmine olema reaktsioon füüsilisele või

¹⁶⁸ VMKo 1-19-4534 (13.06.2019) p 17.

¹⁶⁹ Randma, P. Afekt kui hingelise erutuse seisund ja ajutine raske psüühikahäire. – Juridica V/2005. Lk 326.

vaimsele haavamisele, millest viimase alla kuulub eelkõige solvamine.¹⁷⁰ Solvamine on kohtupraktika kohaselt isiku või tema lähedaste ebasünnis halvustamine, nagu nt välimuse ja iseloomuomaduste mahategemine, ebakonstruktiivne kritiseerimine, elukutse alavääristamine jms.¹⁷¹ Seega pole iseenesest välistatud, et kannatanu öeldu vallandab süüdistatava kuritegeliku käitumise, mis avaldab hiljem otsust mõju ka tema karistusele. Küll aga ei saa afektiseisundisse viimist jaatada igasuguse kannatanu kõnepruugi korral. Oluline on tuvastada põhjuslik seos erutusseisundi ja kannatanu käitumise vahel. Selline süüdistatava emotsionaalne reaktsioon peab olema tekkinud vahetu tagajärjena kannatanupoolsele solvavale teole. Seejuures võib provokatsioon olla ka pikaajaline või süstemaatiline, nagu LSV asjades tihtilugu ongi. Pidev ja pikaajaline solvamine kannatanu poolt võib soodustada emotsionaalse erutuse seisundi tekkimist, mistõttu võib justkui tavapärasele kannatanupoolsele solvavale teole järgneda ühel hetkel süüdistatavale etteheidetud reaktsioon.¹⁷² Igal juhul tuleb üksikutest solvamistegudest koosnevale kannatanu käitumisele anda hinnang arvestades käitumise tervikpilti.¹⁷³

Lähisuhtes toime pandud kuritegude asjaoludega tutvudes tulebki tihti välja, et vägivald sai alguse kannatanu ja süüdlase vahel tekkinud verbaalsest konfliktist. Sõneluse käigus öeldud solvangud ja alandamine kulmineeruvad lõpuks füüsilise vägivallaga. Just sellist vägivallale eelnenud kannatanupoolset solvamist toodi Viru Maakohtu kriminaalasjas nr 1-19-47/91 süüdistatava kaitseversioonis argumendina, et KarS § 113 lg 1 järgi esitatud süüdistus kvalifitseerida ümber KarS §-s 115 sätestatud provotseeritud tapmiseks. Erinevalt tapmise koosseisust KarS § 113 lg-s 1, mille korral karistatakse isikut kuue- kuni viieteistaastase vangistusega, näeb provotseeritud tapmise koosseisuline tegu ette ühe- kuni viieaastase vangistuse. Kriminaalasja asjaolude kohaselt tekkis süüdistataval oma endise abikaasaga tüli, mille käigus viimane hakkas süüdistatava seksuaalseid võimeid teise mehega võrdlema ja teatas, et süüdistatav ei ole tegelikult naise laste bioloogiline isa. Sõneluse käigus haaras süüdistatav rihma ja kägistas oma naise surnuks. Süüdistatava kaitseversiooni kohaselt tekitas just kannatanupoolne raske solvamine süüdistatavas sellise tugeva hingelise erutuse seisundi, mis päädis tema vägivaldseks muutumisega. Erinevalt süüdistatavast ja tema kaitsjast leidis kohus aga, et tegemist on pelgalt süüdistatava eneseõigustamisega. Puudusid tõendid, et tapetu oleks selliseid asju tõepoolest öelnud, mistõttu ei olnud ka tõendatud, et tapmine pandi toime

¹⁷⁰ RKKKo 3-1-1-1-15 (19.02.2015) p 11.1.

¹⁷¹ TrtRnKo 1-20-8166 (01.03.2022) p 11.

¹⁷² RKKKo 3-1-1-10-13 (08.04.2013) p-d 8 ja 10.2.

¹⁷³ RKKKo 3-1-1-86-04 (07.10.2004) p 10.

äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis. Seega jäi lahendamata küsimus, kas selline solvamine on iseenesest piisav, et jaatada hingelise erutuse tekkimise võimalikkust, mis KarS § 115 kaudu võib vägivallatsete kriminaalvastutust kergendada.

Eelmisest näitest konkreetsema seisukoha võttis Viru Maakohus oma 29.08.2018 otsuses kriminaalasjas nr 1-18-5725. Süüdistatav tunnistas oma isa tapmist, kuid ka selles asjas tekkis vaidlus küsimuse üle, kas tegemist oli KarS § 113 lg 1 või KarS § 115 järgi kvalifitseeritava teoga. Süüdistatava sõnul solvas joobes kannatanu enne teo toimepanemist nii teda kui ka teisi pereliikmeid ebatsensuursete väljendite ja sõimuga. Selline solvamine oli tavaline kannatanu käitumine juba aastaid, mistõttu löid väidetavalt kõik negatiivsed emotsioonid süüdistatavas järsku välja. Kuna süüdistatav keeldus isa sõnu avaldamast ning kohtu tuvastatud asjaolude pinnalt oli süüdistatav kannatanu sõimule tavaliselt reageerimata jätnud, eitas kohus taaskord solvangute mõju süüdistatava käitumisele. Seejuures võttis kohus seisukoha, et mitte igasugune solvamine ei ole arvestatav ebatavalise emotsionaalse pinge vallandumisel. Solvamine peab sügavalt alandama teo toimepanijat või tema lähedasi ning nende väärikust. Samuti tõi kohus välja, et kuna kannatanu oli solvamise hetkel tugevas joobeseisundis, ei oleks keskmise elukogemusega isik joobeseisundis isiku poolt öeldut nii tõsiselt võtnud. Ka ringkonnakohus kinnitas, et maakohtu argumentatsioon on õige ning tegu tuleb kvalifitseerida KarS § 113 lg 1 järgi. Kuigi juhtumi asjaoludest ei tule välja, mida kannatanu täpselt ütles, seadis kohus teatava lati kannatanupoolse solvamise põhjustatud hingelise erutuse seisundi jaatamiseks ning arvestas mh seda, et keskmise elukogemusega isik ei peaks igasugust solvamist tõsiselt võtma.

Lisaks ei ole ka kannatanu kuriteoelset avameelsust partnerile petmise tunnistamisel peetud solvamiseks, mis süüdistatavas afektiseisundi tekitab. Kriminaalasjas number 1-20-8166 leidsid nii Viru Maakohus kui ka Tartu Ringkonnakohus, et oma elukaaslase petmisest teada saamine on küll ebameeldiv, kuid ei õigusta tema suhtes vägivalla tarvitamist. Kohtu sõnul ei ole oma kõrvalsuhte tunnistamine kannatanu ebasünnis tegevus, mis kvalifitseeruks solvamisteoks KarS § 115 koosseisu mõttes. Seda vaatamata sellele, et selline kannatanu käitumine süüdistatavale ei meeldinud ja see teda võibolla hingeliselt erutas. Võrdluseks, et Saksa õiguses on KarS §-ga 115 olemuselt sarnane koosseis sätestatud StGB §-s 213. Ka sealses kohtupraktikas on leitud, et ainuüksi abieluvälise intiimsuhte alustamine ja oma partnerile petmise tunnistamine ei ole üldjuhul piisavalt solvavad teod, et kvalifitseerida

süüdistatava käitumine provotseeritud tapmiseks.¹⁷⁴ Küll aga ei ole Saksa õiguskirjanduses välistatud, et teatud olukordades võib ka abielurikkumine osutada niivõrd solvavaks teoks, et kohaldub StGB § 213. See eeldab aga, et kannatanupoolne solvav käitumine on sotsiaal-eetiliste standardite järgi raske. See peab väljuma inimeste tavapärase omavahelise suhtlemise teatavast tasemest, mistõttu vägivallatseja emotsionaalne reaktsioon kannatanu käitumisele tundub justkui mõistetavam.¹⁷⁵ Teisisõnu, raskeks solvamiseks ei saa küll pidada nt abielu lõpetamist, kuid selline käitumine võib raskelt solvavaks muutuda juhul, kui kannatanu õigustab abielu lõpetamist ja teise isikuga intiimsuhete alustamist nt vägivallatseja kehvade seksuaalsete võimetega või kui kannatanu toob provotseerivalt oma armukese abikaasale tutvumiseks.¹⁷⁶ Seega on StGB § 213 kohaldamiseks oluline tuvastada kannatanu käitumises veel midagi eripärast, mis muudab tema solvamisteo sotsiaal-eetiliste standardite järgi raskeks. Pelgalt kõrvalsuhte alustamine ja selle tunnistamine ei täida ka Saksa kohtupraktika järgi provotseeritud tapmise koosseisu.

Nagu eelneva pinnalt näha, on Eesti kohtud kannatanupoolse öeldu mõjul hingelise erutuse seisundi tekkimise jaatamisel pigem tagasihoidlikud. Mitte igasugust negatiivse alatooniga ütlemist või käitumist ei saa pidada selliseks, mis võib süüdlases esile kutsuda hingelise erutuse seisundi ja seeläbi vähendada tema süüd. Pelgalt sõnavahetuse tuvastamine ei tähenda ilmtingimata seda, et kannatanu teo toimepanijat provotseeris.¹⁷⁷ Erutuseseisund peab olema tugev, nagu nõuavad ka KarS § 57 lg 1 p 6 ja KarS § 115 sätete sõnastused. Sellist hetkelist enesekontrolli kaotamist ei saa üldjuhul põhjustada lihtsalt ärritus, ehmatus vms.¹⁷⁸ Hingelise erutuse seisundit ei tekita kohtupraktika kohaselt ka nt elukaaslase urineerimine süüdistatava peale ega muu taoline lugupidamatu käitumine.¹⁷⁹ Lisaks on kohtud võimaliku erutuseseisundi hindamisel arvestanud, kes oli konflikti algataja. Nii on kohtupraktika kohaselt üks hingelise erutuse seisundi vastu rääkivatest argumentidest, kui konflikti algatajaks oli süüdistatav ise.¹⁸⁰

¹⁷⁴ LG Arnsbach BGH, Urteil vom 21.02.2018 – 1 StR 351/17; LG Bamberg BGH, Urteil vom 22.10.1981 - 1 StR 508/81.

¹⁷⁵ Schneider, StGB § 213. Münchener Kommentar zum StGB. 4. Auflage 2021. Rn 15. Arvutivõrgus: https://beckonline.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMuekoStGB_4_Band4%2FStGB%2Fcont%2FMuekoStGB%2EStGB%2Ep213%2EgIII%2Eg1%2EgIb%2Ehtm (06.02.2023).

¹⁷⁶ Schneider, StGB § 213. Rn 24.

¹⁷⁷ RKKKo 3-1-1-72-16 (29.09.2016) p 7.

¹⁷⁸ RKKKo 1-18-10214 (01.07.2021) p 18.

¹⁷⁹ HMKo 1-18-950 (16.04.2018) lk 9.

¹⁸⁰ TMKo 1-20-536 (13.01.2021) p 3.2.1; VMKo 1-19-47 (18.08.2020) koos TrtRnKo 1-19-47 (26.11.2020) p 7.

Olukorda, kus kannatanu küll provotseeris süüdistatavat, kuid see ei toonud süüdistatavas esile hingelise erutuse seisundit, süütegude koosseisudes ega KarS § 57 lg 1 kergendavate asjaolude loetelus sätestatud ei ole. Küll aga annab KarS § 57 lg 2 kohtule võimaluse arvestada ka muude süüd vähendavate asjaoludega, mida sätte esimeses lõikes nimetatud ei ole. Sellega on kohtul iseenesest võimalus arvestada ka kuriteole eelnenud kannatanu provokatiivset käitumist. Nii loeti ka eelmises lõigus mainitud süüdistatava peale urineerimine solvavaks käitumiseks ja karistust kergendavaks asjaoluks KarS § 57 lg 2 alusel. Seejuures on oluline, et süü vähendamisel KarS § 57 lg 2 alusel peab olema tõendatud, et just provokatsioon oli see, mis süüdistatava ründe vahetult esile kutsus, olles seega kuriteo toimepanemise üheks ajendiks.¹⁸¹

Just KarS § 57 lg-le 2 tuginedes on süüdistatava kaitsja kriminaalasjas nr 1-17-5675 apelleerinud esimese astme kohtu otsuse. Nimetatud asjas saatis kannatanu (süüdistatava endine partner) süüdistatava uuele elukaaslasele pidevalt erinevaid solvavaid sõnumeid. Kannatanuga jutule minek, et paluda sõnumite saatmise lõpetamine, lõppes süüdistatava vägivaldseks muutumisega. Süüdistatava kaitsja palus süü suuruse hindamisel arvestada ka kannatu eelnevat provokatiivset käitumist süüdistatava perekonnaliikme vastu. Kaitsja hinnangul oli kannatanu poolt solvavate ja alandavate sõnumite saatmine vaimne vägivald süüdistatava uue elukaaslase ja seeläbi ka süüdistatava enda suhtes, mis süüdistatavat hingeliselt erutas. Sellise käsitlusega Tartu Ringkonnakohus aga ei nõustunud. Kuigi puudus vaidlus, et solvavaid sõnumeid saatis just kannatanu ja seda ka samal päeval enne vägivalda tarvitamist, leidis kohus oma 06.02.2018 otsuses, et kannatanu tegevusest ei ole võimalik tuletada ühtegi süüd vähendavat asjaolu. Ringkonnakohus nõustus maakohu seisukohaga, et nii süüdistataval kui ka kannatanul oli nendevahelise suhte purunemises oma roll ning tegemist oli kahe inimese vahel lahendamata suhte probleemiga.

Magistritöö autori hinnangul ei ole selline argumentatsioon piisav. Solvavaid sõnumeid saatis justnimelt kannatanu, mistõttu oleks kohus pidanud karistuse mõistmisel hindama just saadetud sõnumite mõju süüdistatava käitumisele. Miks endiste partnerite omavaheline suhe kunagi purunes ja kellel missugune roll seejuures oli, ei oleks autori hinnangul pidanud olema KarS § 57 lg 2 kohaldamise analüüsimisel asjassepuutuv asjaolu. Kui just kannatanupoolse süüdistatava uuele pereliikmele sõnumite saatmine oli vägivaldse käitumise vahetuks ajendiks,

¹⁸¹ RKKKo 3-1-1-72-16 (29.09.2016) p 6.

on kannatanu käitumist võimalik KarS § 57 lg 2 alusel arvestada süüd vähendava asjaoluna sõltumata sellest, mis põhjusel poolte suhe omal ajal purunes.

Ka kannatanu teojärgset käitumist on apellatsiooni esitamisel palutud süü suuruse hindamisel arvesse võtta. Nii on kaitsja kriminaalasjas nr 1-19-8345 pidanud KarS § 57 lg 2 alusel karistust kergendavaks asjaoluks, et kannatanul oli võimalik vägivalda lõpetamiseks kodust lahkuda ja abi kutsuda.¹⁸² Õnneks kohus sellise kaitseversiooniga ei nõustunud. Kaitsja argument on hea näide vähesest teadlikkusest LSV olemusest ja selle erinevustest võrreldes juhuslike vägivaldaaktidega. Selline süüdistatava kaitseks esitatud väide kinnitab, et teadlikkust LSV-st ja selle eripäradest tuleb tõsta mitte ainult kohtute hulgas, vaid ka teiste kriminaalasjaga kokku puutuvate isikute seas.

Teema lõpetuseks on oluline rõhutada, et kindlasti ei tohi isiku tegu õigustavaks asjaoluks lugeda kannatanupoolset passiivset õigushüve kahjustamise toimuda laskmist või vägivaldlateo kannatamist.¹⁸³ Vastasel juhul ei ole süüdlast võimalik vastutusele võtta nt olukorras, mil kannatanul puudub julgus või jõud vägivaldlatsejale vastu hakata. Paraku on aga hirm ja füüsiline allajäämine süüdistatava ees ühed põhjused, miks vägivaldlatseja saab oma tegusid ilma kannatanupoolse vastupanuta toime panna. Samamoodi pole lubatud vägivaldategude korduvat toimepanemist kannatanu suhtes lugeda tema nõusolekuks.¹⁸⁴ LSV spetsiifilist iseloomu arvestades piirdub see vaid harva ühekordse vägivaldaga. Süüdistataval ei tohi olla võimalust vabaneda vastutusest argumentiga, et vägivalda tarvitamine on lähisuhtes tavapärane ning olukorra talumine on kannatanu nõusolek sellisel viisil perekonnaelu toimimiseks.

Kokkuvõttes võib süüdistatava eneseõigustamine kannatanu käitumisele viitamisega olla vahel põhjendatud, kuid on kohtute hinnangul ühtlasi signaal, et isik ei ole aru saanud oma teo hukkamõistetavusest, mistõttu ei saa ka kindel olla, et ta edaspidi sellist käitumist väldib.¹⁸⁵ Ennastõigustavad ütlused näitavad suhtumist kuriteosse ja kannatanusse ning on märk, et süüdistatav ei teadvusta endale oma teoga tekitatud tagajärgi.¹⁸⁶ Vaatamata sellele, et kannatanu kuriteoelselt öeldu või tehtu võib süüdistatavat hingeliselt erutada, arvestatakse seda karistust kergendava asjaoluna või privilegeeritud koosseisu kohaldamisel harva.

¹⁸² TrtRnKm 1-19-8345 (06.01.2020) p 10.

¹⁸³ RKKKo 3-1-1-109-01 (15.11.2001) p 6.1.

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ Vt nt VMKm 1-17-1485 (21.10.2019); VMKo 1-20-2537 (31.05.2021).

¹⁸⁶ Vt nt VMKo 1-18-9040 (26.06.2020); VMKo 1-20-2167 (18.12.2020); TMKo 1-20-9483 (31.03.2021).

3.2.3. Kuriteo toimepanemine joobeseisundis

Analüüsitud LSV kohtulahendite hulgas pandi märgatav osa kuritegudest toime alkoholijoobes olles. Ka kohtupraktikas nenditi, et üks LSV-d soodustavatest teguritest on elanikkonna suur alkoholilembus.¹⁸⁷ Joobeseisundile omased väärkohastumuslikud käitumismuutused nagu suurenenud agressiivsus ja käitumise impulsiivsus soodustavad kuritegude toimepanemist.¹⁸⁸

Sõltumata joobe mõjust inimese käitumisele on seadusandja KarS §-s 36 sätestanud, et joobeseisund ei välista isiku süüd ja seda sõltumata sellest, kas selline seisund põhjustati tahtlikult või ettevaatamatusest. Tulenevalt korrakaitseaduse¹⁸⁹ § 36 lg-st 1 loetakse joobeseisundiks nii alkoholi, narkootilise või psühhotroopse aine kui ka muu joovastava aine tarvitamisest põhjustatud terviseseisundit. Seega sõltumata joobest loetakse isik üldjuhul süüdivaks ning teo toimepanemine joobeseisundis ei ole karistuse mõistmisel asjassepuutuv asjaolu. Nii nagu see pole karistust kergendav ega raskendav asjaolu KarS §-de 57 ja 58 mõttes, pole see ka muul moel süüd suurendav ega vähendav asjaolu.¹⁹⁰

Kuna joove ei välista üldjuhul isiku karistusõiguslikku vastutust, pole kohtud karistuse mõistmisel süüdistatava joobe tavaliselt viidatud. Siiski leidis analüüsitud kohtupraktika hulgas näide, kus süü suuruse hindamisel on arvesse võetud ka kuriteole eelnenud alkoholi tarvitamist. Tartu Maakohtu 27.02.2019 otsuse kriminaalasja nr 1-18-8968 süüdistuse kohaselt peksis alkoholijoobes süüdistatav oma ema ning veidi hiljem tappis oma kasuisa. Enne kuritegude toimepanemist oli süüdistatav umbes kuu aega järjest alkoholi tarvitanud ning kohtu tuvastatud asjaolude kohaselt oli tal tegude toimepanemise hetkel umbes kolmepromilline joove. Kuigi kohtupsühhiaatria ekspertiisi aktis sellele ei viidatud, ei olnud kohtu hinnangul välistatud, et süüdistataval oli vägivallatsemise hetkel äge intoksikatsioon Rahvusvahelise Haiguste Klassifikatsiooni (RHK) 10. versiooni kood nr F10 tähenduses, mistõttu ei juhtinud ta oma käitumist. Kuigi seda ei arvestatud karistust kergendava asjaoluna KarS § 57 alusel, vähendas see kohtu hinnangul teo ebaõigsust ja isiku süü suurust. Ägeda intoksikatsiooni olemasolu ei olnud küll kindel, kuid kohus jaatas karistuse mõistmisel selle esinemist tulenevalt *in dubio pro reo* põhimõttest.

¹⁸⁷ VMKo 1-19-8796 (06.02.2020). Lk 8.

¹⁸⁸ VMKo 1-18-5725 (29.08.2018). Lk 6.

¹⁸⁹ Korrakaitseadus. – RT I, 06.08.2022, 16.

¹⁹⁰ VMKo 1-18-2533 (02.07.2018) p 129.

Magistritöö autori hinnangul ei ole kohtu eelnev käsitlus põhjendatud. Äge intoksikatsioon on RHK 10. versiooni alajaotise F10.0 kohaselt alkoholi tarvitamisest tingitud psüühika- ja käitumishäire.¹⁹¹ Tegemist on ajutise seisundiga, mille tulemusel on häiritud või muutunud isiku somaatilised, psühholoogilised või käitumuslikud funktsioonid ja reaktsioonid.¹⁹² Selline seisund ei välista KarS § 36 kohaselt isiku süüd. Karistusseadustiku kommentaaride kohaselt ei mõelda KarS §-s 36 sätestatud joobeseisundi all vaid patoloogilist joovet (RHK F10.07) ja deliiriumi (RHK F10.5), mis üksnes raskematel juhtudel ägeda intoksikatsiooniga kaasnevad. Nende tuvastamisel ei kehti KarS § 36 vastutusosalused ning isik loetakse süüdimatuks.¹⁹³ Muudel juhtudel ei ole alkoholi kuritarvitamisest põhjustatud joobel ja selle astmetel aga karistusõiguslikku tähendust.¹⁹⁴ Vaatamata sellele võttis kohus joovet süü suuruse hindamisel ikkagi arvesse ja seda sõnaselgelt süüdistatava kasuks. Lisaks ei olnud autori hinnangul õige vähendada süüd *in dubio pro reo* põhimõttest tulenevalt. Nimetatud karistusõiguse põhimõte käib faktiliste asjaolude kohta, mis on aluseks koosseisupärase, õigusvastase ja süülise teo hindamisel.¹⁹⁵ Kuigi mõistetav karistus sõltub isiku süü suurusest, ei ole seejuures kasutatav süü mõiste sama deliktstruktuuri tasandil kasutatava süü mõistega¹⁹⁶, mille kohta *in dubio pro reo* põhimõte käib. Seega peavad magistritöö autori hinnangul karistuse mõistmise etapis süüd suurendavad ja vähendavad asjaolud olema menetluses tõendamist leidnud ja nende esinemine peab olema kindel. Otsuse peale esitati küll apellatsioon, kuid Tartu Ringkonnakohus leidis 02.04.2019 mh karistuse mõistmise osas, et maakohtu põhjendused on kooskõlas KarS §-s 56 sätestatud karistuse mõistmise alustega. Seega muutis kohtute hinnangul kolmepromilline joove ema ja kasuisa suhtes toime pandud tegude ebaõigsuse ja süü suuruse väiksemaks. Vaatamata mitmele karistust raskendavale asjaolule, mitme kvalifitseeritud koosseisu täitmisele ning karistust kergendavate asjaolude puudumisele vastas süüdlasele mõistetud karistus sanktsioonimäära alumisele kolmandikule. Seega pidi tuvastatud joobel olema arvestatav mõju karistuse määrale.

¹⁹¹ Rahvusvaheline haiguste ja nendega seotud terviseprobleemide statistiline klassifikatsioon. 10. versioon. 1992. Arvutivõrgus: <https://rhk.sm.ee/> (14.01.2023). Sama seisundi näeb ette ka uus 11. versioon koodi all 6C40/6C40.3.

¹⁹² Psüühhoaktiivsete ainete tarvitamisest tingitud psüühika- ja käitumishäired. F1x.0 Äge intoksikatsioon. Tartu Ülikooli Kliinikum. Arvutivõrgus: <https://valisveeb.kliinikum.ee/psyhhaatriakliinik/lisad/ravi/RHK/F1.htm> (14.01.2023).

¹⁹³ Sootak, KarS § 36/2.

¹⁹⁴ Sootak, KarS § 36/4.1.

¹⁹⁵ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2018. Lk 122.

¹⁹⁶ Sootak, KarS § 56/7.

Tutvudes ka teiste Eesti kohtute praktikaga, pole ekspertiisi tuvastatud intoksikatsioon süüdlase süü suurust ja karistuse määra mõjutanud.¹⁹⁷ Võrdluseks, et Saksa õiguses väljakujunenud põhimõtte kohaselt eeldatakse kahe ja enam promilli tuvastamisel isiku piiratud süüdivust StGB § 21 mõttes ning kolme ja enam promillise joobe puhul, et isik ei ole süüdiv StGB § 20 alusel.¹⁹⁸ Siiski on kohtupraktika hakanud seda põhimõtet ümber kujundama. Pelgalt promilli tuvastamise asemel on tähelepanu hakatud pöörama, kuidas joove kurjategija käitumist enne kuriteo toimepanemist, selle ajal ja pärast seda realselt mõjutab. Seejuures on oluline kaal küsimusel, kas alkoholi kuritarvitamine ja mõõdetud promilli on süüdistatava puhul tavapärased. Nii on eitatud joobe mõju süüdistatava käitumisele ja jäetud see karistuse mõistmisel arvestamata ka juhul, kui tuvastatud joove ületas kolme promilli.¹⁹⁹

Joobeseisund võib mõju avaldada ka varem käsitletud hingelise erutuse seisundi hindamisel. Riigikohus on nentunud, et alkoholijoobeseisund teo toimepanemise ajal võib suurendada hingelise erutuse seisundi tekkimise tõenäosust.²⁰⁰ Seega on joobeseisundis toime pandud kuritegude puhul ilmselt lihtsam argumenteerida hingelise erutuse seisundi ja seega ka süüdistatava karistuse kergendamise kasuks. Kindlasti ei tohi see viia olukorrani, kus alkoholi tarvitamise ja sellest põhjustatud suurenenud emotsionaalsuse tunnistamine hakkab õigustama toime pandud vägivalda. Nagu varem öeldud, oli analüüsitud kohtulahendite hulgas suur osa kuritegudest toime pandud alkoholijoobes olles. Kui liiga kergekäeliselt jaatada hingelise erutuse seisundi tekkimist, vähendab see põhjendamatult vägivallatseja süüd. Kuna analüüsitavate kohtulahendite hulgas selliseid näiteid ei olnud, võib loota, et probleem on ja jääb pigem teoreetiliseks.

Arvestades joobeseisundis toime pandud tegude hulka analüüsitud kohtupraktika hulgas pole vägivallatseja joovet karistuse mõistmisel praktiliselt üldse arvestatud. Kuigi joobel ei ole üldjuhul karistusõiguslikku tähendust ja seetõttu isiku süü suurust ei mõjuta, pole välistatud, et

¹⁹⁷ Vt nt PMKo 1-20-3306 (31.03.2021); TlnRnKo 1-21-1494 (23.11.2021); HMKo 1-09-21700 (04.06.2010).

¹⁹⁸ Streng, StGB § 20. Rn 68. Siiski tuleb süüdivuse välistamisel isiku vastutust kontrollida StGB § 323a järgi, mis karistab iseenda tahtlikult või ettevaatamatusest joobeseisundisse viimise eest, kui selles seisundis pannakse toime õigusvastane tegu ja isiku vastutusele võtmine selle teo eest on isiku süüdimatuse tõttu välistatud. Teo toimepanijat ei karistata seega mitte joobeseisundis toime pandud teo eest, vaid enda joobeseisundisse viibimise eest, mis tõi kaasa tema süüdimatuse. StGB § 323a lg 1 kohaselt karistatakse isikut rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega, kuid tulenevalt StGB § 323a lg-st 2 ei või mõistetav karistus olla raskem, kui joobeseisundis toime pandud teo eest mõistetav karistus.

¹⁹⁹ Vt nt LG München II BGH, Beschluss vom 29.05.2012 – 1 StR 59/12; LG Mannheim BGH, Urteil vom 06.06.2002 – 1 StR 14/02.

²⁰⁰ RKKKo 3-1-1-10-13 (08.04.2013) p 10.1.

vägivallatseja probleem alkoholiga mõjutab lõppkokkuvõttes ka talle mõistetavat karistust. Näiteks on süüdistatava kasuks arvestatud alkoholiga seotud eluviisi võimalikke muutusi olukorras, kus isik on kuriteojärgselt läbinud mõne alkoholi liigtarbijatele suunatud programmi.²⁰¹ Samas on alkoholi kuritarvitamist ja ekspertide diagnoositud alkoholisõltuvust argumenteeritud karistusliigi valikul raskema ehk vangistuse kasuks otsustamisel.²⁰² Veel on leitud, et tavapäraseks saanud alkoholitarbimise ning selle mõjul lähedaste suhtes agressiivseks muutumise tõttu pole põhjendatud süüdlase tingimisi vangistuse kandmisest vabastamine.²⁰³ Seega küll vähe, kuid siiski on kohtud süüdistatava alkoholilembust arvestanud nii karistusmäära valikul kui ka teistes karistuse mõistmise etappides.

3.2.4. Perekondlike suhete mõju karistusele väljaspool raskendavate asjaolude arvestamist

Süüteo toimepanemine pereliikme suhtes ja lapse (laste) juuresolekul on karistust raskendavad asjaolud, mistõttu mõjutavad perekondlikud suhted juba nende kaudu vägivallatsejale mõistetavat karistust. Samas ei ole perekondlike sidemete arvessevõtmine võimalik vaid karistust raskendavate asjaolude kohaldamisel. Mitte alati, kuid kohtud on karistuse mõistmisel arvestanud ka muude perekonnale iseloomulike suhete ja kohustustega. Kui seda ei ole tehtud karistusmäära üle otsustamisel, on seda tehtud teistes karistuse mõistmise etappides.

Analüüsitava kohtupraktika hulgas leidis mitu lahendit, kus kohtud arvestasid karistuse mõistmisel süüdistataval lasuvat laste ülalpidamiskohustust. Meeldetuletuseks, et Istanbuli konventsiooni artikkel 48 lõige 2 nõuab, et karistuse mõistmisel arvestataks süüdistatava võimet jätkata oma kohustuste täitmist kannatanu suhtes. Viru Maakohus tõi oma 26.05.2021 otsuses kriminaalasjas nr 1-19-9436 rahalise karistuse mõistmisel eraldi välja, et süüdistatava ülalpidamisel on alaealised lapsed.²⁰⁴ Kuna kohus jättis süüdistatavale mõistetud rahalise karistuse tingimisi kohaldamata, kui süüdistatav käitub talle määratud katseaja jooksul õiguskauulekalt, arvestas süüdistatavale mõistetud karistus ka ülalpeetavate laste huvidega. Ka Tartu Maakohus on 09.10.2019 kriminaalasjas nr 1-19-6876 laste ülalpidamise fakti karistuse mõistmisel arvestanud. Kohtu hinnangul kahjustanuks süüdlasele rahalise karistuse mõistmine

²⁰¹ TMKo 1-18-5097 (05.12.2018) lk 9; VMKo 1-21-6328 (19.10.2021) p 15.

²⁰² VMKo 1-18-5725 (29.08.2018).

²⁰³ TMKo 1-21-5838 (29.10.2021).

²⁰⁴ Vt ka VMKo 1-17-9105 (04.04.2018); VMKo 1-19-5542 (31.10.2019).

lisaks süüdistatavale endale ka tema ülalpeetavate toimetulekut. Kohus leidis, et nii kannatanu kui ka vägivalda pealt näinud alaealine on pidanud niigi palju üle elama, mistõttu ei tohi süüdlase rahaline karistus ka nende olukorda halvendada. Ka selles asjas jäeti karistus tingimisi kohaldamata, tänu millele säilis süüdistataval edasise õiguskuuleka käitumise korral võimalus ülalpidamiskohustuse täitmiseks vajalikku töötasu teenida. Seega on süüdistatava edaspidine suutlikkus oma ülalpeetavate ees kohustusi täita karistuse mõistmisel arvessevõetav asjaolu. Arvestades aga selliste näidete arvu analüüsitud kohtupraktika hulgas, toimub ülalpidamiskohustuse arvestamine karistuse mõistmisel pigem juhuslikult kui kindla reegli järgi.

Seoses perekonnale omaste sidemetega on kohus süü suuruse hindamisel ja karistumäära üle otsustamisel eraldi tähelepanu pööranud ka vanema ja lapse omavahelisele suhtele. Nii peeti eriti raskeks asjaolu, kui kuriteo toimepanemise ajal ähvardati emalt (kannatanult) tema laps ära võtta. Kohus luges üldtuntud faktiks, et lapsevanema soov on oma last kaitsta ja lapse suhtes tehtud ähvardused mõjuvad lapsevanema jaoks eriti raskelt. See suurendas isiku süüd.²⁰⁵ Seega on ka vanemale ja tema lapsele iseloomulikku sidet karistuse mõistmisel arvesse võetud.

Veidi ootamatult on kohus süü suuruse hindamisel laste teemat puudutanud ka juhul, kui kannatanul veel lapsi ei olnudki. Oma elukaaslase tapmise süüdistuses on Viru Maakohus 17.06.2021 kriminaalasjas nr 1-20-8166 arvesse võtnud kannatanu isikut, kelleks oli noor naisterahvas. Süüdistatav oli oma varasemalt öelduga osutanud asjaolule, et naisel oli soov tulevikus emaks saada. Kohus võttis seda süü suuruse hindamisel arvesse. Otsuses märgiti, et kuigi kannatanul ei olnud kuriteo toimepanemise hetkel lapsi, mistõttu ei kaotanud õnneks ükski laps tapmise tagajärjel oma ema, ei saa süüdistatava öeldu põhjal välistata, et kannatanul oli plaan tulevikus lapsi saada. Kohtu hinnangul suurendas see isiku süüd. Seega arvestas kohus süü suuruse hindamisel ka lapsega (lastega), keda kuriteo toimepanemise hetkel veel ei olnud. Tegemist oli siiski ainult ühe erandliku näitega kogu analüüsitava kohtupraktika hulgas. Üheski teises lahendis kohus perekonna tulevikuplaane karistuse mõistmisel ei arvestanud. Magistritöö autori hinnangul ei oleks see ka õige. Pere loomine ja muud kannatanu plaanid tulevikuks ei peaks süüdistatava süü suurusele mõju omama. Süü suurust mõjutavad magistritöö autori hinnangul vaid konkreetset tegu iseloomustavad kinnitust leidnud faktilised asjaolud, mille hulka kannatanu kavatsused tulevikuks (eriti pelgalt nende prognoos) enam ei kuulu.

²⁰⁵ VMKo 1-18-4577 (09.10.2019).

Veidi pikemalt on perekondlikke suhteid nii karistust raskendavaid asjaolusid kui ka karistuse eripreventiivseid kaalutlusi hinnates analüüsinud Viru Maakohus oma 04.03.2019 otsuses kriminaalasjas nr 1-18-10023. Isikut süüdistati KarS § 263 lg 1 p 1 järgi avalikus kohas oma endise elukaaslase ähvardamises. Kohus rõhutas KarS § 58 p 4 kohaldamisel, et ühise lapse tõttu ei ole peresidemed ka pärast partnerite lahkuminekut katkenud. Kohtu hinnangul lasus kannatanul kui ühise tütre emal vastutus, et lapsel säiliks terve arusaam ka oma teisest vanemast. Kohtu sõnul on lapse ja tema vaimse arengu seisukohalt oluline, et ta jääks oma mõlema vanemaga perekondlikult seotuks. Ka karistuse eripreventsioone silmas pidades arvestas kohus süüdistatava suhet tema ja kannatanu ühise tütre vahel. Lühema vangistuse kasuks rääkis kohtu hinnangul asjaolu, et süüdlane soovis hoida kontakti oma lapsega. Kuna tütar keeldus oma isa vastu kohtus ütlushi andmast, tõlgendas kohus seda isa ja lapse vahelise potentsiaalse sidemena, mida pikem karistus ei võimaldaks neil omavahel arendada. Seetõttu pidas kohus oluliseks jätta karistust mõistes isale ja lapsele võimaluse oma suhted normaliseerida. Lühemat karistust õigustas kohtu hinnangul ka asjaolu, et lisaks vangistuse mõistmisele kohaldas kohus kannatanu suhtes lähenemiskeelu, millega minimeeriti süüdlasest lähtuvaid riske.

Ka karistuse kandmise viisi valides on kohtud arvestanud perekondlike suhete olemasolu. Näite saab tuua Tartu Maakohtu 17.05.2022 kriminaalasjast nr 1-21-8728, kus lapsevanemat süüdistati oma lapse kehalises väärkohtlemises. Karistuse täitmisele pööramata jätmisel põhjendas kohus, et süüdistatava peres kasvavad lisaks kannatanule veel teisedki alaealised lapsed, kellega toimetulek eeldab süüdistatava sotsiaalseid ja vanemlike oskuseid. Inimese isoleerimisel kinnipidamisasutusse ei ole neid oskusi võimalik arendada. Kohtu hinnangul oleks reaalse vangistuse kandmine tekitanud perekonnas lisapingeid ning suurendanud süüdistatava kättemaksusoovi. Kuna eesmärk oli ennekõike süüdistatava vanemlike oskuste parandamine ja edasiste konfliktide vältimine oma lastega, oli kohtu hinnangul vangistuse täitmisele pööramise asemel põhjendatud kriminaalhooldaja valitud sotsiaalprogrammis osalemine.²⁰⁶ Karistuse kandmise viisi analüüsimisel on veel teiseski lahendis tähelepanu pööratud, et vangistuse kohesele täitmisele pööramine võib suurendada süüdistatava viha kannatanu vastu. Kohus toonitas, et isiku sotsiaalsest keskkonnast isoleerimine raskendab hiljem tema taasühiskonnastumist. Kuna kannatanu ja süüdistatav ei elanud enam koos ning

²⁰⁶ Võrdluseks, et nt HMK 1-11-3507 (08.04.2011) otsuses ei õigustanud pere olemasolu kergemat karistust. Perekond oli olemas ka kuriteo toimepanemise ajal, kuid see ei takistanud süüdistatavat õigusvastaselt käitumast.

süüdistatav oli muidu olnud õiguskuulekas kodanik, polnud reaalse vangistuse kandmine kohtu hinnangul põhjendatud.²⁰⁷ Lisaks on kohus karistusest tingimisi vabastamisel arvesse võtnud asjaolu, et süüdistatav on lapsele regulaarselt elatist maksnud ja püüdnud lapse suhtluskorra osas kokkuleppeid sõlmida. Kohus tõlgendas elatise maksmist ja lapsega regulaarset kohtumist soovina võtta aktiivselt osa oma lapse kasvatamisest.²⁰⁸ Seega on perekondlikud suhted nii karistuse liigi, määra kui ka kandmise viisi üle otsustamisel olnud arvessevõetavad asjaolud.

Kokkuvõttes tuleb tõdeda, et perekondlikud sidemed ja kohustused on asjaolud, millega kohtud karistuse mõistmise eri etappides vähemal või suuremal määral arvestavad. Magistritöö autori arvates peaks eriti lapsed ja nende heaolu olema karistuse mõistmisel üks kohtu prioriteetidest. Kui kohtul on veenev põhjus arvata, et süüdistatava suhteid perega on võimalik osapoolte vabal tahtel (!) normaliseerida, on selle arvesse võtmine karistuse mõistmisel töö autori arvates teretulnud. Küll aga peab eriti lapse ja vägivaldse vanema kontakti säilitamise küsimustes järgima rangelt põhimõtet, et kontaktis püsimise võimalus on lapse huvides ja tema jaoks turvaline.²⁰⁹ Seega, arvestades karistuse mõistmisel ka lapse ja tema vanema edasisi suhtlemisvõimalusi, peab see toimuma nii lapse kui ka kannatanu turvalisust esikohale seades.

3.2.5. Üld- ja eripreventiivsed kaalutlused lähisuhtevägivalla asjades

Pärast süü suurust mõjutavate asjaolude hindamist sõltub lõplik karistusmäär karistuse preventiivsetest kaalutlustest. Eripreventiivsetest eesmärkidest lähtuvalt on karistust mõistes võimalik arvestada ka süüdistatavat isikut. Mõjutamine toimub eelkõige läbi tema hoiakute muutmise. Nii on võimalik mõista kõige efektiivsem karistus, mis täidaks eesmärgi mõjutada isikut edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest.²¹⁰ Arvestades, et lähisuhtes toime pandud vägivald on üldjuhul korduva iseloomuga, on eripreventiivsetel kaalutlustel LSV asjades seega eriti oluline osa. Seda enam, et LSV vastu võitlemisel oli selle ennetus üks neljast Istanbuli konventsioonis sätestatud eesmärgist. Üldpreventiivsed kaalutlused kujutavad endast aga õiguskorra kaitsmise huvide arvestamist. See tähendab võimalust anda ühiskonnale selge signaal, et mingi süüteo näol on tegemist riigi poolt rangelt karistatava õigusrikkumisega.²¹¹ Kuigi üldpreventiivsete kaalutluste arvestamisel on võimalus ühiskonda teavitada, et riik

²⁰⁷ TMKo 1-20-6772 (22.12.2020) lk 7.

²⁰⁸ VMKo 1-17-9105 (04.04.2018) lk 13.

²⁰⁹ Explanatory Report. CETS No. 210. Par. 233.

²¹⁰ RKKKo 3-1-1-40-04 (13.05.2004) p 7.

²¹¹ RKKKo 3-1-1-6-17 (20.03.2017) p 18.

reageerib õigusrikkumistele, ei tohi see viia isiku süü suurust ületava karistuseni. See tähendab, et raskema karistuse mõistmist ei võimalda pelgalt asjaolu, et ühiskonnale tahetakse näidata mingisuguse teo hukkamõistmist.²¹² Seda ka juhul, kui tegemist on nii tundliku teemaga nagu LSV. Sama põhimõtte kehtib tegelikult ka eripreventiivsete kaalutluste hindamisel. Preventiivsed kaalutlused ei õigusta kunagi süü suurust ületavat karistust.²¹³

Üld- ja eripreventiivsed kaalutlused LSV asjades ei erine oluliselt muude vägivallategude eest karistuse mõistmisel arvestatavatest kaalutlustest. Eripreventiivsete kaalutluste analüüsimisel on kohtud hinnanud uute süütegude toimepanemise riski. Korduv kuritegelik käitumine on üks enim toodud argumente, mis viitab kohtute hinnangul süüdlase ükskõiksele suhtumisele võimalikesse karistustesse ja oma tegudega kaasnevatesse tagajärgedesse, mistõttu ei avalda kergemaliigilised või kergemas määras karistused isikule eripreventiivset mõju.²¹⁴ Karistuse eripreventiivsel eesmärgil on isikule mõistetud raskem karistus ka siis, kui isik ei ole tunnistanud oma süüd ega andnud märku, et kahetseb juhtunut. Selline ükskõikne suhtumine toimumusse viitab kohtute hinnangul asjaolule, et süüdlane ei ole enda jaoks teadvustanud oma teoga kaasnevaid negatiivseid tagajärgi kannatanule.²¹⁵ Samuti on kohus reageerinud karmimalt katseajal toime pandud uutesse õigusrikkumistesse. Näiteks, kui eelmise teo toimepanemise eest saadud karistus mõisteti süüdlasele kokkuleppemenetluses, näitas see kohtu hinnangul isiku suhtumist iseenda antud lubadusse riigi ees.²¹⁶ Seejuures võib vaielda, kas uue karistuse sõltumine eelmise karistuse aluseks olnud menetlusliigist on õige. Magistritöö autori hinnangul on oluline eelneva karistuse mõju puudumise fakt süüdistatava käitumisele, mitte aga varasem menetlusliik ise. Seega on magistritöö autori arvates põhjendatud varasema karistuse mõju arvesse võtmine eripreventiivsetel kaalutlustel, kuid karistamise aluseks olnud menetlusliik ei ole autori hinnangul seejuures asjassepuutuv.

Eripreventiivsed kaalutlused pole ilmtingimata mõjunud süüdistatava karistust raskendavalt. Nii on kohtud nt leidnud, et süüdistatava ja kannatanu kooselu lõppemine viitab uute sarnaste kuritegude toimepanemise minimaalsele riskile. Seda arvestades on argumenteeritud karistuse

²¹² Sootak, KarS § 56/21.

²¹³ VMKo 1-21-6328 (19.10.2021) p 13.

²¹⁴ Vt nt TMKo 1-18-5097 (05.12.2018); VMKo 1-18-10023 (04.03.2019); VMKo 1-21-6328 (19.10.2021).

²¹⁵ Vt nt VMKo 1-21-1496 (22.03.2022); TMKo 1-19-8007 (21.11.2019); TMKo 1-20-9483 (31.03.2021).

²¹⁶ VMKo 1-18-10023 (04.03.2019) p 72.

täitmisele pööramata jätmise kasuks.²¹⁷ Seega, kuigi eripreventiivseid kaalutlused on üldjuhul mõjunud süüdistatava karistust raskendavalt, on kohtupraktikast tuua ka vastupidiseid näiteid.

Võrreldes eripreventsioonidega peatutakse üldpreventsioonide analüüsimisel tunduvalt vähem. Ilmselt on põhjuseks asjaolu, et ainuüksi fakt, et LSV on ühiskonnas tõsine probleem, ei suurenda süüdlase süüd. Raskemate kriminaalkaristuste mõistmine ei ole viis selle probleemi vastu võitlemiseks.²¹⁸ Karistuse üldpreventiivsel eesmärgil võrreldes isiku süü suuruse ja eripreventiivse vajadusega karmima karistuse mõistmine ei täidaks ilmselt oma eesmärki. Tõsi, õiguskorra kaitsmise huvides pakub süüdlase ühiskonnast isoleerimine inimestele teatavat turvatunnet. Samas on nenditud, et karistuse üldpreventiivseid eesmärke silmas pidades liiga karmi karistuse mõistmine vähendab süüdlase usaldust õigussüsteemi vastu, mistõttu ei täida isiku karistamine oma eesmärki suunata teda õiguskäitlusele.²¹⁹ See aga ei tähenda, et üldpreventiivseid kaalutlusi poleks üldse analüüsitud. Karistuse üldpreventiivset eesmärki silmas pidades on kohus nt leidnud, et vaatamata kaitsja taotlusele ei ole karistuse mõistmine alla alamäära võimalik, kui isik ründab kannatanut (elukaaslast) ja jätab ta seejärel vaatamata kannatanu palvetele abita. Väiksema karistuse mõistmine oleks kohtu hinnangul olnud signaal ühiskonnale, et apaatne suhtumine isiku elu ja tervisesse on aktsepteeritav.²²⁰ Samamoodi on üldpreventiivsete kaalutluste abil võimalik anda ühiskonnale signaal, et omavaheliste erimeelsuste lahendamiseks on muid viise kui vägivalda kasutamine.²²¹ Seega isegi, kui kohtud on eraldi toonitanud, et üldpreventiivsed kaalutlused ei tohi viia süü suurusest raskema karistuseni, on see kohtu võimalus avalikult rõhutada, et LSV on Eestis probleem ja karistuse mõistmisega saata avalikkusele sõnum, et igasugune vägivald lähisuhtes ei ole lubatud.²²² Süüdistatava karistuse üldpreventiivse mõju olulisusele eriti LSV asjades viitab seadusandja tegevus LSV valdkonna järjest enam konkretiseerimisel ja süüdlase vastutusele võtmise regulatsiooni ajas karmistamisel. Seejuures on rõhutatud, et lähisuhtes toime pandud vägivallast on saanud Eestis kriminaalpoliitiliselt üks tähtsamaid probleeme.²²³ Seega on üldpreventiivsete kaalutluste mõju isiku karistusele küll väiksem, kuid mitte ilmtingimata olematu. Üldpreventiivseid kaalutlusi hinnates on kohtul võimalik rõhutada LSV probleemi tõsidust ja anda märku, et lähisuhtes toime pandud vägivalda ei suhtuta kergekäeliselt.

²¹⁷ TMKo 1-20-6772 (22.12.2020); TMKo 1-22-297 (21.04.2022).

²¹⁸ TMKo 1-20-6772 (22.12.2020) p 27; TMKo 1-22-297 (21.04.2022) p 47.

²¹⁹ TMKo 1-18-5097 (05.12.2018) lk 9.

²²⁰ TMKo 1-18-5097 (05.12.2018) lk 10.

²²¹ TMKo 1-19-8007 (21.11.2019) lk 9.

²²² VMKo 1-21-1496 (22.03.2022) lk 19; TMKo 1-19-979 (17.06.2019).

²²³ VMKo 1-18-10023 (04.03.2019) p 76.

KOKKUVÕTE

Kuigi teadlikkus LSV-st kui tõsisest ja ühiskonnas laialt levinud probleemist on järjest enam kasvanud, on tegemist endiselt väga aktuaalse probleemiga, mille vastu võitlemine vajab mh seadusandja tähelepanu. Istanbuli konventsioon on magistritöö kirjutamise hetkeks olnud Eestis jõus enam kui viis aastat. Konventsioonist tulenevate kohustuste täitmiseks on KarS-is tehtud hulgaliselt põhimõttelisi muudatusi ja täiendusi, kuid ka viis aastat hiljem leidub probleemkohti, millega seadusandja peab veel tegelema.

Magistritöö eesmärk oli teada saada, millistest parameetritest sõltub LSV asjades karistuse määr. See nõudis esmalt välja selgitamist, mida Istanbuli konventsiooni artikkel 46 karistuse mõistmisel arvessevõetavateks asjaoludeks peab ning kas artiklis sätestatud karistust raskendavate asjaolude loetelu on Eesti õigussesse korrektselt üle võetud. Kuigi selgus, et suur osa artiklis 46 loetletud asjaoludest on sätestatud kas KarS §-s 58 või konventsioonis käsitletavate süütegude kvalifitseeritud koosseisuna, on mitmed artikkel 46 loetellu kuuluvad punktid korrektselt meie õigussesse üle võtmata jäetud. Vaatamata sellele, et KarS § 56 lg 1 alusel on kohtul võimalik ka seaduses sõnaselgelt sätestamata asjaolusid süü suuruse hindamisel arvesse võtta, näitab kohtute praktika, et sellisel juhul on nende asjaoludega arvestamine ebareeglipärasem. Seda enam, et isegi seaduses sõnaselgelt kirjas olevad karistust mõjutavad asjaolud on analüüsitud kohtupraktika hulgas aeg-ajalt tähelepanuta jäänud.

KarS § 58 loetelust on täielikult välja jäetud süütegude toimepanemine korduvalt ning relva kaasamisega. Vaatamata sellele on vähemalt korduvat vägivallatsemist karistuse mõistmisel üldjuhul arvestatud. Erinevalt relvaga toime pandud süütegudest sätestab KarS korduvuse paljude kuritegude kvalifitseeritud koosseisuna. Seejuures on märgata, et korduvuse kvalifitseeritud koosseisu puudumisel seda nii reeglipäraselt karistuse mõistmisel ei arvestata. Eriti terav on probleem vaimset vägivalda kriminaliseeriva KarS § 120 puhul, mis on üks enim lähisuhtes toime pandud kuritegudest. Arvestades, et just korduvus on üks LSV-d tihti iseloomustavatest tunnustest, tuleb see sätestada kõikide konventsioonis käsitletavate süütegude kvalifitseeritud koosseisuna. Samamoodi tuleb relva kasutamise või ähvardusel toime pandud teod sätestada konventsioonis ette nähtud süütegude kvalifitseeritud koosseisuna või viia sisse KarS § 58 karistust raskendavate asjaolude loetellu. Nimetatud täiendused on vajalikud konventsioonist tulenevate kohustuste ja eesmärkide täitmiseks.

Enamus konventsioonis sätestatud karistust raskendavad asjaolud on Eesti õigusesse üle võetud vaid osaliselt. Alaealiste kaitseks on oluline viia KarS § 58 p 3 alt 1 ja p 12 konventsiooniga kooskõlla, et need hõlmaks süüteo toimepanemise kõikide alla 18-aastaste isikute suhtes. Kehtiv KarS-i regulatsioon nii laiaulatuslikku kaitset alaealistele ette ei näe. Lisaks on Eesti õiguses vaid osade konventsioonis käsitletavate süütegude kvalifitseeritud koosseisuna sätestatud konventsioonis karistust raskendava asjaoluna nimetatud äärmusliku vägivalla kasutamine. Kuigi tarvitatud vägivalla iseloom ja sellest tekkinud tagajärje raskus on KarS § 56 lg 1 alusel süü suuruse hindamisel arvessevõetavad asjaolud, tuleb raskendav asjaolu KarS-is vähemalt konventsiooni kuritegude kvalifitseeritud koosseisuna ka sõnaselgelt sätestada. Viimaseks ei paku kehtiv KarS võrreldes konventsiooniga nii laiahaardelist kaitset juhuks, kui süütegu pandi toime isiku poolt, kes kuritarvitas oma võimu või isiku vastu, kes oli asetatud haavatavasse seisundisse. Artiklis 46 sätestatud asjaolude osalisest ülevõtmisest konventsioonist tulenevate kohustuste täitmiseks ei piisa. LSV eripärade arvesse võtmine käibki suuresti karistust raskendavate asjaolude loetelu kaudu. Arvestades, et teadlikkuse kasvuga LSV-st õpivad inimesed selle eri vorme järjest enam märkama, on oluline kõikide konventsioonis sätestatud raskendavate asjaolude korrektne sisseviimine KarS-i, et neid oleks võimalik arvesse võtta ka järjest nüansirohkemaks muutuvate LSV juhtumite korral.

Kuigi karistust kergendavaid asjaolusid Istanbuli konventsioon ette ei näe, sätestab KarS § 57 lg 1 nimekirja asjaoludest, mida kohtud karistuse mõistmisel peavad arvestama. Karistuse mõistmisel võeti neist enim arvesse puhtsüdamlikku kahetsust KarS § 57 lg 1 p 3 alt 2 ja kannatanuga leppimist KarS § 57 lg 1 p 9 alusel. Seda isegi olukordades, kus punktide kohaldamise eeldused ei olnud tegelikult täidetud. Probleem kerkis eriti teravalt esile leppimise jaatamisel, kui kannatanupoolne soov leppida ei olnud tõenäoliselt siiras, vaid tingitud hirmust oma edasise toimetuleku osas. Süüdlasele mõistetava karistuse põhjendamatu kergendamine ei aita kaasa Istanbuli konventsioonis sätestatud eesmärkide saavutamisele.

Tulenevalt töö eesmärgist oli oluline ka välja selgitada, mida kohtud karistuse mõistmisel lisaks karistust raskendavatele ja kergendavatele asjaoludele KarS § 56 lg 1 alusel süü suuruse hindamisel veel arvesse võtavad ja kuidas mõjutavad vägivallatseja karistust LSV asjadele tüüpilised tegurid. Lähisuhtes tarvitav vägivald on tihti reaktsioon pooltevahelistele erimeelsustele ja solvangutele, mistõttu on kohtud hinnanud kannatanu rolli vägivalla vallandumises. Kuigi vahel on tõepoolest põhjendatud arvestada kannatanu kuriteoelset käitumist süüd vähendava asjaoluna, on süüdistatavate eneseõigustamine kohtute hinnangul

sageli hoopis märk sellest, et isik ei ole aru saanud oma teo hukkamõistetavusest ega vägivallaga kannatanule tekitatud tagajärgedest. Samamoodi on üldjuhul edutud süüdistatavate püüded kergendada oma vastutust väitega, et nad olid teo toimepanemise hetkel alkoholijoobes. Valdav osa LSV kuritegudest pandi toime alkoholijoobes olles. Kuna just eestlaste alkoholilembus on üks LSV-d soodustatavatest teguritest, tuleb sama joont hoida ka edaspidi.

LSV asjades tihti esineva armukadeduse arvestamine karistust raskendava asjaoluna on tänase kohtupraktika kohaselt selgelt erandlik. Küll aga on võimalik, et süüdistatava käitumine armukadedusest mõjutab tema karistust etteheidetava teo kvalifitseerimise kaudu. Nii on mh armukadeduse tuvastamise tõttu jaatatud lähisuhte olemasolu ja vägivallatseja tegu kvalifitseeritud KarS § 121 lg 1 asemel kuni viis korda raskema karistuse sätestava KarS § 121 lg 2 p 2 järgi. Samamoodi on armukadedust arvesse võetud süüdistatava edasise käitumise prognoosimisel, mis avaldab otsest mõju süüdistatava karistuse eripreventiivsete kaalutluste hindamisele ja karistuse kandmise viisi valimisele.

Kuna süüdlasele mõistetav karistus mõjutab suuremal või vähemal määral ka tema perekonnaliikmeid, on kohtud võimalusel ka neile tekkivate tagajärgedega arvestanud. Süüdlasele karistust mõistes on oluline võtta arvesse kannatanu ja laste edasist toimetulekut. Nii on karistuse mõistmisel arvestatud nt süüdistatava võimalust täita jätkuvalt oma ülalpidamiskohustust. Samamoodi on kohtud karistuse mõistmisel arvesse võtnud võimalust arendada vägivallatseja vanemlikke oskusi ning soovi normaliseerida suhteid ja püsida kontaktis oma lastega. Seejuures on aga oluline silmas pidada, et igasugune kontakti säilimise võimaldamine ei tohi toimuda kannatanu ja laste turvalisuse arvelt. Kui kohtu hinnangul on karistuse mõistmisel võimalik arvesse võtta ka lapse ja tema vanema edasisi suhtlemisvõimalusi, peab see toimuma nii lapse kui ka kannatanu turvalisust esikohale seades.

Pole kahtlustki, et Istanbuli konventsiooni jõustumisega on tehtud oluline samm LSV vastu võitlemisel Eestis. Teadlikkuse kasvu LSV-st on märgata juba täna. Siiski ei ole võimalik veel väita, et Eesti on täitnud oma Istanbuli konventsioonist tulenevad kohustused. Kuigi LSV on laiahaardeline probleem, mida ei lahenda vaid vägivallatsejatele karistuse mõistmine, vajab LSV vastu võitlemine ka edaspidi mh seadusandja ja kohtute tähelepanu.

IMPOSITION OF PUNISHMENT IN CASES OF DOMESTIC VIOLENCE, ANALYSIS OF ESTONIAN CASE LAW

Abstract

Protecting individuals from all forms of violence is one of the fundamental obligations of international law. The first comprehensive piece of legislation specifically addressing domestic violence is the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, drawn up in Istanbul on 11.05.2011 (the Istanbul Convention). The Republic of Estonia ratified the Istanbul Convention on 20 September 2017 and it entered into force on 1 February 2018. Articles 33-40 of the Convention list the acts of violence that must be criminalised in a State Party to the Convention. At the same time, the imposition of punishment for these acts is left to the discretion of each country. Article 45 of the Convention merely requires that the offences established in accordance with this Convention are punishable by effective, proportionate and dissuasive sanctions, taking into account their seriousness. Thus, it is not prescribed to the States Parties which type and scope of punishment is to be imposed on a person for the commission of an offence specified in the Convention. In particular, however, the term of the punishment is affected by Article 46 of the Convention, which provides for a list of aggravating circumstances. The circumstances referred to in this Article must be able to be taken into account by judges when imposing punishments for offences provided for in this Convention. It does not matter whether, like the Convention, these circumstances are included in the list of aggravating circumstances (in Estonian law § 58 of the Penal Code) or are set out separately in the composition of all offences.

The aim of the Master's thesis was to find out on which parameters the term of punishment in domestic violence cases depends. The author of the thesis wished to find out which circumstances influence the degree of guilt of the perpetrator and the term of punishment in cases of domestic violence. As the Istanbul Convention is specifically aimed at domestic violence, its list of aggravating circumstances is also based on the characteristics specific to cases of domestic violence. Consequently, taking into account the specifics of domestic violence when assessing the degree of a person's guilt and imposing them punishment requires, among other things, that the regulation of the Penal Code is in line with the provisions of the Convention. Therefore, in the context of the formation of the level of the penalty and the fulfilment of the obligations under the Convention, it was first important to examine whether the list in Article 46 had been correctly transposed into Estonian law. The hypothesis of the

author of the work was that although the convention entered into force in Estonia more than five years ago, not all aggravating circumstances of the punishment provided for in Article 46 have been correctly transposed into the Penal Code to this day. Secondly, based on the aim of the thesis, it was important to examine whether the circumstances set out in Article 46 have actually been taken into account in Estonian case law. Since the court can also take into account other factors influencing the degree of guilt when imposing a punishment under subsection 1 of § 56 of the Penal Code, it was necessary to examine what other factors, in addition to those provided for in the Convention, the courts consider relevant when imposing a punishment in cases of domestic violence and how the factors specific to cases of domestic violence influence the punishment imposed on the person.

The work is divided into three parts. The introductory chapter deals with the course of criminalising domestic violence in the Republic of Estonia. As a result of the comparison of different versions of the Penal Code, a brief overview of the most important amendments and additions to the Penal Code in the fight against domestic violence is given. The second chapter of the thesis is written using a comparative method and deals with the question of whether Article 46 of the Istanbul Convention has been correctly transposed into Estonian law. The chapter lists, one by one, all the aggravating circumstances listed in the Convention and analyses whether these circumstances are provided for in the list of aggravating circumstances in § 58 of the Penal Code or are set out in the composition of Convention offences. The last chapter is written by analysing the empirical material. The chapter gives an overview of whether the aggravating circumstances listed in the Convention are taken into account in actual court practice and which other circumstances in cases of domestic violence still determine the term of the punishment to be imposed on a person. In order to write the chapter, the author of the work examined the Viru and Tartu County Court decisions on domestic violence criminal cases made since the entry into force of the Istanbul Convention. The results of the analysis of more than 200 court decisions are reflected in the thesis.

When comparing Article 46 of the Istanbul Convention with the regulation of the Penal Code, it became clear that several aggravating circumstances stipulated in the article have not been correctly transposed into the Penal Code. The only clauses that have been properly transposed into Estonian law are Article 46 (e) (the offence was committed by two or more people acting together) and (h) (the offence resulted in severe physical or psychological harm for the victim). On the other hand, Article 46 (g) (the offence was committed with the use or threat of a weapon)

has not been fully transposed. The remaining six aggravating circumstances have been only partially introduced into the Penal Code. Although it is possible for the court to take into account a circumstance not expressly provided for in the law on the basis of subsection 1 of § 56 of the Penal Code, it is important to correctly incorporate all aggravating circumstances provided for in the Convention into the Penal Code in order to fulfil the obligations arising from the Convention.

Article 46 (a) of the Convention establishes as an aggravating circumstance the commission of an offence against a former or current spouse or partner as recognised by internal law, by a member of the family, a person cohabiting with the victim or a person having abused their authority. Of the three alternative groups of persons, the commission of an offence by a person who has abused their power has not been correctly transposed into the Penal Code. In Estonian law, an aggravating circumstance exists only if the victim was in a service or financially dependent relationship or in a family relationship with the offender (clause 4 of § 58 of the Penal Code). Since, according to the clause of the Convention, any abuse of power is an aggravating circumstance, any abuse of power outside an employment, financially dependent or family relationship must also be considered an aggravating circumstance in the Penal Code.

Article 46 (b) of the Convention provides for a second aggravating circumstance where the same or related offences are committed repeatedly. Although the list of § 58 of the Penal Code does not prescribe repetitive punishment as an aggravating circumstance, it is often provided in qualified constituent elements of offences. On the other hand, no provision is made for this in the constituent elements of offences which, according to the statistics of the Ministry of Justice, are primarily or often committed in close relationship (§ 120 and § 157³ of the Penal Code). However, on the basis of the case-law analysed, it can be found that, even if there is no such qualified composition, repetition is generally a factor taken into account in the imposition of punishment. However, in this case, the consideration of repetition may not be carried out as regularly. The problem is particularly acute in the case of § 120 of the Penal Code, which criminalises mental violence. Given that the repetition of violence is one of the most characteristic features of domestic violence, it is essential to provide for repetition as a qualified offence in all the offences covered by the Convention.

According to Article 46 (c) of the Istanbul Convention, an aggravating circumstance is the commission of an offence against a person who was put in a vulnerable position by particular

circumstances. An illustrative list of vulnerable persons is listed in the explanatory report to the Convention. The list includes people who, because of their situation, are less likely to be able to defend themselves against the perpetrator or to take the necessary steps to bring the perpetrator to justice. In Estonian law, the persons named in the list are partially covered by clause 3 of § 58 of the Penal Code. However, the vast majority of the persons mentioned in the illustrative list fall outside the scope of the provision. Although, in certain situations, vulnerable persons within the meaning of the Convention may be considered as persons in a helpless situation within the meaning of clause 3 of § 58 of the Penal Code, it is clear that the current Penal Code does not offer the same level of protection as the Convention and is not sufficient to fulfil the obligations under the Convention. At least in the constituent elements of the offences covered by the Convention, a more severe punishment must be provided for in the event that the offence was committed against a person made vulnerable by particular circumstances.

The fourth aggravating circumstance under Article 46 (d) of the Convention is the commission of an offence against or in the presence of a child. The commission of an offence against the person in the presence of a minor is provided for as an aggravating circumstance in clause 13 of § 58 of the Penal Code. However, there may be a problem with aggravating the punishment for an offence committed against a minor. Clause 12 of § 58 of the Penal Code prescribes a more severe punishment for committing an offence against a minor only by abusing power or trust. However, the Convention requires that the aggravating circumstance is any offence committed against a child. In part, the situation is saved by clause 3 of § 58 of the Penal Code, which lists, among other things, the commission of an offence against a child as an aggravating circumstance, irrespective of the manner in which the offence was committed, but only in the case of offences committed against persons under 12 years of age. As the Convention defines children as persons under the age of 18, the current Penal Code is not sufficient to fulfil the obligations under the Convention. The aggravating circumstance must be commission of an offence against of a child of any age.

Article 46 (f) of the Istanbul Convention considers as an aggravating circumstance when the offence was preceded or accompanied by extreme violence. The clause refers to particularly intensive acts of violence which present a risk to the life of the victim. In the Penal Code, endangering life is provided for in several criminal offences. In certain situations, clause 2 of § 58 of the Penal Code may also apply as an aggravating circumstance, according to which a

person must be punished to a more severe punishment if the act was committed with particular cruelty. In other cases, the court may take into account the consequence mentioned in the clause of the Convention only on the basis of subsection 1 of § 56 of the Penal Code. Although, on the basis of the analysed case-law, it can be stated that the nature of the violence used in the commission of the offence and the consequences for the victim of the commission of the offence are indeed taken into account when imposing the punishment under subsection 1 of § 56 of the Penal Code, the Convention requires a more concrete transposition into national law of the aggravating circumstances set out in Article 46. The mere possibility of taking into account a fact provided for in the Convention within the framework of general § 56 of the Penal Code is not sufficient to fulfil the obligations under the Convention.

The last aggravating circumstance under Article 46 (i) of the Istanbul Convention is the commission of the offence by a person previously convicted of similar offences. The clause is similar to Article 46 (b), which provides for the repeated commission of an act as an aggravating circumstance for a punishment. In a situation where the same offender has previously been prosecuted for an offence of a similar nature, clause (i) must be applied instead of clause (b) as an aggravating circumstance. However, similarly to Article 46 (b), Article 46 (i) has not been correctly transposed into Estonian law. Only two of the offences in the Penal Code provide for the possibility of imposing a particularly severe punishment in a situation where a person has previously been convicted of the same or a similar offence. In addition, it should be borne in mind that the Convention regards legal and factual recidivism as separate aggravating circumstances. Thus, the regulation of Estonia, where both factual and legal recidivism are dealt with together, is not in accordance with the Convention, i.e. taking into account the circumstances aggravating the punishment of both conventions through one qualified composition covering them together. In order to fulfil their obligations under the Convention, a distinction must be made between factual and legal recidivism and separate account must be taken when imposing punishments for offences covered by the Convention.

Although the Istanbul Convention does not provide for mitigating circumstances, subsection 1 of 57 of the Penal Code sets out a list of circumstances that courts must take into account when imposing punishment. In the cases of domestic violence analysed, the most common factors taken into account were sincere remorse under clause 3 of subsection 1 of § 57 and conciliation with the victim under clause 9 of subsection 1 of § 57 of the Penal Code. This was the case even in situations where the prerequisites for the application of the clauses were not actually

met. The problem was particularly acute in the case of conciliation, where the victim's willingness to reconcile was likely to have been motivated by fears about their future livelihood. Unjustified mitigation of the punishment imposed on the offender does not contribute to the objectives of the Istanbul Convention. In the case of mitigation, it must be ensured that the prerequisites for the application of a mitigating circumstance are indeed met. If the court establishes that the victim's attempts to mitigate the responsibility of the accused are in fact motivated by fear of the perpetrator, shame or economic dependence on the accused, the mitigating circumstance must not be applied.

Leaving aside the factors listed in the Penal Code and the Convention that affect the punishment, the courts have analysed other factors specific to cases of domestic violence when imposing the punishment. Domestic violence is often a reaction to disagreements and insults between parties, which is why courts have also assessed the role of the victim in triggering the violence. Although sometimes it is indeed justified to take into account the pre-criminal conduct of the victim as a factor reducing the guilt of the accused, in the opinion of the courts, the self-justification of the accused is more often a sign that the person has not understood the reprehensibility of their act and has not realised the consequences of the crime for themselves. Similarly, attempts by the accused to mitigate their responsibility by claiming that they were under the influence of alcohol at the time of the offence have generally not been successful. The fact that the offence was committed while intoxicated is generally not relevant. The vast majority of domestic violence crimes in Estonia are committed while under the influence of alcohol. As alcohol abuse among Estonians is one of the contributing factors to domestic violence, it is justified not to mitigate a person's punishment for an offence committed while under the influence of alcohol.

Although domestic violence often originates from jealousy on the part of the accused, the inclusion of jealousy as an aggravating circumstance under clause 2 of § 58 of the Penal Code is clearly exceptional in court practice. At the same time, it is possible that the accused person's jealousy may aggravate their punishment through the qualification of the offence. Thus, among other things, due to the establishment of jealousy, the existence of a close relationship have been confirmed and the act of a violent person have been qualified in accordance with clause 2 of subsection of 121 of the Penal Code, which provides for up to five times more severe punishment than subsection 1 of § 121 of the Penal Code. Similarly, jealousy is taken into account in predicting the future behaviour of the accused. This, in turn, has a direct impact on

the assessment of the preventive considerations of the punishment. Therefore, even if jealousy is not taken into account as an aggravating circumstance for the perpetrator's guilt, it may still ultimately aggravate the punishment of the accused.

As the punishment imposed to the offender also affects, to a greater or lesser extent, the members of his or her family, the courts have, where possible, also taken into account the consequences for them. For example, the accused person's future ability to meet the maintenance obligations of their children has been taken into account. It has been specifically stressed in case-law that the punishment of the perpetrator must not aggravate the situation of the victim and their children, who have already survived a great deal. For this reason, the courts have not enforced both the financial penalty and the imprisonment, in order to ensure that the accused person would have the possibility of earning the necessary income to meet the maintenance obligation in the event of further law-abiding behaviour. Similarly, when imposing punishment, the courts have taken into account the possibility of developing the parental skills of the perpetrator and the desire to normalize relationships and stay in contact with their children. For example, the court has interpreted the daughter's refusal to testify against her father in court as a potential bond between father and child that a longer prison sentence would not allow them to develop among themselves. According to the case-law, it is important for a child's mental development that they remain close to both parents. However, it is important to bear in mind that any enabling of contact must not be at the expense of the safety of the victim and the children. If, in the court's judgement, it is also possible to take into account the child's and their parent's future opportunities for contact when sentencing, this must be done with the safety of both the child and the victim as a priority.

There is no doubt that with the entry into force of the Istanbul Convention, an important step has been taken in combating domestic violence in Estonia. Although the Convention entered into force in Estonia five years ago, it cannot yet be said that Estonia has fulfilled its obligations under the Convention. The only article of the Convention that determines the term of punishment has been only partially transposed into the Penal Code. Considering that with the growing awareness of domestic violence, people are increasingly learning to recognise its different forms, it is important to correctly introduce all the aggravating circumstances set out in the Convention into the Penal Code, so that they can also be taken into account in increasingly nuanced cases of domestic violence. Combating domestic violence will continue to require the attention of the legislator and the courts, among other things.

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus:

1. Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. Council of Europe Treaty Series - No. 197. Publication Date 16.05.2005. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/16800d3812> (28.03.2023).
2. Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Council of Europe Treaty Series - No. 210. Publication Date 11.05.2011. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/ic-and-explanatory-report/16808d24c6> (22.02.2023).
3. Erb, V., Schäfer, J. Schneider. Münchener Kommentar zum StGB. 4. Auflage 2021. Arvutivõrgus: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMuekoStGB%2Fcont%2FMuekoStGB%2Ehtm> (06.02.2023).
4. Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence. GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Estonia. GREVIO/Inf(2022)32. Publication Date 17.11.2022. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-32-engfinalreportonestoniapublication/1680a8fcc2> (10.12.2022).
5. Justiitsministeerium. Kuritegevus ja selle ennetus. Kuritegevuse statistika. Kuritegevus Eestis. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/kuritegevuse-statistika> (25.03.2023).
6. McQuigg, R. J. A. The Istanbul Convention, Domestic Violence and Human Rights. Routledge Research in Human Rights Law. Routledge: London 2017. Arvutivõrgus: https://www.routledge.com/The-Istanbul-Convention-Domestic-Violence-and-humanrights/McQuigg/p/book/9781138953673?_gl=1*5gt0vr*_ga*MjA0MzcwNDE1NS4xNjc5ODIzMzEx*_ga_0HYE8YG0M6*MTY3OTkwMjA0Ny4yLjEuMTY3OTkwMjk1MS4wLjAuMA (27.03.2023).
7. Madise, Ü. (toim) jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 5. vlj. Tartu: sihtasutus Iuridicum 2020.
8. Kahu, K. Ahistava jälitamise kriminaliseerimine Eestis – kuriteokoosseisu erakordsusest ja sellega seotud probleemast. Õiguskeel 2018/2. Lk 2.

9. Karistusseadustiku ja perekonnaseaduse muutmise seaduse (seksuaalse enesemääramise ja abiellumise eapiiri muutmise) eelnõu seletuskiri. XIV Riigikogu koosseis 478 SE. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/0f69b549-adb9-4c68-8e21-60c51aa02912/Karistusseadustiku+ja+perekonnaseaduse+muutmise+seadus+%28seksuaalse++enesem%C3%A4%C3%A4ramise+ja+abiellumise+eapiiri+muutmise%29> (20.01.2023).
10. Karistusseadustiku ja välismaalaste seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. XIII Riigikogu koosseis 385 SE. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f9a7291c-8c46-4ad8-a740-4e1c55c83964/Karistusseadustiku%20ja%20v%C3%A4lismaalaste%20seaduse%20muutmise%20seadus> (20.01.2023).
11. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Riigikogu XII koosseis 469 SE. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/a8261a8f-3708-45bf-bafc-2234bbbf3aa2/Karistusseadustiku+muutmise+ja+sellega+seonduvalt+teiste+seaduste+muutmise+seadus> (05.12.2022).
12. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. XII Riigikogu koosseis 565 SE. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3e5c7425-227c-4666-abe7-5563d84a7b15/Karistusseadustiku+muutmise+ja+sellega+seonduvalt+teiste+seaduste+muutmise+seadus> (19.01.2023).
13. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. XII Riigikogu koosseis 554 SE. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku+muutmise+ja+sellega+seonduvalt+teiste+seaduste+muutmise+seadus> (19.01.2023).
14. Kaugia, S. Kuidas suhtuvad Eesti elanikud ja kohtunikud lähisuhtevägivalda. – Riigikogu Toimetised 42/2020.
15. Kuritegevus Eestis 2022. Perevägivald ja ahistamine. Justiitsministeerium 2023. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/perevagivald-ja-ahistamine/> (25.03.2023).

16. Lähisuhtevägivalla ennetamise tegevuskava aastateks 2019–2023. Arvutivõrgus: <https://www.siseministerium.ee/siseturvalisus-ja-sisejulgeolek/turvaline-elukeskkond/vagivalla-ennetamine> (23.01.2023).
17. Psühhoaktiivsete ainete tarvitamisest tingitud psüühika- ja käitumishäired. F1x.0 Äge intoksikatsioon. Tartu Ülikooli Kliinikum. Arvutivõrgus: <https://valisveeb.kliinikum.ee/psyhhaatriakliinik/lisad/ravi/RHK/F1.htm> (14.01.2023).
18. Rahvusvaheline haiguste ja nendega seotud terviseprobleemide statistiline klassifikatsioon. 10. versioon. 1992. Arvutivõrgus: <https://rhk.sm.ee/> (14.01.2023).
19. Randma, P. Afekt kui hingelise erutuse seisund ja ajutine raske psüühikahäire. – Juridica V/2005.
20. Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2018.
21. Sootak, J. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas. Läbivad muudatused eriosa sätete kohaldamiseks. – Juridica VIII/2014.
22. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.
23. Sõnaveeb. Eesti Keele Instituut. Arvutivõrgus: <https://sonaveeb.ee/> (04.03.2023).
24. UN Committee Against Torture. General Comment No. 2: Implementation of Article 2 by States Parties. CAT/C/GC/2. Publication Date 24.01.2008. Arvutivõrgus: <https://www.refworld.org/docid/47ac78ce2.html> (17.02.2023).
25. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General Comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12 of the Covenant). E/C.12/2000/4. Publication Date 11.08.2000. Arvutivõrgus: <https://www.refworld.org/docid/4538838d0.html> (17.02.2023).
26. UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. General Recommendation No. 19: Violence against women. Publication Date 1992. Arvutivõrgus: <https://www.refworld.org/docid/52d920c54.html> (17.02.2023).
27. Vägivallaennetuse kokkulepe aastateks 2021-2025. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/perevagivald> (23.01.2023).
28. Ülviste, A. Lähisuhtevägivallakuritegudes läbiviidud kriminaalmenetluste analüüs. Riigiprokuratuur 2018. Arvutivõrgus: <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/sites/default/files/inline-files/LSV%20anal%C3%BC%C3%BCs%202018.pdf> (18.01.2023).

Kasutatud õigusaktid:

29. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/36/EL, 5. aprill 2011, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset ja millega asendatakse nõukogu raamotsus 2002/629/JSK. – ELT L 101.
30. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/93/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK. – ELT L 335.
31. Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II, 23.12.2014, 2.
32. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.
33. Karistusseadustik. – RT I, 06.08.2022, 27.
34. Kriminaalkoodeks. – RT 1992, 20, 288.
35. Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta. – RT II 1995, 5, 31.
36. Korrakaitseseadus. – RT I, 06.08.2022, 16.
37. Lastekaitseseadus. – RT I, 10.11.2022, 7.
38. Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt. – RT II 1993, 10, 13.
39. Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II, 26.09.2017, 2.
40. Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsioon. – RT II 2006, 26.
41. Relvaseadus. – RT I, 14.03.2023, 41.
42. Strafgesetzbuch. Stand: 04.12.2022. Bundesministeriums der Justiz. Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (31.03.2023).
43. Tervisekahjustuse kohtuarstliku tuvastamise kord. VVm (13.08.2002) nr 266. – RT I, 29.12.2014, 12.
44. Ühinenud Rahvaste Organisatsioon. Inimõiguste ülddeklaratsioon. 10.12.1948.

Kasutatud kohtupraktika:

Riigikohtu lahendid

45. RKKKm 3-1-1-61-15 (26.06.2015).
46. RKKKo 3-1-1-23-96 (20.02.1996).
47. RKKKo 3-1-1-109-01 (15.11.2001).
48. RKKKo 3-1-1-79-03 (19.06.2003).

49. RKKKo 3-1-1-40-04 (13.05.2004).
50. RKKKo 3-1-1-86-04 (07.10.2004).
51. RKKKo 3-1-1-112-04 (03.12.2004).
52. RKKKo 3-1-1-14-07 (16.05.2007).
53. RKKKo 3-1-1-24-07 (18.06.2007).
54. RKKKo 3-1-1-25-07 (15.10.2007).
55. RKKKo 3-1-1-22-09 (01.04.2009).
56. RKKKo 3-1-1-109-10 (18.02.2011).
57. RKKKo 3-1-1-61-11 (26.08.2011).
58. RKKKo 3-1-1-59-11 (21.10.2011).
59. RKKKo 3-1-1-76-12 (12.10.2012).
60. RKKKo 3-1-1-10-13 (08.04.2013).
61. RKKKo 3-1-1-58-13 (17.06.2013).
62. RKKKo 3-1-1-1-15 (19.02.2015).
63. RKKKo 3-1-1-10-15 (16.03.2015)
64. RKKKo 3-1-1-46-15 (02.06.2015).
65. RKKKo 3-1-1-44-16 (06.06.2016).
66. RKKKo 3-1-1-72-16 (29.09.2016).
67. RKKKo 3-1-1-70-16 (20.10.2016).
68. RKKKo 3-1-1-6-17 (20.03.2017).
69. RKKKo 1-15-10119/80 (09.11.2017).
70. RKKKo 1-17-105 (05.06.2018).
71. RKKKo 1-19-5146/52 (14.05.2020).
72. RKKKo 1-18-10214 (01.07.2021).
73. RKKKo 1-20-6745 (20.06.2022).

Ringkonnakohtu lahendid

74. TlnRnKo 1-12-11139 (15.04.2013).
75. TlnRnKo 1-13-10515 (28.08.2014).
76. TlnRnKo 1-15-10119 (15.12.2017).
77. TlnRnKo 1-18-3231(28.01.2020).
78. TlnRnKo 1-20-2318 (30.09.2020).
79. TlnRnKo 1-21-1494 (23.11.2021).
80. TrtRnKm 1-19-8345 (06.01.2020).

81. TrtRnKm 1-19-2219 (25.05.2020).
82. TrtRnKo 1-17-5675 (06.02.2018).
83. TrtRnKo 1-17-7342 (12.06.2018).
84. TrtRnK 1-18-8968 (02.04.2019).
85. TrtRnKo 1-19-2639 (22.01.2020).
86. TrtRnKo 1-19-9270 (08.05.2020)
87. TrtRnKo 1-19-47 (26.11.2020).
88. TrtRnKo 1-19-8007 (10.12.2020).
89. TrtRnKo 1-20-8166 (01.03.2022).
90. TrtRnKo 1-22-4571 (26.01.2023).

Maakohtu lahendid

91. HMKo 1-09-21700 (04.06.2010).
92. HMKo 1-11-3507 (08.04.2011).
93. HMKo 1-13-10515 (12.02.2014).
94. HMKo 1-16-46 (04.04.2016).
95. HMKo 1-15-10119 (26.07.2016).
96. HMKo 1-18-950 (16.04.2018).
97. HMKo 1-20-2318 (25.05.2020).
98. PMKo 1-20-3306 (31.03.2021).
99. TMKo 1-18-5097 (05.12.2018).
100. TMKo 1-18-6451 (19.02.2019).
101. TMKo 1-18-8968 (27.02.2019).
102. TMKo 1-19-979 (17.06.2019).
103. TMKo 1-19-2639 (04.10.2019).
104. TMKo 1-19-6876 (09.10.2019).
105. TMKo 1-19-8007 (21.11.2019).
106. TMKo 1-20-765 (03.03.2020).
107. TMKo 1-20-2071 (20.05.2020).
108. TMKo 1-19-6878 (18.06.2020).
109. TMKo 1-18-9040 (26.06.2020).
110. TMKo 1-20-7541 (17.12.2020).
111. TMKo 1-20-2167 (18.12.2020).
112. TMKo 1-20-6772 (22.12.2020).

113. TMKo 1-20-536 (13.01.2021).
114. TMKo 1-20-9483 (31.03.2021).
115. TMKo 1-21-5838 (29.10.2021).
116. TMKo 1-21-7910 (07.01.2022).
117. TMKo 1-21-2690 (09.02.2022).
118. TMKo 1-21-366 (06.04.2022).
119. TMKo 1-22-297 (21.04.2022).
120. TMKo 1-22-2412 (29.04.2022).
121. TMKo 1-21-8728 (17.05.2022).
122. TMKo 1-22-882 (21.07.2022).
123. VMKm 1-17-1485 (21.10.2019).
124. VMKm 1-19-2219 (15.04.2020).
125. VMKo 1-17-9105 (04.04.2018).
126. VMKo 1-17-7342 (05.04.2018).
127. VMKo 1-17-10846 (11.04.2018).
128. VMKo 1-17-9297 (17.04.2018).
129. VMKo 1-18-2533 (02.07.2018).
130. VMKo 1-18-5725 (29.08.2018).
131. VMKo 1-18-3063 (04.09.2018)
132. VMKo 1-18-6552 (11.09.2018).
133. VMKo 1-17-6854 (29.10.2018).
134. VMKo 1-18-9926 (19.02.2019).
135. VMKo 1-18-10023 (04.03.2019).
136. VMKo 1-19-2349 (10.05.2019).
137. VMKo 1-19-3194 (04.06.2019).
138. VMKo 1-19-1198 (07.06.2019).
139. VMKo 1-19-4534 (13.06.2019).
140. VMKo 1-18-4577 (09.10.2019).
141. VMKo 1-19-5542 (31.10.2019).
142. VMKo 1-19-8501 (26.11.2019).
143. VMKo 1-19-7624 (09.12.2019).
144. VMKo 1-19-9270 (14.01.2020).
145. VMKo 1-19-8796 (06.02.2020).
146. VMKo 1-19-7728 (03.03.2020).

147. VMKo 1-19-9457 (17.06.2020).
148. VMKo 1-18-9040 (26.06.2020).
149. VMKo 1-20-146 (17.07.2020).
150. VMKo 1-20-4416 (07.08.2020).
151. VMKo 1-19-47/91 (18.08.2020).
152. VMKo 1-19-4802 (21.08.2020).
153. VMKo 1-19-7953 (16.09.2020).
154. VMKo 1-20-2167 (18.12.2020).
155. VMKo 1-20-4498 (20.01.2021).
156. VMKo 1-19-9436 (26.05.2021).
157. VMKo 1-20-2537 (31.05.2021).
158. VMKo 1-20-8166 (17.06.2021).
159. VMKo 1-20-5214 (07.07.2021).
160. VMKo 1-21-6181 (15.10.2021).
161. VMKo 1-21-6328 (19.10.2021).
162. VMKo 1-21-7044 (11.11.2021).
163. VMKo 1-20-9500 (06.12.2021).
164. VMKo 1-21-1496 (22.03.2022).
165. VMKo 1-22-2412 (29.04.2022).
166. VMKo 1-22-2889 (02.06.2022).

Saksamaa kohtute lahendid

167. LG Arnsbach BGH, Urteil vom 21.2.2018 – 1 StR 351/17.
168. LG Bamberg BGH, Urteil vom 22.10.1981 - 1 StR 508/81.
169. LG Bautzen BGH, Urteil vom 12.06.2013 – 5 StR 129/13.
170. LG Cottbus, Urteil vom 09.06.2017 – 21 Ks 1/17.
171. LG Düsseldorf BGH, Urteil vom 16.02.2012 – 3 StR 346/11.
172. LG Köln BGH, Urteil vom 27.6.2012 – 2 StR 103/12, NStZ-RR 2012, 339.
173. LG Limburg 2. Schwurgerichtskammer, Urteil vom 22.03.2022 – 2 Ks – 3 Js 9407/12.
174. LG Mannheim BGH, Urteil vom 06.06.2002 – 1 StR 14/02.
175. LG Marburg, Urteil vom 25.02.2020 – 1 Kls 4 Js 6396/19.
176. LG München II BGH, Beschluss vom 29.05.2012 – 1 StR 59/12.